gemeente Rheden
1573 - 2023

PROGRAMMABEGROTING

2023-2026

Datum vaststelling B&W: **27 september 2022**

Datum besluitvorming Raad: **8 november 2022**

Inhoudsopgave

Inleiding ... 3
Opbouw begroting en leeswijzer ... 4
Inleiding ... 6
Financiële positie ... 9
Programma's ... 17
1 Samenleving ... 18
2 Leefomgeving ... 32
3 Bestuur & organisatie ... 61
Paragrafen ... 68
A. Lokale Heffingen ... 69
B. Weerstandsvermogen en Risicobeheersing ... 76
C. Onderhoud Kapitaalgoederen ... 83
D. Financiering ... 89
E. Bedrijfsvoering ... 94
F. Verbonden Partijen ... 102
G. Grondbeleid ... 118
Financiële begroting ... 123
Inleiding ... 124
Financieel meerjarig perspectief ... 125
Financiële positie ... 134
Bijlagen ... 136
Bijlage 1 Beleidskaders per programma ... 137
Bijlage 2 Beleidsindicatoren ... 140
Bijlage 3 Taakvelden ... 141
Bijlage 4 Meerjarig Investeringsplan ... 143
Bijlage 5 Reserves en Voorzieningen ... 148
Bijlage 6 Begroting 2022 ... 151
Bijlage 7 Kerngegevens ... 158
Bijlage 8 EMU-saldo ... 159
Bijlage 9 Sustainable Development Goals (SDG) ... 160

Inleiding

Opbouw begroting en leeswijzer

De programmabegroting 2023-2026 bestaat uit 5 delen:

1. Inleiding
2. Programma's
   2.1. Samenleving; dit programma omvat de thema's: financiële bestaanszekerheid, vitaal en gezond, sociale basis
   2.2. Leefomgeving; dit programma omvat de thema's: energie- en warmtetransitie, vernieuwing omgevingsbeleid, wonen, economische ontwikkeling, circulaire economie, biodiversiteit, erfgoed en landschap, inrichting en beheer openbare ruimte en mobiliteit en infra.
   2.3. Bestuur en organisatie; dit programma omvat de thema's: dienstverleningsagenda, kansgelijkheid en inclusie, inwonersparticipatie, regionale samenwerking en internationale betrekkingen, vastgoedportefeuille, integrale veiligheid en professionalisering organisatie
3. Paragrafen (lokale heffingen, weerstandsvermogen en risicobeheersing, onderhoud kapitaalgoederen, financiering, bedrijfsvoering, verbonden partijen en grondbeleid). De paragraaf Bedrijfsvoering omvat de thema's: digitale toegankelijkheid van dienstverlening aan de inwoners, ondernemers en instellingen (Digitaal Rheden), goed werkgever- en werknemerschap, samenwerking derden (opdrachtgever- en opdrachtnemer-schap), verbeteren structurele inrichting van interne (administratieve) processen en systemen, transparante en kwalitatieve sturing
4. Financiële begroting
5. Bijlagen

Inleiding

Dit onderdeel bevat zowel een beleidsmatige beschouwing op de huidige situatie als een financiële uiteenzetting op het komende jaar op hoofdlijnen.

Programma's

Naar aanleiding van de aanbevelingen van het rekenkameronderzoek[1] naar de programmabegroting, is het traject "doorontwikkeling programmabegroting" in 2021 gestart. Het doel hiervan is om te zorgen dat de programmabegroting, en de daaropvolgende P&C documenten qua inhoud en proces beter aansluiten bij de behoefte van de Raad. Daarnaast is het doel om te zorgen dat de programmabegroting een coherent stuk wordt dat voldoende basis biedt voor de Raad om besluiten te nemen en de controlerende taak uit te voeren. Met de financiële commissie is in februari 2021 een groeipad afgesproken. Deze nieuwe opzet van deze programmabegroting is een eerste stap in dat groeipad. De komende jaren verbeteren wij continu de opzet en vorm.

De verschillende programma's zijn dit jaar aan de hand van de afgesproken doelenboom (visie, doelen, indicatoren en resultaten) opgebouwd. Per programma zijn tevens de benodigde middelen opgenomen. Er wordt niet langer beschreven welke (gedetailleerde) activiteiten worden uitgevoerd, maar de begroting richt zich vanaf nu op wat deze activiteiten moeten opleveren (resultaten) en wat hiermee dient te worden bereikt (doelen). Hiermee wordt een duidelijke relatie gelegd met de 3 W-vragen: wat willen we bereiken? (doel); wat gaan we daarvoor doen? (resultaat) en wat mag het kosten? De doelen zijn zoveel mogelijk specifiek, concreet en meetbaar geformuleerd met behulp van indicatoren. De teksten zijn veel bondiger. Het is een gezamenlijke ambitie om enerzijds het abstractieniveau van de doelen aan te laten sluiten bij de behoefte van ons bestuur, en anderzijds resultaten specifiek en meetbaar te maken voor de verantwoording. Ook geven wij dit jaar de risico's aan op het niet behalen van de doelen. Met deze begroting hebben we daar een eerste stap in gezet.

We zijn voornemens om in een volgende stap, in de begroting 2024-2027 de door de financiële commissies in 2020 voorgestelde spelregels nog verder door te voeren:

1. Verdere vergroting van de leesbaarheid, ook voor inwoners.
2. Een nog betere relatie tussen de elementen van de 3 W-vragen en doelenboom.
3. Nog verdere verbetering van het abstractieniveau en de relaties tussen doelen, activiteiten en budgetten en toepassing van eenduidige terminologie.
4. Het per programma inzicht geven in wel- en niet-beïnvloedbare uitgaven en in de inschatting van (meerjarige) risico's.

Bij elk programma is een inleidende visie op het programma opgenomen, waarbij er ruimte is voor achtergrond, actualiteit maar ook risico's die voor het programma spelen. Hiermee geven we een verdere invulling van de motie "niet direct Rijk rekenen" (vastgesteld op 6 juli 2021). Elk programma wordt afgesloten de relevante verbonden partijen en totaaloverzicht van baten en lasten en eventuele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves.

Tot slot willen wij de komende jaren ook meer inzetten op het sturen op impact voor de Rhedense samenleving. De VNG-leidraad voor SDG-indicatoren (Sustainable Development Goals) zullen wij de komende jaren daarom meer in lijn brengen met onze begroting. Op naar een groenere, socialere en als dichterbij ervaren gemeente!

Paragrafen

1. Paragraaf Bedrijfsvoering; een inleidende paragraaf over de taakvelden van de afdeling bedrijfsvoering. Deze komt qua opzet overeen met de programma's
2. Lokale heffingen; in de paragraaf lokale heffingen wordt ingegaan op de ontwikkelingen van de belastingen en heffingen en de consequenties voor onze inwoners. Daarbij wordt aandacht besteed aan de totstandkoming van de tarieven en de beleidskeuzes die daaraan ten grondslag liggen. Verder wordt inzicht gegeven in de kostendekking van een heffing.
3. Weerstandsvermogen en risicobeheersing; hierbij wordt inzicht gegeven in de financiële risico's inclusief beheersingsmaatregelen en de mate waarin de gemeente in staat is deze financieel op te vangen.
4. Onderhoud kapitaalgoederen; in deze paragraaf wordt inzicht gegeven in het beleidskader voor de openbare ruimte en de financiële consequenties van het onderhoud van kapitaalgoederen in die openbare ruimte.
5. Financiering; deze paragraaf bevat o.a. de beleidsvoornemens ten aanzien van de financieringsportefeuille en geeft inzicht in de rentelasten, het renteresultaat en de wijze waarop rente wordt toegerekend. Daarnaast geeft het inzicht in de financieringsbehoefte van de gemeente.
6. Verbonden partijen; het doel van deze paragraaf is de Raad inzicht te verschaffen in onze beleidsmatige en financiële betrokkenheid en risico's in private en publiekrechtelijke organisaties.
7. Grondbeleid; de paragraaf grondbeleid geeft inzicht in het grondbeleid en de doelstellingen die worden nagestreefd. Tevens wordt in deze paragraaf de financiële positie van de grondexploitatie uiteengezet. Ook wordt inzicht verschaft in de resultaatverwachting van de grondexploitatie zoals deze blijkt uit de begroting 2023 in vergelijking met de prognoses volgens de overeenkomstige paragraaf in de laatste jaarrekening.

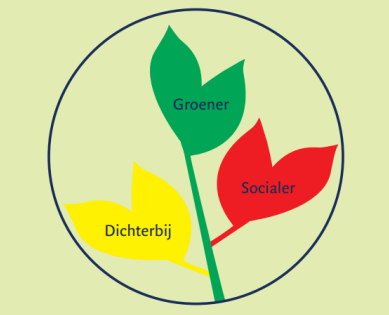
Financiële begroting In het derde onderdeel van de programmabegroting zijn vooral de wettelijk voorgeschreven financiële overzichten opgenomen.

[1] De Programmabegroting Rheden Naar een betere sturing op de Toekomst, Onderzoek van de Rekenkamercommissie Rheden, definitief rapport, 4 mei 2020.

Inleiding

Groener, Socialer en Dichterbij

De gemeente Rheden Groener, Socialer en Dichterbij. Dat is de ambitie van het coalitieakkoord dat op 24 mei 2022 is getekend. De kernboodschap van dit coalitieakkoord is: wij verduurzamen verder onze leefomgeving en gaan klimaatverandering tegen en versterken de natuur, wij vergroten het welzijn van onze inwoners en geven ondersteuning aan mensen die dat nodig hebben en wij realiseren deze ambities samen met onze inwoners. In deze Programmabegroting wordt deze visie voor het jaar 2023 en de daaropvolgende jaren verder uitgewerkt. Het jaar 2023 waarin wij ook tijd en ruimte maken om samen met onze inwoners het 450 jarig bestaan van de gemeente Rheden te vieren

De omstandigheden in de wereld veranderen snel. Hoewel 24 mei als gisteren voelt, zijn er sindsdien tal van ontwikkelingen geweest die effect hebben op de samenleving en actie vragen van de gemeentelijke overheid. De prijzen voor het dagelijks levensonderhoud (boodschappen en energie) stijgen sterk, het tekort aan betaalbare woningen neemt toe, de opvang van vluchtelingen en statushouders wordt problematischer en de extreme droogte onderstreept de urgentie om klimaatverandering tegen te gaan. Onduidelijk is ook in welke mate Corona nog een invloed zal hebben op ons leven en werken. Dit zijn landelijke vraagstukken, die ook lokale oplossingen vragen.

Deze actuele context vraagt van het bestuur en de ambtelijke organisatie een wendbare en soms onconventionele opstelling. Wij zullen daarin met elkaar keuzes moeten maken en verantwoordelijkheid moeten nemen. Het college zoekt daarom de samenwerking met de hele Raad, onze inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties.

Onze gemeente Rheden is aantrekkelijk om te wonen, te werken, te leven en te recreëren. Uniek is ons groene karakter. Dit willen we koesteren en het liefst zelfs versterken. Daarom vinden wij het belangrijk om de natuur en de vergroening van de leefomgeving met elkaar te verbinden. Zowel in het buitengebied als in de dorpen nemen we maatregelen die de biodiversiteit weer vergroten. Van onze natuur mogen niet alleen wij, maar ook onze bezoekers van genieten. Daarom richten we ons op een versterking van het recreatie en toerisme, maar dan wel op duurzame leest geschoeid. We voeren het Materplan Veluwezoom uit om de balans te herstellen tussen de natuur, recreatie en leefbaarheid. Hiermee geven we ook een impuls aan de lokale economie. Een lokale economie die bovendien steeds meer de weg van circulariteit kiest en brede welvaart nastreeft. Specifiek voor 2023 benoemen we het opleveren van een herinrichtingsplan winkelgebied Velp. In deze begroting worden tevens verschillende ideeën en voorstellen gedaan om de directe leefomgeving van onze inwoners klimaat robuuster te maken zodat hittestress en wateroverlast op termijn worden verminderd. Daarbij wordt een koppeling gemaakt met het Watertakenplan Olburgen.

Juist in deze tijden van veranderingen, toenemende schaarste en oplopende prijzen is het voor een lokale overheid belangrijk er voor haar inwoners te zijn en iets te kunnen betekenen. Het is belangrijk dat we zichtbaar maken dat wat de overheid doet ten dienste staat van haar inwoners. Dit speelt niet alleen in Rheden, maar in het hele land. De lokale overheid staat het dichtst bij de

inwoner en voor ons dan ook de taak om de afstand zo klein mogelijk te maken. Wij zijn voor onze inwoners het eerste aanspreekpunt en hebben goed zicht op de vragen van onze inwoners.

Onze dienstverlening moet adequaat zijn en tegemoetkomen aan de behoefte van de inwoners. We doen dat door binnen de samenleving de lokale ondersteuning, zorg en redzaamheid te versterken met als voorbeeld het voortzetten van de doorbraakmethode. De wijkgerichte aanpak van Stenfert geeft ons de mogelijkheid om de komende jaren samen met de bewoners de verschillende vraagstukken die in de wijk spelen op een overkoepelende en samenhangende manier op te pakken. Onze samenleving vraagt nog meer. Zo gaan we invulling geven aan het vergroten van de bestaanszekerheid van onze inwoners; een bestaanszekerheid die door de toenemende kosten feitelijk onzekerder wordt. Een helpende hand vanuit de gemeente is onontbeerlijk. Armoede, ondersteuning schuldhulpverlening en bewindvoering krijgen daardoor meer aandacht. Indien nodig zal het college, in deze lastige tijd, met noodmaatregelen komen om de noden die door de een groot deel van onze inwoners wordt gevoeld te verminderen. Dit zal niet altijd makkelijk zijn en keuzes noodzakelijk maken, met name op het gebied van leefomgeving, warmtevisie en klimaatverandering.

Het is mooi wonen in Rheden. We zijn trots op onze zeven, unieke, dorpen. Dit vraagt blijvende aandacht. Dit is niet alleen een passend aantal woningen, maar ook inzet op de betaalbaarheid en levensloopgeschiktheid. Verkeersveiligheid is daarnaast één van de belangrijkste voorwaarden voor veilige woonomgeving en we zetten daarom in op meer 30 kilometer zones. Mooi wonen heeft ook een betekenis daar waar het gaat om de aanwezigheid van voorzieningen in de wijk. Adequate sportaccommodaties en elektrische laadvoorzieningen horen hierbij, en het komende jaar komen we met een visie hierop. Inwoners vragen terecht meer betrokkenheid bij de ontwikkelingen in hun straat, wijk of dorp. In de komende periode gaan we aan antwoord geven op deze vraag door te komen met een instrumentenkader die de inwoners meer duidelijkheid geeft over hoe zij betrokken worden. De invoering van de Omgevingswet per 1 januari 2023, die een grote impact heeft op onze ruimtelijke ordening, helpt ook onze om inwoners beter te kunnen betrekken bij ons beleid en concrete initiatieven.

Werken voor onze inwoners vraagt veel van de gemeentelijke organisatie zelf. De grote vraagstukken van onze samenleving en leefomgeving vragen om organisatie die in staat is om een lange termijnstrategie te volgen en tegelijkertijd snel en flexibel kan reageren op actuele vragen. Ook wordt meer direct opvraagbaar inzicht verwacht van maatschappelijke en financiële resultaten. Daarom werken we met onze ambtelijke organisatie aan een aantal veranderingen. Ten eerste de professionalisering van de organisatie waarbij nadrukkelijker een aansluiting wordt gezocht tussen de doelstellingen, het bereiken ervan en de inzet van de middelen (zowel de medewerkers als de financiën). Het denken vanuit de behoefte van de inwoners is hierbij het uitgangspunt. Ten tweede, digitale dienstverlening wordt de norm. Met het project Digitaal Rheden wordt hier invulling aan gegeven. Vereenvoudiging en het dichterbij brengen van de dienstverlening staan hier voorop. Ten slot, de realisatie van het nieuwe duurzame gemeentehuis. Een gemeentehuis dat open staat en toegankelijk is voor onze inwoners. Maar ook een gemeentehuis dat een nieuwe moderne werkomgeving moet worden voor onze medewerkers.

Onze prioriteiten uit het Coalitieakkoord:

Samenleving	Leefomgeving	Bestuur & organisatie	Bedrijfsvoering
• vergroting kansengelijkheid • vergroten bestaanszekerheid en (energie)armoede pilot) • wijkgerichte aanpak Stenfert • alle kinderen maken kennis met verschillende vormen van kunst • aanpak laaggeletterdheid opstellen • sportaccommodatievisie • analyse bewindvoering haalbaarheidsonderzoek levensschool • afschaffing Wmo abonnementstarief volkshuisvesting / woning-bouwopgave (versnelling) • versterken van de lokale ondersteuning, zorg en redzaamheid (doorbraak-methode/veiligheidscasussen)	• realisatie passend woningaanbod • versterken en verbinden van de natuur en vergroening van de leefomgeving • versnelling van de energie- en warmtetransitie • klimaatadaptatie (waaronder hittestress-maatregelen) • versterking van duurzaam recreatie en toerisme • versterking van de lokale circulaire economie • een goed vestigingsklimaat voor ondernemers en bedrijven • realisatie verkeersveiligheid en duurzame mobiliteit.	• bestrijding van discriminatie • het meer betrekken van onze inwoners bij ons beleid en de uitvoering daarvan	• een klantgerichte en adequate dienst-verlening aan inwoners etc. • een sluitende meerjarenbegroting (OZB maatregel) • Verduurzaming van ons vastgoed

Financiële positie

In het onderdeel financiële positie wordt het financieel perspectief, een toelichting en de financiële positie beschreven. Tot slot is er aandacht voor het verloop van het weerstandsvermogen als gevolg van dit perspectief.

Financieel perspectief

Binnen deze paragraaf wordt het financieel perspectief van deze meerjarenbegroting geschetst. Op verschillende momenten bent u al geïnformeerd over de ontwikkelingen in de financiële positie van onze gemeente, met deze begroting blikken we vooruit naar de jaren 2023-2026.

De basis voor deze begroting is de kadernota 2023-2026 die op 5 juli 2022 is vastgesteld. Deze kadernota is beleidsarm opgesteld met de focus op autonome ontwikkelingen. Ten tijde van het opstellen van de Kadernota was de meicirculaire 2022 van het gemeentefonds nog niet door het Minsterie van BZK gepubliceerd. Naast de Kadernota zijn ook de effecten van deze meicirculaire in de begroting verwerkt. Tot slot is het coalitieakkoord 'Groener, Socialer en Dichtbij' voor zover de financiële effecten concreet zijn in deze begroting verwerkt.

Het sturen op risico's krijgt nog verdere invulling. In eerdere jaren waren in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing de risico's nader toegelicht en waar mogelijk gekwantificeerd. Daarnaast wordt er vanaf deze begroting per bestuurlijk doel aangegeven welke risico's er zijn. We sluiten het meerjarig perspectief, dat hierna volgt, af met een samenvatting van de belangrijkste ontwikkelingen die een mogelijk financieel risico kunnen zijn.

De belangrijkste grote ontwikkelingen in het financieel perspectief voor de komende jaren zijn:

1. Algemene Uitkering vanuit Rijksoverheid.
   De algemene uitkering laat de laatste jaren veel fluctuaties zijn, waardoor we sterk afhankelijk zijn van de ontwikkelingen in de circulaires. Voor 2026 is er sprake van een begrotingsravijn.
2. Versnelling van de energie- en warmte transitie
   Gemeenten hebben een belangrijke rol om de afspraken in het coalitieakkoord na te komen. De verwachting is dat het Rijk ons hiervoor volledig compenseert.
3. Invoering van de omgevingswet
   De Omgevingswet beoogt een verregaande vereenvoudiging van het stelsel van wetgeving voor de ontwikkeling en het beheer van de leefomgeving beoogt, door tientallen wetten en honderden regels te bundelen in één nieuwe wet. Dit vereist een andere manier van werken met een intensievere afstemming en nauwere samenwerking van de verschillende partijen.
4. Professionalisering van de organisatie
   In de afgelopen periode is, op basis van de uitvoering van de huidige en nieuwe opgaven waar we voor staan, inzichtelijk gemaakt wat de formatieve en financiële gevolgen zijn. In de kadernota 2023 is dit reeds aangekondigd. De financiële onderbouwing leest u onder het Meerjarig perspectief hieronder, een meer uitgebreide toelichting is te vinden in de paragraaf bedrijfsvoering | Personeelsbeleid.
5. Digitaal Rheden
   We willen en moeten een slag maken om onze publieke rol richting inwoners en ketenpartners waar te blijven maken. De samenleving digitaliseert en is gemiddeld 4 uur en 44 minuten per dag online en heeft hoge verwachtingen als het gaat om dienstverlening. Nieuwe wet- en regelgeving dwingt ons om verder te digitaliseren en digitaal werken wordt de norm bij ingebruikname van ons nieuwe gemeentehuis.

Meerjarig perspectief

Met de kadernota 2023-2026 zijn de uitgangspunten voor deze begroting vastgesteld. Dat is dan ook het vertrekpunt voor onderstaande tabellen. De meerjarenbegroting, en daarmee de cijfers in alle tabellen in deze begroting, zijn gebaseerd op bestaand beleid. Hierin zijn al uw besluiten tot en met de Kadernota 2023 verwerkt. Daarnaast zijn ook de structurele effecten van de zomerrapportage en de meicirculaire 2022 financieel vertaald.

Samengevat laat de onderstaande tabel daarmee de ontwikkeling van de meerjarenraming 2023-2026 zien. Ten aanzien van de kadernota 2023 is het financiële perspectief voor de jaren 2023 tot en met 2026 verbeterd.

Tabel: Meerjarig perspectief

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Saldo kadernota 2023	-1.381	365	155	-2.930
Effect algemene uitkering	6.962	7.320	8.666	5.572
Autonome ontwikkelingen	-2.050	-2.050	-1.796	-1.790
Overige ontwikkelingen	-3.001	-3.974	-5.024	-4.718
Begrotingssaldi	**530**	**1.661**	**2.001**	**-3.866**

Tabel: specificatie saldo

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Waarvan incidenteel	-1.500	-1.137	-496	90
Waarvan structureel	2.030	2.798	2.496	-3.956
Per saldo	**530**	**1.661**	**2.001**	**-3.866**

Hieronder worden de tabellen toegelicht.

Effect algemene uitkering
De financiële gevolgen van de meicirculaire hebben een gunstig effect op het begrotingsresultaat. De mutaties laten zich in 3 categorieën onderscheiden: algemene mutaties, taakmutaties en decentralisatie- en integratie-uitkeringen. Een belangrijke algemene mutatie is de afname van het accres vanaf begrotingsjaar 2026, doordat het accres vanaf 2026 niet meer oploopt met de Rijksuitgaven.

Met uitzondering voor de eerste categorie gaat hier om gelabeld geld waar taken tegenover staan. De uitvoering van deze taken is in deze begroting verwerkt. Nadere toelichting van deze financiële mutaties is terug te lezen in de memo 'Financiële effecten meicirculaire gemeentefonds 2022' dat op 21 juni 2022 met de Gemeenteraad is gedeeld.

Autonome ontwikkelingen
Onder de noemer autonome ontwikkelingen hebben we het over het saldo van een veelheid mutaties (plussen en minnen) op de diverse budgetten in de begroting, zoals loon- en prijsbijstellingen, rentetoerekening en overige actuele bijstellingen op basis van autonome ontwikkelingen.
Het gaat niet om beleidsmatige aanpassingen in de begroting. Wanneer dit aan de orde is wordt dat expliciet aan de raad voorgelegd.

Overige ontwikkelingen
Binnen de kadernota 2023 is een aantal ontwikkelingen geschetst waar nog geen financiële consequenties aan zijn verbonden. Deze zijn onder deze post opgenomen. Daarnaast vinden de bestuurlijke ambities uit het coalitieakkoord 'Rheden Groener, socialer, dichterbij' hier hun financiële vertaalslag.

Specificatie saldo: Structureel versus incidenteel
Onderdeel van de cijfers is ook een aantal incidentele budgetten binnen de programma's. Een nadere toelichting per programma is opgenomen in onderdeel 4 (financiële begroting). Het structurele saldo dat daaruit volgt is vooral van belang voor de beoordeling van onze begrotingspositie door de provincie.

Sluitende meerjarenbegroting
De begroting 2023 is zo realistisch mogelijk opgesteld, waarbij op basis van bestaand en nieuw beleid eerdere ramingen tegen het licht zijn gehouden en zijn bijgesteld waar nodig. De basis voor bovenstaand meerjarenperspectief is het boekhoudkundige voorzichtigheidsprincipe. Dit betekent dat kosten reëel worden geschat en niet vooruit wordt gelopen op mogelijke baten (tenzij hier expliciet toestemming voor is van onze toezichthouder). Waar er wel vooruit wordt gelopen op mogelijk baten dan is die als financieel risico benoemd.

Voor het begrotingsjaar 2026 is er sprake van een enorme terugval in inkomsten vanuit het Gemeentefonds (accres).

Tabel: Afwijking t.o.v. Kadernota

Afwijking t.o.v. kadernota (bedragen x € 1.000)	2023	2024	2025	2026
Saldo kadernota 2023	-1.381	365	155	-2.930
Saldo Programmabegroting 2023	530	1.661	2.001	-3.866
Afwijking t.o.v. kadernota:	1.911	1.296	1.846	-936

Toelichting verschillen ten opzichte van kadernota
In de onderstaande tabel is deze afwijking nader gespecificeerd inclusief duiding van autonome of overige ontwikkeling.

Tabel: toelichting verschillen ten opzicht van kadernota

Nr	Omschrijving (bedragen x € 1.000)	2023	2024	2025	2026	Autonome ontwikkeling
1	**Meicirculaire 2022 voor 2023-2026**	**6.962**	**7.320**	**8.666**	**5.572**	
2	**Samenleving (sociaal domein):**					
2a	Jeugdzorg reëel begroten	-800	-800	-800	-800	Ja
2b	Regiobegroting Jeugd	-110	-110	-110	-110	Nee
2c	Versterking ondersteuning wijkteams	-105	-104	-104	-117	Nee
2d	Eigen bijdrage huishoudelijke hulp vanaf 2025			254	260	Ja
2e	Stenfert	-100				Nee
		-1.115	**-1.014**	**-760**	**-767**	

Nr	Omschrijving (bedragen x € 1.000)	2023	2024	2025	2026	Autonome ontwikkeling
3	**Leefomgeving (fysiek domein):**					
3a	Versnelling van de energie- en warmtetransitie - baten	827	1.035	1.248	1.659	Nee
	Versnelling van de energie- en warmtetransitie - lasten	-827	-1.035	-1.248	-1.659	Nee
3b	Omgevingswet	-250	-250	-250	-250	Ja
3c	ODRA	-100	-100	-100	-100	Nee
3d	Gebiedsvisies buitengebieden	-100				Nee
3e	Omgevingsvisie buitengebied	-210				Nee
		-660	**-350**	**-350**	**-350**	
4	**Bedrijfsvoering / overhead:**					
4a	Mutatie Afs en Rente PB23	85	29	-344	-508	Nee
4b	Professionalisering organisatie	-1.140	-1.800	-2.400	-2.300	Nee
4c	Stelpost politieke wensen van de Raad (waaronder coalitieakkoord)	-500	-1.250	-1.250	-1.000	Nee
4d	Totaal prijsstijging/inflatie	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	Ja
4e	Ophoging OZB	836	836	836	836	Nee
4f	Taakstellingen organisatie & frictiekosten	-1.050	-1.150	-1.250	-1.142	Nee
		-2.769	**-4.335**	**-5.408**	**-5.114**	
5	**Overige (samenleving, leefomgeving, bedrijfsvoering):**	**-507**	**-325**	**-302**	**-277**	Nee
	Totaal aan verklarende posten	**1.911**	**1.296**	**1.846**	**-936**	

Toelichting overige ontwikkelingen groter dan € 100 duizend op hoofdlijnen:

1. Meicirculaire 2022 voor 2023-2026
Nadere toelichting van deze financiële mutaties is terug te lezen in de bovenstaande tekst onder "Effect algemene uitkering" en in de memo 'Financiële effecten meicirculaire gemeentefonds 2022' dat op 21 juni 2022 met de Gemeenteraad is gedeeld.

2. Samenleving

- 2a. Jeugdzorg reëel begroten
  Voor de jeugdhulp hanteren we het uitgangspunt reëel begroten. Dat betekent passende middelen om de hulp aan jeugdigen te bekostigen. In eerste instantie is dat incidenteel opgenomen in de begroting voor 2022 middels een ophoging. De noodzaak hiervoor is niet afgenomen. Voor 2023 en verder zetten we daarom deze lijn van reëel begroten voort. En dat betekent een structurele ophoging van de middelen voor jeugdzorg. Onderdeel hiervan is een – door macro-economische omstandigheden – fors hogere post voor indexatie dan voorgaande jaren gebruikelijk was.

- 2b. Regiobegroting Jeugd
  Binnen de regio is voorgesteld om voor de jaren 2023 – 2026 een budget beschikbaar te stellen voor een aantal regionale projecten op het gebied van Jeugdzorg, om te voldoen

aan onze zorgplicht. Daarbij moet gedacht worden aan projecten op het gebied van verblijf, complexe scheidingen en bescherming en veiligheid. Het gaat om een bedrag van € 1.250 duizend per jaar waarbij het aandeel van Rheden € 110 duizend bedraagt.

- 2c. Versterking ondersteuning wijkteams
  Het gaat hierbij om extra uitgaven die gemaakt worden om de toegang van cliënten tot de gemeentelijke dienstverlening en ondersteuning te verbeteren. In de decembercirculaire 2021 zijn hiervoor extra middelen toegekend.

- 2d. Eigen bijdrage huishoudelijke hulp vanaf 2025
  De komende maanden gaat er een wetswijzing Wmo in consultatie. Deze maakt het mogelijk dat per 2025 een vorm van inkomensafhankelijke eigen bijdrage gevraagd kan worden voor de hulp bij het huishouden.

- 2e. Stenfert
  In het kader van een integrale wijkaanpak is het project Stenfert opgezet. Hiervoor is in de Begroting 2023 een post van € 100 duizend opgenomen. Afhankelijk van de evaluatie in 2023 bekijken we of hiervoor een structurele post moet worden ingezet.

3. Leefomgeving (fysiek domein):

- 3a. Versnelling van de energie- en warmtetransitie
  In afwachting van de resultaten van het Burgerberaad, gaan wij voortvarend aan de slag met energiebesparing en de warmtetransitie. We zetten in op energiebesparing door onze inwoners, instellingen en bedrijven.Bij de opwek van hernieuwbare energie stemmen wij regionaal af maar maken wij ook lokaal vooruitgang. Wij stellen ons op weg naar 2040 tussendoelen en sturen jaarlijks bij: doen we de goede dingen en doen we de dingen goed? We houden er rekening mee dat we hiervoor volledig door het Rijk worden gecompenseerd.

- 3b. Omgevingswet
  In de Kadernota 2023 was het uitgangspunt dat we de Omgevingswet zoveel mogelijk beleidsarm / "technisch" zouden implementeren. Echter het implementeren van het nieuwe stelsel kan niet als een uitsluitend 'technische operatie' worden uitgevoerd, omdat de instrumenten en processen een sterke samenhang hebben met de inhoud en prioritering van beleid alsook met de veranderende rollen tussen Raad, College en samenleving (initiatiefnemers en belanghebbenden). Hiervoor nemen we over de jaren 2023-2026 € 1 mln. extra op, waardoor het totale budget uitkomt op € 3,5 mln.

- 3c. ODRA
  Vanuit nieuwe wetgeving komen nieuwe taken bij de gemeente te leggen, die wij door de ODRA laten uitvoeren (20 duizend). Daarnaast vragen de ontwikkeling op het gebied van milieuadvisering een verzwaring van de beleidsfunctie, die van efficiency oogpunt bij de ODRA wordt belegd (55 duizend). Tot slot dient het archief te worden gedigitaliseerd (€ 20 duizend).

- 3d. Gebiedsvisies buitengebieden
  Bij de besluitvorming rondom het beleidskader energie en landschap in 2021 en de kadernota 2022 is het opstellen van twee integrale gebiedsvisies voor de gebieden bij Spankeren-Soerense Broek en De Beemd-Velp aan de orde geweest. De uitkomsten van het Burgerberaad worden hierbij betrokken. Voor het opstellen van deze 2 visies is in totaal een eenmalig bedrag van € 100 duizend geraamd en deze worden in 2023 ter hand genomen als voorbereiding op zowel de Omgevingswet als de Omgevingsvisie.

- 3e. Omgevingsvisie buitengebied
  In oktober 2019 heeft de gemeenteraad de Omgevingsvisie Buitengebied vastgesteld. De

raad heeft toen tevens besloten voor de uitvoeringsagenda van deze visie eenmalig € 210 duizend beschikbaar te stellen. Deze is niet eerder in de begroting verwerkt en mede door gebrek aan capaciteit en Corona is de uitvoeringsagenda nog niet voortvarend opgepakt. Voor aankomend jaar staat onder meer het opstellen van een landschapsuitvoeringsprogramma op de rol en dat betekent dat het eerder besloten budget nodig is.

4 Bedrijfsvoering / overhead:

- 4a. Mutatie Afschrijving en Rente
  Dit betreft de afschrijvingslasten van het Meerjarig Investeringsplan en toegerekende rente. De hogere toename van de afschrijving en de rente in 2025 en 2026 is vooral het gevolg van investeringen in onderwijs en informatie/ICT.

- 4b. Professionalisering organisatie
  In de afgelopen periode is, op basis van de uitvoering van de huidige en nieuwe opgaven waar we voor staan, inzichtelijk gemaakt wat de formatieve en financiële gevolgen zijn voor de uitvoering van (nieuwe) opgaven waarvoor we staan. In de kadernota 2023 is dit reeds aangekondigd. Hierbij spelen twee zaken. Ten eerste, de investeringen die nodig zijn om te transformeren naar een professionele toekomstbestendige organisatie. Dit is nodig omdat de lokale overheid steeds meer taken krijgt overgeheveld. De hieraan gekoppelde uitvoering vraagt van onze medewerkers andere vaardigheden waarbij inhoudelijke kennis, een zakelijk doch betrokken opstelling en wendbaarheid belangrijke ingrediënten zijn. Ingrediënten die resulteren in een professionele dienstverlening.

  Ten tweede, inzichtelijk is geworden dat in de laatste jaren op een aantal onderdelen onvoldoende en/of niet realistisch is begroot, hetgeen heeft geleid tot een onevenredige veelheid aan externe inhuur. Dit heeft ook geleid in het voorzien in een structurele dekking voor structurele inzet. En tot slot onder dit punt, er is ruimte vrijgemaakt voor een noodzakelijke verhoging van het niveau van compliance door in te zetten op een hoger niveau van (juridische) control en kwaliteitszorg.

- 4c. Stelpost politieke wensen van de Raad (waaronder coalitieakkoord)
  Reservering van financiële ruimte voor bestuurlijke wensen van de raad alsmede wensen uit het coalitieakkoord 'Rheden Groener, socialer, dichterbij'. Komende periode vindt nog afstemming plaats over de invulling ervan. Enkele voorbeelden van wensen uit het coalitieakkoord die nog verder worden ingevuld zijn versterken van de lokale ondersteuning, zorg en redzaamheid; aanpak van stikstof- en fijnstof uitstoot en het meer betrekken van onze inwoners bij ons beleid en de uitvoering daarvan. Ook biedt deze stelpost ruimte om specifieke wensen vanuit de raad (naast het coalitieakkoord) te accommoderen. Afhankelijk van de uitkomsten van de afstemming kan de stelpost nog worden bijgesteld en/of worden verdeeld over de programma’s / taakvelden.

- 4d. Inflatie/prijsstijgingen
  Dit betreft bijstellingen als gevolg van prijsstijgingen en inflatie:
  - hogere energielasten (€ 539 duizend) als gevolg van geopolitieke ontwikkelingen
  - aanvullende indexering zorg:
  De budgetten voor Huishoudelijke Verzorging, Dagelijkse ondersteuning, Hulpmiddelen, Wmo en Jeugdzorg zijn in de Kadernota 2023 verhoogd met 3,72 % (in totaal € 967 duizend). Dit was een voorlopige inschatting. Op basis van het voorstel van de MGR voor de aanpassing van de tarieven 2023 worden de tarieven verhoogd met 4,90 %. Het verschil is voor HHT/Wmo € 124 duizend en voor Jeugdzorg € 183 duizend.
  - voor onderhoud wegen en openbaar groen een ophoging van € 137 duizend.

- 4e. Ophoging OZB

Voor de opbrengst vanuit de onroerende zaakbelastingen (OZB) wordt uitgegaan van een stijging met het inflatiepercentage van 3% en een stijging van 6% voor realisatie ambities coalitieakkoord 2022-2026. De relatieve stijging van de tarieven wordt nader toegelicht in de paragraaf Lokale heffingen.

- 4f. Taakstellingen organisatie & frictiekosten
  In het verleden zijn er taakstellingen opgenomen op het personeelsbudget zonder dat er sprake was van een onderbouwing. In de afgelopen jaren is gebleken dat deze taakstellingen niet haalbaar zijn en daardoor niet meer reëel zijn. In ieder geval niet zonder vermindering van bestuurlijke wensen. Er is er voor gekozen om deze taakstelling nu in 1 keer af te boeken zodat de begroting een realistisch beeld geeft. Daarnaast zijn hier ook personele frictiekosten voor de jaren 2023-2024 opgenomen (108 duizend)

- *5. Overige verschillen*
  Betreft het totaal van diverse overige bijstellingen van begrotingsposten samenleving, leefomgeving en bedrijfsvoering, waaronder diverse indexaties. Nadere duiding van deze posten is terug te vinden in de programma's.

Belangrijkste financiële ontwikkelingen
Een samenvatting van de belangrijkste ontwikkelingen die een mogelijk significant financieel risico kunnen zijn voor onze begrotingspositie zijn te vinden in onderstaande tabel.

Tabel: Samenvattend overzicht risicovolle ontwikkelingen

Omschrijving
Programma 1 Samenleving
- Hogere uitgaven voor jeugdzorg en Wmo (zorgplicht) - Invoering nieuwe woonplaatsbeginsel Jeugdwet - Onvoorziene ontwikkelingen (zoals de Corona-pandemie)
Programma 2 Leefomgeving
- Hogere kosten invoering en uitvoering nieuwe Omgevingswet - Bekostiging van maatregelen Klimaatadaptatie - Uitblijven van Rijkscompensatie voor versnelling van de energie- en klimaattransitie
Programma 3 Bestuur & Organisatie
- Mogelijk lagere algemene uitkering (a.g.v. onderuitputting bij het Rijk) en 'begrotingsgat 2026' - Arbeidsmarkt in relatie tot behouden aan aantrekken van personeel
Paragrafen:
- Meerlasten onderhoud kapitaalgoederen i.v.m. prijsstijgingen - Niet halen van ingeboekte taakstellingen - Mogelijke hogere bijdrage aan diverse verbonden partijen

De financiële effecten van deze ontwikkelingen zijn vertaald in de begroting. De (resterende) risico's leest u terug binnen de individuele programma's, de paragrafen en in de risicoparagraaf van deze begroting.

Programmaplan

De vertaling van het financieel perspectief naar de programma's is in onderstaande tabel opgenomen. De indeling van de kolommen is voor iedere financiële tabel hetzelfde waarbij:

- R 2021 staat voor jaarrekening 2021;
- GB 2022 staat voor gewijzigde begroting 2022 (stand Q2-Rapportage);
- B 2023 tot en met B 2026: primitieve begroting.

Tabel: Programmaplan

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	R 2021	GB 2022	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
1. Samenleving	-55.190	-62.007	-61.268	-61.121	-61.065	-61.058
2. Leefomgeving	-10.357	-13.348	-13.105	-12.571	-12.800	-12.201
3. Bestuur & organisatie	67.989	76.198	75.714	76.617	76.466	69.993
Saldo van baten en lasten	**2.442**	**843**	**1.341**	**2.924**	**2.600**	**-3.266**
Saldo van toevoegingen en onttrekkingen reserves	604	1.209	-811	-1.263	-600	-600
Resultaat	**3.045**	**2.053**	**530**	**1.661**	**2.001**	**-3.866**

Weerstandsvermogen

Naast de ontwikkeling van het meerjarige begrotingssaldo is ook de ontwikkeling van het weerstandsvermogen en de vermogenspositie (en het effect daarvan op een aantal voorgeschreven financiële kengetallen) van belang voor een volledige beoordeling van de financiële positie van de gemeente Rheden.

Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is de mate waarin de gemeente in staat is om de gevolgen van risico's op te vangen. Het weerstandsvermogen is de verhouding tussen het risicoprofiel en de weerstandscapaciteit en wordt uitgedrukt in de weerstandsratio.

Tabel: Weerstandsratio

Weerstandsratio	Begroting 2023
Totale weerstandscapaciteit	€ 14.172.459
Risicoprofiel	€ 6.350.000
Weerstandsratio	2,2

Ten opzichte van de jaarrekening 2021 (laatste actualisatie) is de weerstandsratio licht gedaald van 2,3 naar een niveau van 2,2.

Voor een meer uitgebreide toelichting op het weerstandsvermogen en de voorgeschreven kengetallen (en de samenhang daartussen), verwijzen we naar de paragraaf Weerstandsvermogen.

Programma's

1 Samenleving

Wat is onze visie?

Wij vinden het belangrijk dat onze inwoners gezond, gelukkig en veilig in onze gemeente kunnen opgroeien, ouder worden, werken en wonen. We willen een samenleving waar mensen naar elkaar omkijken en in hun bestaanszekerheid kunnen voorzien. We sluiten aan bij de eigen mogelijkheden van onze inwoners en de netwerken die zij hebben. We doen wat nodig is om deze 'sociale basis' te stimuleren en te versterken zodat iedereen die dat wil, actief mee kan doen. Daar waar nodig zetten we passende zorg en ondersteuning in.

We focussen ons in het bijzonder op de volgende hoofdthema's voor onze inwoners:
- het vergroten van de financiële bestaanszekerheid
- het stimuleren en versterken van de sociale basis (sociale bestaanszekerheid), en
- het mogelijk maken van een vitaal en gezond leven

Deze hoofdthema's omvatten meerdere beleidsgebieden en dienstverlening. We werken actief samen met veel organisaties (informeel en professioneel) binnen en buiten onze gemeente. We geloven hierbij in de kracht van ons verenigingsleven.

Uitgangspunt bij de uitwerking van de hoofdthema's is dat onze inwoners de zorg en ondersteuning krijgen die zij nodig hebben. Informeel waar het kan en formeel waar het nodig is. We ontwikkelen de inzet van informele netwerken en professionals zodat deze goed op elkaar aansluiten. De zorg en ondersteuning die nodig is (formeel en informeel), is laagdrempelig, goed toegankelijk en dichtbij huis. Kansengelijkheid en bestaanszekerheid (financieel en sociaal) staan hierbij centraal. Hierbij hebben we speciale aandacht voor de preventie en zoeken samen met organisaties naar de mogelijkheden om dichterbij zorg en ondersteuning aan te bieden.

In dit programma zijn de volgende bestuurlijke doelstellingen actueel:

Thema: Financiële bestaanszekerheid
- Rhedense inwoners zijn (financieel) zelfredzaam
- Voorkomen kinderarmoede, ongeacht generatie-problematiek (armoede, werk, ongezonde leefstijl, inkomen en onderwijs)
- Inwoners in Rheden kunnen lezen, schrijven, rekenen en zijn digitaal vaardig

Thema: Vitaal en gezond
- Jeugdigen in de gemeente Rheden ontwikkelen en leren op een voor hen passende plek
- Inwoners van de gemeente Rheden wonen in een gezonde omgeving en kunnen omgaan met de fysieke, mentale en sociale uitdagingen van het leven
- Inwoners van de gemeente Rheden sporten en bewegen voldoende

Thema: Sociale basis
- Inwoners wonen op een prettige manier thuis en doen mee in de samenleving
- In de gemeente Rheden is een sociale basis met een toegankelijk aanbod van algemene voorzieningen voor alle inwoners, van jong tot oud. Het Rhedens model is het uitgangspunt

- Dorpen en wijken in de gemeente Rheden zijn samenredzaam
- Inwoners maken gebruik van hulp en ondersteuning vanuit de algemene en voorliggende voorzieningen. Maatwerk is beschikbaar voor wie dit nodig heeft
- Door cultuurparticipatie ontmoeten inwoners elkaar en ontwikkelen zij talenten

De doelstellingen zijn verwerkt in een doelenboom, waarin wordt beantwoord:

- Welk doel willen we bereiken om te komen tot deze visie?
- Welke resultaten moet het opleveren?
- Hoe meten wij onze prestaties?

Hierbij gaan we alleen in op nieuw beleid en politiek relevante zaken. Na deze doelenboom is de bijdrage aan de SDG's, informatie over betrokken Verbonden Partijen en de beschikbaar gestelde middelen opgenomen.

Financiële bestaanszekerheid

Rhedense inwoners zijn (financieel) zelfredzaam

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede.

Wat willen we bereiken?
We stimuleren inwoners om het inkomen zoveel mogelijk zelf te verwerven, maar we geven financiële ondersteuning aan inwoners voor wie dat (tijdelijk) niet lukt. We bieden actief en vroegtijdig ondersteuning aan inwoners die te maken krijgen met problematische schulden. We ondersteunen inwoners met een laag inkomen om mee te blijven doen. Deze ambitie staat de komende periode onder druk als gevolg van inflatie en hoge energiekosten.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Op de korte termijn voorzien we bij de doelgroep tot 120% van het minimumloon financiële uitdagingen als gevolg van o.a. de inflatie en de hoge energiekosten. We zoeken hier samen met de Rijksoverheid en onze partners naar oplossingsrichtingen om als gemeente hulp en ondersteuning te bieden.
Het risico bestaat dat wij onvoldoende in staat zijn om op tijd te signaleren dat ondersteuning nodig is, waardoor mensen buiten de boot vallen. Om terugval te voorkomen, is een gedragsverandering nodig. Dat vraagt om lange termijnbegeleiding of passende maatregelen.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Maximaal 4% van de inwoners geeft aan financiële problemen te hebben in 2024
- 93% van onze inwoners geeft aan matig of veel regie te hebben over het eigen leven
- 90% van de statushouders is een half jaar na vestiging voldoende financieel zelfredzaam is (min. score 3 op de eindmeting 'Omgaan met geld')
- De maatschappelijke partners beoordelen de minimavoorzieningen met een 7 (nulmeting). We streven naar minimaal een 7,5 in 2024. De gebruikers beoordelen de minimavoorzieningen en financiële hulpverlening met een 8 (nulmeting)
- In 2024 is 75%* van de inwoners (uit de doelgroep) bekend met de financiële hulpverlening en minimavoorzieningen (*een gemiddelde van de bekendheid van de verschillende regelingen. Dit gemiddelde bedroeg in 2021 -bij de nulmeting- 67%)*
- 75 % van de inwoners (uit de doelgroep) maakt gebruik van een of meer van de minimavoorzieningen
- De gemiddelde schuld van inwoners die een schuldentraject starten, daalt van ca. €43.000 in 2019, naar €40.000 in 2022 en uiteindelijk naar €38.000 in 2024
- 70% van de gestartte schuldhulptrajecten wordt succesvol afgerond en/of leidt tot een schone lei in 2024, ten opzichte van 58% bij gestartte trajecten over de jaren 2015-2021
- Het aantal aanmeldingen schuldhulpverlening stijgt naar 200 in 2023, gelijk aan de jaren 2019 en 2020 (voor corona)
- We streven naar een maximale inzet van de werk&reïntegratie instrumenten voor huishoudens die gebruik maken van een bijstandsuitkering (incl. IOAW, IOAZ, BBZ)

- De inkomsten uit parttime werk onder huishoudens met een uitkering stijgen
- In 2023 is er een prognose voor de doelgroep loonkostenkostensubsidie gerealiseerd, dat een beeld schetst van de verwachte groei en bijbehorende kosten van deze doelgroep

Voorkomen kinderarmoede, ongeacht generatie-problematiek (armoede, werk, ongezonde leefstijl, inkomen en onderwijs)

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede

Wat willen we bereiken?
Ieder kind verdient de best mogelijke start van zijn of haar leven en een optimale kans op een goede toekomst. Dit vraagt om een integrale aanpak vanuit diverse disciplines, zoals armoede, werk, inkomen, gezondheid en onderwijs. De aanpak hiervan richt zich op ouders, kinderen en omgeving.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Het risico bestaat dat wij onvoldoende in staat zijn om vroegsignalering adequaat in te vullen. Dan vallen kinderen tussen wal en het schip. Dit vraagt een duurzame verandering gedragsverandering. Lange termijn begeleiding of passende maatregelen om eventuele terugval te voorkomen, zijn dan nodig.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Meer kinderen maken gebruik van het kledingtegoed
  In 2021 maakten 576 kinderen gebruik van het kledingtegoed. We zetten voor 2024 in op een toename van deelname door daarvoor in aanmerking komende kinderen met 10% ten opzichte van 2021.
- Meer kinderen hebben een Gelrepas en maken er gebruik van
  In 2021 waren 778 kinderen in het bezit van een Gelrepas. 82% van deze kinderen gebruikte de pas actief. We zetten voor 2023 in op een toename van het aantal jonge pashouders van 10%.
  De inhoud van het Kindpakket sluit aan bij de behoefte van ouders en kinderen: het Kindpakket wordt gewaardeerd met een 8,8 (nulmeting), we streven naar eenzelfde beoordeling in 2024.
  In 2024 is het gebruik van het Kindpakket gestegen van 78% in 2019 naar 85% in 2024:
- We bereiken meer gezinnen en kinderen met het Kindpakket
  Stichting Leergeld voert een deel van het Kindpakket uit. In 2021 werden 355 gezinnen en 632 kinderen door Stichting Leergeld ondersteund. We zetten voor 2024 in op een toename van 10%. We zetten daarnaast in op een toename van de bekendheid van gezinnen met Leergeld en het Kindpakket. We streven voor 2024 naar en toename van 58 % (nulmeting) naar 80%.
- De aanpak Kansrijke Start begint in 2023. Er wordt dan ook een meetbaar resultaat geformuleerd

Inwoners in Rheden kunnen lezen, schrijven, rekenen en zijn digitaal vaardig

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Ronald Ter Hoeven

Wat willen we bereiken?
Onze ambitie is dat iedereen kan lezen, schrijven, rekenen en dat iedereen digitaal vaardig is. Daarom geven wij een extra impuls aan de aanpak van laaggeletterdheid. Inwoners die problemen hebben met lezen, schrijven, rekenen en digitale vaardigheden, gaan we extra ondersteunen. Om mee te kunnen blijven doen in de samenleving is dit noodzakelijk. Samen met onze samenwerkingspartners van het Taalhuis (Bibliotheek Veluwezoom, ROC Rijn-IJssel en Incluzio) en organisaties in de sociale basis, ontwikkelen we het cursusaanbod om mensen die te kampen hebben met laaggeletterdheid, te ondersteunen.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Het risico bestaat dat wij onvoldoende in staat zijn om vroegsignalering adequaat in te vullen. Dan vallen mensen tussen wal en schip. Dit vraagt om lange termijn begeleiding of passende maatregelen om eventuele terugval in taalvaardigheid te voorkomen. Wij zetten hierbij de hulp in van vrijwilligersorganisaties die bij laaggeletterdheid een belangrijke signaleringsfunctie hebben.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Het beschikbare cursusaanbod wordt 100% benut
- 100% van de peuters met een verwacht (risico op een) onderwijsachterstand krijgen een vve-indicatie en 90% daarvan neemt daadwerkelijk deel
- 90% van de vve kleuters start zonder achterstand in groep 3

Vitaal en gezond

Jeugdigen in de gemeente Rheden ontwikkelen en leren op een voor hen passende plek

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Ronald Ter Hoeven

Wat willen we bereiken?
Jeugdigen in de gemeente Rheden ontwikkelen en leren op een voor hen passende plek.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De gevolgen van corona (psycho-sociale ontwikkelingen) kunnen invloed hebben op de ontwikkelmogelijkheden van jeugdigen. Ook de financiële bestaanszekerheid als gevolg van hoge energieprijzen en inflatie hebben invloed op de ontwikkelmogelijkheden vanonze jeugd.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Het aantal jeugdigen met startkwalificatie is in 2023 minimaal gelijk gebleven aan schooljaar 2020-2021 (78%)
    1. Jongerencoaches ondersteunen voortijdig schoolverlaters naar werk/onderwijs/dagbesteding
- Het aantal voortijdig schoolverlaters is in 2023 gedaald onder het landelijk gemiddelde
    1. We starten een integrale jongerenaanpak: in beeld brengen jongeren van 16-27 jaar die moeilijk mee kunnen doen in de samenleving, en (het al dan niet aanwezige) passende aanbod.
- Het aantal voortijdig schoolverlaters dat positief uitstroomt naar onderwijs, werk, of dagbesteding is in 2023 gelijk gebleven of verhoogd (76%) t.o.v. 2022
    1. We stimuleren scholen om in te zetten op schoolaanwezigheid om vroegtijdige schoolverlaters te voorkomen
    2. We zijn betrokken bij de regionale aanpak vroegtijdige schoolverlaters.
    3. We geven het Regionaal Bureau Leerlingzaken de opdracht leerplicht-en kwalificatieplichtwet uit te voeren

Inwoners van de gemeente Rheden wonen in een gezonde omgeving en kunnen omgaan met de fysieke, mentale en sociale uitdagingen van het leven

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede

Wat willen we bereiken?
Inwoners van de gemeente Rheden wonen in een gezonde omgeving en kunnen omgaan met de fysieke, mentale en sociale uitdagingen van het leven. Hiervoor is het belangrijk dat inwoners voldoende gezondheidsvaardigheden hebben.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De financiële bestaanszekerheid als gevolg van inflatie en hoge energieprijzen, hebben invloed op voeding,leefstijl en mentale gezondheid. Dit heeft een relatie met de doelen bij het thema financiële bestaanszekerheid.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Het percentage volwassen dat zijn/haar gezondheidsvaardigheden als voldoende beoordeelt is in 2024 gestegen t.o.v. 2020.
    1. We willen 40 inwoners bewust maken van hun gezondheid door minimaal 40 fittesten uit te voeren bij inwoners in buurthuizen en bespreken een vervolgtraject met de deelnemer.
    2. Minimaal 5 gezamenlijke projecten om preventief te werken aan een goede gezondheid zijn door organisaties en inwoners via het Preventie Akkoord gestart. De projecten richten zich op gezonde leefstijl (voldoende bewegen, gezonde voeding en rookvrije generatie), financiële gezondheid en eenzaamheid.
    3. We organiseren in samenwerking met partnes van het Preventieakkoord in oktober een 'Week van de Gezondheid', met gezonde activiteiten waar inwoners aan kunnen deelnemen.
- Het percentage jongeren van 0 t/m 19 jaar met gezond gewicht is in 2023 gestegen ten opzichte van 2022
    1. We helpen minimaal 30 kinderen met (ernstig) overgewicht naar een gezonde leefstijl met het programma Gezond Onderweg (GO!).
    2. In samenwerking met minimaal 3 Sportclubs maken we het aanbod in sportkantines gevarieerder en gezonder (Gezonde Sportkantine)
- Het percentage jongeren van 12-18 jaar dat rookt is in 2023 gedaald ten opzichte van 2018
- Het percentage inwoners dat problematisch alcohol gebruikt is in 2024 (18+ jr) en 2023 (12-18 jr) gedaald t.o.v. 2020 (18+ jr) en 2018 (12-18 jr)

Inwoners van de gemeente Rheden sporten en bewegen voldoende

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Ronald Ter Hoeven

Wat willen we bereiken?
Inwoners van de gemeente Rheden sporten en bewegen voldoende. Sport en bewegen draagt bij aan het vergroten van de weerbaarheid en vitaliteit, aan het leren over sportiviteit en respect, aan maatschappelijke participatie en leefbaarheid in de buurt. Hiervoor stimuleren we deelname aan sport of bewegen onder verschillende doelgroepen, met extra aandacht voor groepen inwoners die weinig bewegen.
We zorgen voor goede sportlocaties in de gemeente Rheden, zowel traditionele sportruimtes (zoals gymzalen, sporthallen en zwembaden, als vernieuwingen en Urban Sports in de openbare ruimte. Ook ondersteunen we sportverenigingen en andere sportaanbieders. We richten ons met de Open Club-gedachte en het Sportakkoord op samenwerking tussen sportaanbieders onderling en samenwerking met organisaties uit andere sectoren (onderwijs, cultuur, welzijn, zorg, bedrijfsleven etc.). Voorbeelden van de uitwerking van de Open Club zijn: vernieuwing van het sportaanbod, nieuwe lidmaatschapsvormen en gezamenlijke activiteiten van sportclubs voor de jeugd of senioren.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Beschikbaar budget heeft invloed op de keuze om wel/niet te sporten. Met de hoge energieprijzen en de inflatie kan een sportlidmaatschap onder druk komen te staan. De individualisering is een risico voor de bestaande verenigingssporten. Samenwerking tussen verenigingen en nieuwe lidmaatschapsvormen kunnen dit risico verminderen.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In 2026 neemt 75% van de inwoners deel aan sport of bewegen

1. We stellen in 2023 een nieuwe sportaccommodatievisie op.
2. we onderzoeken in 2023 de nieuwste mogelijkheden voor de geplande vervanging van kunstgrasvelden.
3. We voeren in samenwerking met partners op minimaal 5 basisscholen een nieuw concept rondom voldoende en goed bewegen op en rond school uit.
4. We voeren samen met het onderwijs een pilot uit met een programma om de zwemvaardigheid van kinderen te behouden en waar nodig te verbeteren.
5. We organiseren 3 nieuwe doelgroepprogramma's in het Biljoenbad Velp (Wmo doelgroepen).
6. We continueren het Open Club traject in de Zuidflank Rheden met een werkgroep van sportclubs en starten een Open Club met sportaanbieders en organisaties rondom sportpark Het Nieuwland Dieren.
7. Het programma School Legends laten we op minimaal één extra middelbare school (t.o.v. één middelbare school op dit moment) uitvoeren. School Legends richt zich op een gezonde leefstijl onder scholieren uit het voortgezet onderwijs.
8. We starten in 2023 de uitvoering van het actieplan voor het stimuleren van buitenspelen dat in 2022 door een speelverkenner is opgesteld.

Sociale basis

Inwoners wonen op een prettige manier thuis en doen mee in de samenleving

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede

Wat willen we bereiken?
Komende jaren zal het aandeel senioren verder toenemen. Nu is 26% van de Rhedense inwoners 65 jaar of ouder (tegenover ruim 19% landelijk). Het is voor senioren van belang dat zij, op hun eigen wijze, volwaardig kunnen blijven deelnemen aan de samenleving. De gemeente zorgt ervoor dat senioren die zelf of met hulp van hun omgeving niet redden, de ondersteuning krijgen die nodig is om mee te kunnen blijven doen in de samenleving.
Om van beschermd wonen naar beschermd thuis te komen, zijn voldoende woningen, ondersteuning op maat thuis en algemene voorzieningen nodig. Als gemeente investeren wij hierin.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De beschikbaarheid van passende woningen en de hoge bouwkosten hebben invloed op het doel om passend te kunnen wonen. Personeelskrapte voor de verschillende voorzieningen in zorg en ondersteuning is een risico.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Jaarlijks zetten minimaal 10 inwoners de stap van beschermd wonen naar zelfstandig wonen in een uitstroomwoning van Vivare
- 75 inwoners per jaar voeren preventieve levensloopbestendige woningaanpassingen uit
- Jeugdhulp met verblijf neemt af en het verschil met het landelijk gemiddelde is in 2023 kleiner geworden. (jeugdhulp met verblijf: Rheden 1,6%, Nederland 1,3% in 2019, bron CBS)
- Het aantal jeugdigen met pleegzorg/gezinshuiszorg is in 2023 relatief toegenomen ten opzichte van het totaal aantal kinderen met jeugdhulp met verblijf in vergelijking met 2021 (bron: CSAM)

In de gemeente Rheden is een sociale basis met een toegankelijk aanbod van algemene voorzieningen voor alle inwoners, van jong tot oud. Het Rhedens model is het uitgangspunt

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede

Wat willen we bereiken?
Wij streven naar een kwalitatief toegankelijk aanbod van algemene voorzieningen voor alle inwoners, van jong tot oud. Het Rhedens model is hier het uitgangspunt. Dit kunnen inwonersinitiatieven, semiprofessionele en professionele initiatieven zijn. Samen met inwoners voelen wij ons verantwoordelijk voor het in stand houden en versterken van de samenredzaamheid in onze dorpen. We stimuleren inwoners zelf initiatieven te starten om samen hun buurt leuker, mooier en beter te maken.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Als gevolg van de coronacrisis zijn vrijwilligers gestopt. Ook de vergrijzing is van invloed op ons vrijwilligersbestand. Het is hierbij belangrijk dat we onze vrijwilligersorganisaties ondersteunen waar nodig. Hiernaast is het vinden van gekwalificeerd personeel (krapte op de arbeidsmarkt) een risico om een goed voorzieningenniveau op peil te houden.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In 2024 is de bekendheid en gebruik onder de inwoners met vrijwilligers- of andere hulporganisaties binnen de sociale basis toegenomen ten opzichte van de resultaten van het inwonerspanel Rheden Spreekt uit 2022
- In 2023 wordt 75% van de inwoners die bij Incluzio Rheden bekend is met een ondersteuningsvraag toegeleid naar het steunsysteem conform het Rhedens model
- In 2023 heeft tenminste 80% van de jeugdige inwoners die ondersteuning krijgen uit de sociale basis geen of minder maatwerkvoorziening meer nodig.

Dorpen en wijken in de gemeente Rheden zijn samenredzaam

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede

Wat willen we bereiken?
Wij streven naar een kwalitatief toegankelijk aanbod van algemene voorzieningen voor alle inwoners, van jong tot oud, volgens het Rhedens model. Dit kunnen inwonersinitiatieven, semiprofessionele en professionele initiatieven zijn. Samen met inwoners voelen wij ons verantwoordelijk voor het in stand houden en versterken van de samenredzaamheid in onze dorpen. We stimuleren inwoners zelf initiatieven te starten om samen hun buurt leuker, mooier en beter te maken. Vrijwilligers zijn onmisbaar voor het sociale klimaat van de gemeente. Inwoners die langdurig zorgen voor een naaste (ook wel mantelzorg genoemd) moeten vaak alle zeilen bijzetten om deze zorgtaken te combineren met school of werk en hun privéleven. Door mantelzorgers te ondersteunen en waar nodig te ontlasten, kunnen zij de zorg voor hun naaste(n) blijven combineren met hun werk en privéleven.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De gevolgen van de coronacrisis hebben invloed op ons vrijwilligersbestand. Ook de financiële bestaanszekerheid heeft invloed op de inzet om samen zaken op te pakken door zorgen over werk, privé en of financiën.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Het percentage inwoners dat de mate waarin buurtbewoners omzien naar elkaar beoordeelt als (zeer) goed is gestegen van 36% in 2022 naar 40% in 2024
- Het percentage inwoners dat het geven van zorg aan een naaste beoordeelt met (helemaal) niet zwaar is gestegen van 45% in 2022 naar 50% in 2024
- Het percentage inwoners dat vrijwilligerswerk doet in onze gemeente stijgt van 38% in 2022 naar 42% in 2024
- 33% van alle Rhedense huishoudens maakt gebruik van de Ik Buurt Mee waardecheques

Inwoners maken gebruik van hulp en ondersteuning vanuit de algemene en voorliggende voorzieningen. Maatwerk is beschikbaar voor wie dit nodig heeft.

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede.

Wat willen we bereiken?
We zetten in op het oplossen van problemen van een inwoner, zodat zij zelfredzaam kunnen zijn binnen de eigen sociale omgeving (het gezin, de buurt, het werk, de Rhedense Sociale Basis). We zetten daarbij in op preventie en op collectieve, algemene voorzieningen dichtbij huis. Waar dit niet mogelijk is, wordt hulp ingezet vanuit zogenoemde maatwerkvoorzieningen Wmo/jeugdzorg. Maatwerkvoorzieningen zijn tijdelijk van aard en gericht op een structurele oplossing vanuit de eigen kracht en/of binnen de eigen sociale omgeving.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De huidige arbeidskrapte heeft invloed om hulp en ondersteuning voor wie dat nodig heeft.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Een brede en een goed toegeruste sociale basis waardoor niet meer dan 8 % van de Rhedense Inwoners aanspraak hoeft te maken op een Wmo maatwerkvoorziening (t.o.v. 8,05% in 2021)
- Van de totale Wmo uitgaven 2023 wordt maximaal 60% besteed aan Wmo-Begeleiding ten opzichte van 70% in 2018 (afname van 10%). Dit doordat Wmo-Begeleiding nu voor een groot deel onderdeel uitmaakt van de sociale basis
- 95% van de aanvragen voor Wmo is binnen de wettelijke vastgelegde termijnen onderzocht (max. 6 weken) en is een beslissing genomen op de aanvraag (max. binnen 2 weken)
- Het jeugdzorggebruik neemt af en is in 2023 niet meer dan 1,5% hoger dan het landelijk gemiddelde (jeugdzorggebruik Rheden 14,9%; Nederland 12,9% in 2021, bron CBS)
- Het aantal doorverwijzingen naar maatwerkvoorzieningen jeugdhulp door huisartsen is in 2023 met 10% verminderd t.o.v. 2021
- In 2023 stellen we een plan van aanpak op voor het betrekken van jeugdigen en gezinnen bij de vorming en uitvoering van beleid gericht op algemene en voorliggende voorzieningen en jeugdhulp

Door cultuurparticipatie ontmoeten inwoners elkaar en ontwikkelen zij talenten

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman.

Wat willen we bereiken?
Rheden kiest er voor om kunst en cultuur als middel in te zetten om inwoners gezond, veilig en relatief gelukkig te laten wonen, werken en recreëren, jong te laten zijn en ouder te laten worden. Het doel van cultuurbeleid is om alle inwoners van alle leeftijden in staat te stellen zich spelenderwijs te blijven ontplooien en elkaar te ontmoeten door middel van cultuurparticipatie (actief en passief). Cultuur is zowel een doel op zich als een manier om te ontmoeten, te verbinden, eenzaamheid te bestrijden, zelfvertrouwen op te bouwen en vooral talenten te ontwikkelen.
Culturele ontwikkeling/cultuureducatie bij kinderen vinden we belangrijk. Ook onze inwoners vinden dit belangrijk: 93% van de inwoners vindt het belangrijk dat kinderen met verschillende vormen van cultuur in aanraking komen. Hier zetten we de komende periode op in.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Aandachtspunt bij actieve cultuurparticipatie zijn de gevolgen van de coronapandemie. In deze periode zijn inwoners kunst en cultuur nog meer gaan waarderen. Tegelijkertijd zijn er veel vrijwilligers gestopt wat het culturele verenigingsleven onder druk zet.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In 2026 is 45% van de inwoners actief lid van een amateurkunst vereniging, club of gezelschap ten opzichte van 40% in 2018
- We stimuleren de actieve cultuurparticipatie tot 35% actief en 45% enigszins actief in 2026 ten opzichte van de cijfers in 2018: 26% actief en 36% enigszins actief

Hoe meten wij onze prestaties?

Indicatoren per doel	Bron	Wettelijk	SDG
Rhedense inwoners zijn (financieel) zelfredzaam			
Het percentage financiële problemen (GGD monitor)		nee	nee
Het percentage regie over het leven (GGD monitor)		nee	nee
Het percentage statushouders dat een half jaar na vestiging voldoende financieel zelfredzaam is (min. score 3 op de eindmeting 'Omgaan met geld')		nee	nee
Klanttevredenheid minimavoorzieningen en schuldhulpverlening		nee	nee
Bekendheid en gebruik ondersteuningsmogelijkheden		nee	nee
Gemiddelde schuld in €'s		nee	nee
Succesvolle uitstroom schuldhulptrajecten		nee	nee
Aanmeldingen schuldhulpverlening		nee	nee
Maximaal bereik voorzieningen voor huishoudens met een bijstandsuitkering (incl. IOAW, IOAZ, BBZ)		nee	nee
Totale inkomsten uit parttime werk onder huishoudens met een bijstandsuitkering		nee	nee
Realisatie prognose doelgroep loonkostensubsidie		nee	nee
Voorkomen kinderarmoede, ongeacht generatie-problematiek (armoede, werk, ongezonde leefstijl, inkomen en onderwijs)			
Gebruik kindpakket		nee	nee
Het percentage jonge gezinnen in kwetsbare situaties dat in beeld is bij (een van) de ketenpartners coalitie Kansrijke Start		nee	nee
Het percentage kinderen dat opgroeit in gezin met inkomen onder de 120%		nee	nee
Inwoners in Rheden kunnen lezen, schrijven, rekenen en zijn digitaal vaardig			
aantal deelnemers taalhuis (formeel en non formeel)		nee	nee
Het percentage aantal NT-1-ers		nee	nee
Het percentage peuters met een vve indicatie (peutermonitor)		nee	nee
Het percentage verwachte aantallen peuters met een onderwijsachterstand (cbs)		nee	nee
Het percentage (non) bereik vve (peutermonitor)		nee	nee
Het percentage vve kleuters dat zonder achterstand start in groep 3 (resultaatafspraakmonitor)		nee	nee

Jeugdigen in de gemeente Rheden ontwikkelen en leren op een voor hen passende plek			
Aantal jeugdigen met een startkwalificatie		nee	nee
Aantal jeugdigen met absoluut verzuim		nee	nee
Percentage voortijdig-schoolverlaters dat positief instroomt in onderwijs, werk of dagbesteding		nee	nee
Inwoners van de gemeente Rheden wonen in een gezonde omgeving en kunnen omgaan met de fysieke, mentale en sociale uitdagingen van het leven			
Percentage volwassen inwoners dat zijn/haar gezondheidsvaardigheden beoordeelt met een 'voldoende'	GGD - volwassenmonitor	nee	nee
Percentage jongeren (4-18 jaar) op een gezonde gewicht	GGD (jaarlijkse contactmomenten)	nee	nee
Percentage jongeren dat rookt	GGD (Integrale Jeugdrapportage)	nee	nee
Percentage inwoners (volwassenen & jongeren 12-18 jaar) dat problematisch alcohol gebruikt	GGD (Volwassenmonitor & Integrale Jeugdrapportage)	nee	nee
Inwoners van de gemeente Rheden sporten en bewegen voldoende			
Het percentage inwoners dat minstens vier keer per maand sport en/of voldoet aan de beweegnorm	GGD & NOC*NSF	nee	nee
Inwoners wonen op een prettige manier thuis en doen mee in de samenleving			
Het aantal inwoners dat doorstroomt naar zelfstandig wonen (bron: Vivare)		nee	nee
Het percentage inwoners in beschermd wonen (bron: waarstaatjegemeente)		nee	nee
Aantal zelfstandig wonende ouderen van 70+ in Rheden Aantal zelfstandig wonende ouderen van 70+ in Rheden (bron: waarstaatjegemeente)		nee	nee
Het aantal inwoners per jaar dat preventieve levensloopbestendige woningaanpassingen uitvoert		nee	nee
Het percentage jeugdhulpgebruik met verblijf (Bron: CBS)		nee	nee
aantal jeugdigen met pleegzorg/gezinszorg t.o.v. totaal aantal kinderen met jeugdhulp met verblijf (bron: CSAM)		nee	nee
In de gemeente Rheden is een sociale basis met een toegankelijk aanbod van algemene voorzieningen voor alle inwoners, van jong tot oud. Het Rhedens model is het uitgangspunt			
Het percentage inwoners dat bekend is met vrijwilligers- of andere hulporganisatie		nee	nee
Het percentage inwoners dat gebruik maakt van het aanbod van vrijwilligers- of andere hulporganisaties		nee	nee
Het percentage inwoners dat bekend is bij Incluzio en met hun ondersteuningsvraag toe geleid wordt naar het steunsysteem conform het Rhedens model		nee	nee
Het percentage jeugdige inwoners dat ondersteuning krijgt uit de sociale basis en geen of minder maatwerk nodig heeft		nee	nee

Dorpen en wijken in de gemeente Rheden zijn samenredzaam		
De beoordeling van buurtbewoners over de mate van omzien naar elkaar	nee	nee
Het percentage inwoners dat de zorg voor een naaste zwaar vindt	nee	nee
Het percentage inwoners dat vrijwilligerswerk doet in onze gemeente	nee	nee
Het percentage Rhedense huishoudens dat gebruik maakt van de Ik Buurt Mee waardecheques	nee	nee
Inwoners maken gebruik van hulp en ondersteuning vanuit de algemene en voorliggende voorzieningen. Maatwerk is beschikbaar voor wie dit nodig heeft.		
Het percentage inwoners in gemeente Rheden dat gebruik maakt van een Wmo maatwerkvoorziening (ten opzichte van het totaal aantal inwoners) ingeschreven in BRP gemeente Rheden.	nee	nee
gemeentelijke monitor sociaal domein "ontwikkelingen van aantal inwoners met Wmo-voorzieningen".	nee	nee
Aantal personen met Wmo-voorzieningen per 1000 inwoners van de betreffende doelgroep. CBS - gemeentelijke monitor sociaal domein.	nee	nee
De gemiddelde uitgaven per inwoner die gebruik maakt van een Wmo maatwerkvoorzieningen is niet gestegen ten opzichte van 2021	nee	nee
Het aantal inwoners dat bij Incluzio Rheden ondersteuning krijgen op een individuele casus	nee	nee
Aantal dagen dat meldingen bij het SMP nog niet inhoudelijk opgepakt zijn door een consulent Wmo/Jeugd.	nee	nee
Looptijden van onderzoekstrajecten van onderzoek van meldingen bij consulenten Wmo/Jeugd.	nee	nee
Cliënt ervaringsonderzoeken	nee	nee
Het aantal kinderen en gezinnen dat gebruik maakt van geïndiceerde jeugdhulp (bron: cbs)	nee	nee
Aantal doorverwijzingen naar maatwerkvoorzieningen jeugdhulp door huisartsen (bron: CSAM)	nee	nee
Realisatie plan van aanpak voor het betrekken van jeugdigen en gezinnen bij de vorming en uitvoering van beleid gericht op algemene en voorliggende voorzieningen en jeugdhulp.	nee	nee
Door cultuurparticipatie ontmoeten inwoners elkaar en ontwikkelen zij talenten		
Het percentage inwoners dat lid is van een vereniging, club of gezelschap	nee	nee
Het percentage actieve cultuurparticipatie (Rheden spreekt)	nee	nee

Wat is de bijdrage aan de Sustainable Development Goals (SDG)?

Tabel: Bijdrage aan de Sustainable Development Goals

Taakveld(en)	Bijdrage aan SDG*
• 4.1 Openbaar basisonderwijs • 4.2 Onderwijshuisvesting • 4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken • 5.1 Sportbeleid en activering • 5.2 Sportaccommodaties • 5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie • 5.6 Media • 6.1 Samenkracht en burgerparticipatie • 6.2 Wijkteams • 6.3 Inkomensregelingen • 6.4 Begeleide participatie • 6.6 Maatwerkvoorzieningen (WMO) • 6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ • 6.72 Maatwerkdienstverlening 18- • 6.82 Geëscaleerde zorg 18- • 7.1 Volksgezondheid	• 1, 2, 3, 4, 10, 11, 18

* Sustainable Development Goals, zie bijlage 9 voor een nadere toelichting

Verbonden partijen

Voor het bereiken van de doelstellingen van het programma, in het bijzonder de beoogde maatschappelijke effecten, heeft de gemeente Rheden zich met een aantal partijen verbonden waarin zij een bestuurlijk en een financieel belang heeft.
Het gaat hier om de volgende organisaties:

- Modulair Gemeentelijke Regeling Sociaal Domein regio Centraal Gelderland (MGR);
- Veiligheids- Gezondheidsregio Gelderland Midden (VGGM);
- Vervoersorganisatie regio Arnhem Nijmegen (DRAN);
- Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen;
- Stichting Veilig Thuis.

In de paragraaf Verbonden Partijen wordt nader inzicht gegeven in de beleidsmatige en financiële betrokkenheid en risico's van de gemeente in deze organisaties.

Wat mag het kosten?

Tabel: Programmastaat 1 Samenleving

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	R 2021	GB 2022	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Lasten						
4.2 Onderwijshuisvesting	2.501	2.429	2.533	2.512	2.697	2.868
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	2.425	2.604	2.615	2.691	2.780	2.801
5.1 Sportbeleid en activering	291	404	458	458	458	458
5.2 Sportaccommodaties	3.676	3.639	3.873	3.892	3.925	3.937
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	955	694	694	694	694	694
5.6 Media	910	887	887	887	887	887
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	3.251	3.643	3.845	3.743	3.743	3.757
6.2 Wijkteams	619	585	602	601	602	608
6.3 Inkomensregelingen	20.744	21.094	18.878	18.878	18.878	18.878
6.4 Begeleide participatie	9.197	9.670	9.758	9.499	9.229	8.985
6.6 Maatwerkvoorzieningen (WMO)	2.213	2.436	2.640	2.770	2.863	2.878
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+	15.656	15.246	14.713	14.683	14.718	14.723
6.72 Maatwerkdienstverlening 18-	13.470	14.678	16.114	16.153	16.185	16.185
6.82 Geëscaleerde zorg 18-	980	200	200	200	200	200
7.1 Volksgezondheid	1.421	1.719	1.737	1.737	1.737	1.737
subtotaal	78.307	79.929	79.546	79.399	79.596	79.596
Baten						
4.2 Onderwijshuisvesting	1.123	430	475	475	475	475
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	958	940	940	940	940	940
5.1 Sportbeleid en activering	3	21	10	10	10	10
5.2 Sportaccommodaties	1.185	1.323	1.412	1.412	1.412	1.412
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	0	0	0	0	0	0
5.6 Media	0	0	0	0	0	0
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	305	142	234	234	234	234
6.2 Wijkteams	46	0	0	0	0	0
6.3 Inkomensregelingen	16.569	14.228	14.228	14.228	14.228	14.228
6.4 Begeleide participatie	1.447	337	478	478	478	478
6.6 Maatwerkvoorzieningen (WMO)	1.301	474	474	474	728	734
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+	152	5	5	5	5	5
6.72 Maatwerkdienstverlening 18-	22	22	22	22	22	22
6.82 Geëscaleerde zorg 18-	0	0	0	0	0	0
7.1 Volksgezondheid	8	0	0	0	0	0

subtotaal	23.117	17.922	18.278	18.278	18.532	18.538
Saldo van baten en lasten	-55.190	-62.007	-61.268	-61.121	-61.065	-61.058
Reserves						
Toevoeging	467	0	0	0	0	0
Onttrekking	102	512	219	161	44	44
Resultaat	-55.555	-61.494	-61.048	-60.960	-61.020	-61.014

2 Leefomgeving

Wat is onze visie?

Leefomgeving: groener, socialer en dichterbij.

Wij werken aan een duurzame en kwalitatieve woon- , werk- en leefomgeving in onze zeven dorpen en ons buitengebied. Samen met inwoners, bedrijven en (maatschappelijke) organisaties bepalen we wat de voorwaarden zijn voor een gezonde, aantrekkelijke, klimaatbestendige en veilige omgeving waar iedereen zich thuis voelt. We koesteren daarbij onze identiteit die in belangrijke mate bepaald wordt door onze historische, landschappelijke en natuurlijke karakteristieken van de dorpen en het buitengebied.

De komende jaren werken we aan maatschappelijke opgaven die veel invloed hebben op onze leefomgeving. Meer dan voorheen gaat het om ontwikkelingen die op grotere schaal impact hebben. Soms ook op onze manier van leven. Wij doen dit samen met onze inwoners. Denk hierbij aan de verandering van ons gebruik van fossiele brandstof naar een duurzame energie- en warmtevoorziening. Maar ook de grote behoefte aan passende woningen willen we binnen onze dorpen een goede plek geven. We zetten in op verduurzaming van mobiliteit en het vergroten van verkeersveiligheid. Dit vraagt om een samenhangende aanpak. Het betekent ook dat we duidelijke keuzes moeten maken. Met de nieuwe omgevingswet en de bijbehorende omgevingsvisie willen we dit in de praktijk vorm geven. We werken samen met inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties aan een nieuwe omgevingsvisie met duidelijke en richtinggevende keuzes, die vervolgens worden vertaald in het omgevingsplan en in omgevingsprogramma's.

Gemeente Rheden staat voor een grote woningbouwopgave. Wij streven naar wijken waar men zich thuis voelt en waar het veilig is. Waar we bewust omgaan met energie en wonen in duurzame, circulair gebouwde woningen en natuurinclusieve wijken. Waar het woningtekort is afgenomen en er voldoende kansen zijn voor jongeren, gezinnen en ouderen om een passende woning te vinden, ook als zij zorg nodig hebben.

Het belangrijkste kader voor het realiseren van onze ruimtelijke projecten is de Omgevingswet. Naar verwachting treedt deze in 2023 in werking. In Rheden grijpen we dit ook aan voor een vernieuwing in ons omgevingsbeleid. Sneller integraler, begrijpelijker, minder complex en met meer ruimte voor maatwerk. Het verbinden van ruimtelijke ontwikkelingen met maatschappelijke wensen en effecten staat centraal. Het doel van de Omgevingswet is daarnaast een vereenvoudiging van de regels en wetten op het gebied van alle omgevingsaspecten (lucht, geluid, RO, natuur, verkeer, klimaat, etc.). De invoering van de Omgevingswet betekent een zeer stevige inspanning voor onze organisatie en vraagt een andere rol van ambtenaren, college en de gemeenteraad.

Dit jaar starten we met het Omgevingsvisietraject waarin we tot samenhangende beleidsvorming over de verschillende thema's heen willen komen. Ook willen de Omgevingsvisie gebruiken om tot duidelijke keuzes en prioritering te komen. Wij geven daarbij voorrang aan initiatieven die bijdragen aan de meest urgente maatschappelijke opgaven (bijvoorbeeld woningbouw, energie- en warmtetransitie, klimaatadaptie). Bovendien geven we uitvoering aan lopende plannen, gemaakte afspraken en genomen besluiten. Grote gebiedsontwikkelingen voor het komende decennium zijn het woningbouwproject IJsseldistrict, Masterplan Welkom Veluwezoom en de Pilot wijkaanpak Stenfert.

Wij zijn in 2040 een CO2 neutrale gemeente. Wij werken aan een versnelling van de opgave met bijbehorende intensivering van onze inzet. Samen met onze inwoners werken we dit de komende 4 jaar uit naar aanleiding van de uitkomsten van het burgerberaad. We willen de komende vier jaar in vier wijken concreet aan de slag met de warmtetransitie. Uiteraard nemen wij deze ambities mee bij nieuwe (woningbouw) ontwikkelingen.

Biodiversiteit is een parapluterm voor alle verschillende soorten die we op aarde hebben. Een goede biodiversiteit hebben we hard nodig. Dit houdt de leefomgeving gezond. We voelen de grote verantwoordelijkheid om goed te zorgen voor onze inheemse flora en fauna. We willen een natuurinclusieve samenleving creëren door het aanbod aan leefgebieden te behouden en vergroten. Het behouden, herstellen en versterken van ons unieke landschap en biodiversiteit vraagt voortdurende inzet van vele partijen. Het teveel aan stikstofneerslag is schadelijk voor onze natuur en de biodiversiteit. Verdroogde natuur is vaak nog gevoeliger voor stikstof. De natuurwaarden van de Veluwe, maar ook onze bermen, landschapselementen staan daardoor onder druk. Het Rijk en de provincies zijn verantwoordelijk voor het stikstofvraagstuk. De problematiek is ingrijpend en complex en er zijn veel belangen mee gemoeid. Wij ondersteunen de verandering in de landbouw naar natuur-inclusief boeren. We willen als gemeente goed aanhaken op het stikstofvraagstuk en andere herstelprogramma's voor natuur (o.a. gezonde bossen, heide, bodem).

De bestaande openbare ruimte wordt klimaatadaptief en waterrobuust ingericht, door o.a. meer vergroening en minder verharding. We creëren hierdoor een toekomstbestendige leefomgeving waarin inwoners comfortabel en gezond wonen, waarin we een vitale bodem hebben en waar inwoners op loopafstand verkoeling kunnen vinden tijdens warme perioden. Dit draagt tevens bij aan een versterking van de biodiversiteit en het vergoenen van de openbare ruimte. Kwaliteit van de openbare ruimte is voor ons veel meer dan een mooie inrichting en een verzorgd onderhoud. De openbare ruimte draagt ook bij aan ontmoeting, beweging door sport en spel en een plezierige en veilige leefomgeving.

We streven naar een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor ondernemers. Wij werken continu aan een goed woon- en vestigingsklimaat met aantrekkelijke werklocaties, zoals winkelgebieden en bedrijventerreinen. We zetten ons in op de banen die er zijn en bieden inwoners, die mee kunnen

doen, de mogelijkheid te werken. Dit kan niet zonder samenwerking tussen ondernemers, onderwijs en overheid. De ambitie hierbij is de lokale economie duurzamer te maken. Samen met ondernemers zetten wij stappen om de bedrijfsactiviteiten duurzamer te maken en dat betekent dat we steeds meer rekening moeten houden met maatschappelijke en milieuaspecten. De gemeente Rheden draagt bij aan de landelijke ambitie om in 2050 een circulaire economie te hebben. In de gemeente Rheden krijgen ondernemers de ruimte om optimaal te kunnen ondernemen. Een goede dienstverlening richting ondernemers is een belangrijke voorwaarde om het welzijn van onze inwoners te vergroten. De kernkwaliteiten van de gemeente, prachtige ligging in het groen en aan het water, maken dat op het gebied van recreatie & toerisme en hoogwaardige zorg nog kansen liggen. We stimuleren duurzame recreatie en toerisme met specifieke aandacht voor de toegankelijkheid van Nationaal Park De Veluwezoom en zijn we ons bewust van de kwetsbaarheid van de omgeving.

In dit programma zijn de volgende bestuurlijke doelstellingen actueel:

Thema: Energie- en warmtetransitie
- De bebouwde omgeving in Rheden is in 2040 aardgasvrij met aandacht voor financiële ontzorging en handelingsperspectief voor een individuele aanpak.
- Inwoners en bedrijven zijn zich bewust van hun aandeel in de klimaatopgave en dragen hun steentje bij
- In 2040 wekken wij alle energie die wij gebruiken duurzaam op

Thema: Vernieuwing omgevingsbeleid
- In 2023 werken we met de Omgevingswet
- In 2024 hebben wij een Omgevingsvisie
- Wij versnellen gewenste ruimtelijke ontwikkelingen door prioritering

Thema: Volkshuisvesting
- Terugdringen woningtekort
- Tegengaan van de tweedeling
- Betaalbare, levensloopgeschikte en circulaire woningen
- Veerkrachtige, duurzame wijken en dorpen

Thema: Economische ontwikkeling
- Het aantrekkelijk houden van het vestigingsklimaat voor ondernemers door ruimte te bieden om mee te bewegen met nieuwe ontwikkelingen
- We stimuleren de verduurzaming van bedrijven
- Wij streven ernaar om de werkgelegenheidsontwikkeling op of boven het niveau te hebben van het Gelderse gemiddelde
- Stijging van het aantal overnachtingen in de gemeente Rheden

Thema: Circulaire economie
- Gemeente Rheden geeft het goede voorbeeld op het gebied van circulair inkopen.
- Ondernemers zijn zich bewust van de kansen op het gebied van circulaire economie
- Het scheidingspercentage afval bedraagt minimaal 75%.

Thema: Biodiversiteit, erfgoed en landschap
- We werken aan het behouden en verbeteren van de biodiversiteit in de gemeente Rheden
- Het beheer van het Rozendaalse Veld is gericht op bescherming en versterking van de natuurwaarde
- Het beschermen, versterken en verbinden van het Rhedens landschap.
- Het erfgoed is in goede staat
- We zetten erfgoed in voor het behalen van gemeentebrede doelen.
- We ontsluiten erfgoedinformatie voor iedereen.

Thema: Inrichting en beheer openbare ruimte
- We vervangen/herinrichten de openbare ruimte als object aan het einde is van zijn levensduur is, of er sprake is van gewijzigde inrichting en/of functie
- In het beheer en inrichting van de openbare ruimte geven we mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of inwoners met inkomensondersteuning de mogelijkheid om werkervaring op te doen

- We werken aan het zoveel mogelijk beperken en voorkomen van wateroverlast, hitte- en droogtestress
- Kinderen en jongeren in de gemeente Rheden spelen volop buiten. Daarvoor zijn er voldoende, uitdagende en gevarieerde speelplekken in de openbare ruimte.
- We willen onze inwoners beter informeren en inspireren om klimaatadaptief te handelen via watisjouwrheden.nl
- In het beheer en de inrichting van de openbare ruimte betrekken we onze inwoners
- We ondersteunen Operatie Steenbreek en initiatieven derden
- De gemeente Rheden streeft met haar openbare verlichting veiligheid voor haar inwoners na. Op het gebied van duurzaamheid wil zij verder stappen zetten, door te investeren in energiebesparende LED-armaturen met dimmodules
- We stellen een lokale klimaatadaptatiestrategie (LAS) op
- We beheren en onderhouden de openbare ruimte en zorgen voor een duurzame, schone, hele en veilige woon-, werk- en leefomgeving
- We zorgen voor schoon water in het kader van goed, toekomstbestendig stedelijk waterbeheer

Thema: Mobiliteit en infra

- We bouwen aan een verkeersveilige, bereikbare en op een duurzame mobiliteit ingerichte woon-, werk- en leefomgeving

De doelstellingen zijn verwerkt in een doelenboom, waarin wordt beantwoord:

- Welk doel willen we bereiken om te komen tot deze visie?
- Welke resultaten moet het opleveren?
- Hoe meten wij onze prestaties?

Hierbij gaan we alleen in op nieuw beleid en politiek relevante zaken. Na deze doelenboom is de bijdrage aan de SDG's, informatie over betrokken Verbonden Partijen en - de beschikbaar gestelde middelen opgenomen.

Energie- en warmtetransitie

De bebouwde omgeving in Rheden is in 2040 aardgasvrij met aandacht voor financiële ontzorging en handelingsperspectief voor een individuele aanpak.

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman.

Wat willen we bereiken?
We hebben niet alleen de opgave om in 2040 CO2 neutraal te zijn in Rheden. We moeten daarbij ook gefaseerd afscheid nemen van het aardgas als warmtebron. De recente geopolitieke ontwikkelingen leggen een extra urgentie op dit proces. De tussenstand die we voorzien voor 2030 is dat er dan 5000 (particuliere) woningen klaar zijn om in de (nabije) toekomst van het aardgas af te gaan. Dit noemen we afkoppel-ready. Een onderdeel van deze aanpak is het toekomstklaar isoleren van de hele woningvoorraad, zowel huur als particulier eigendom. Daarmee, en met aangepast verwarmingsgedrag, hopen we 40% tot 50% van de energie die nodig is om onze huizen te verwarmen te besparen.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Een risico is dat de afhankelijkheid van de realisatie van dit doel met allerlei externe factoren (integrale wijkaanpak, rijk, subsidies, energieleveranciers, etc.)en complexiteit met zich meebrengt dat vertragend werkt.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In een tweede wijk is gestart met het opzetten van een WUP.

Een stap richting gasloos in 2050. Het is een wettelijke verplichting. We starten met het Wijkuitvoeringsplan (WUP) in 2023 en verwachten dat deze in 2024 klaar is. De uitvoering hiervan neemt gemiddeld 8 jaar in beslag.
- Geactualiseerde Warmtetransitievisie conform afspraken Warmtespoor RES.
- Inzicht in alternatieve warmtetechnieken, collectief en individueel
- Keuze mate van ontzorging door gemeente bijvoorbeeld door de doorontwikkeling van het energieloket en een MEDO
- Vastgesteld wijk uitvoeringsplan Dieren West en borging naar uitvoeringsfase

Inwoners en bedrijven zijn zich bewust van hun aandeel in de klimaatopgave en dragen hun steentje bij

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
Een belangrijke stap naar een succesvolle klimaataanpak is de bereidheid van inwoners en bedrijven om hun steentje bij te dragen. Om onze samenleving verder te verduurzamen samen met onze inwoners en met aandacht voor hun leefsituatie, is meer nodig dan een communicatiestrategie en een internetplatform. Zeker als we dit combineren met de wijkgerichte aanpak om van het aardgas af te gaan. Dan is het zaak aan te sluiten bij de situatie waarin verschillende mensen verkeren, de keuzes waar ze voor staan en ondersteuning te bieden bij het maken van de duurzame keuze voor nu en voor de toekomst. We verwachten veel aanbevelingen uit het burgerakkoord op dit gebied en zullen die gebruiken voor het verder uitbouwen van de strategie voor klimaatbewustzijn en actiebereidheid.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Een risico is dat de samenwerking tussen overheid en samenleving onvoldoende tot stand komt. Een ander risico is dat bepaalde andere maatschappelijke opgaven voor inwoners en bedrijven een grotere urgentie krijgt/heeft. Ook het werven van voldoende ambtelijke capaciteit vanwege de krapte op de arbeidsmarkt is een risico.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:
- Een volwaardig klimaatplatform “Wat is jouw Rheden”.

In 2040 wekken wij alle energie die wij gebruiken duurzaam op

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
We willen dat de gemeente Rheden in 2040 CO2-neutraal is door te zorgen dat het energiegebruik in 2040 gehalveerd is ten opzichte van het huidige verbruik. En daarbij willen we dat de dan nog gebruikte energie duurzaam is opgewekt. Om dit te realiseren hebben we een spoor Warmtetransitie (van gasverbruik naar duurzame warmtevoorziening), een spoor Bewustwording en een spoor Opwek van duurzame energie.
In eerste instantie vindt de opwek van duurzame energie vooral plaats door middel van zonnepanelen op daken en gronden. In tweede instantie door kleinschalige windenergie. Grootschalige windenergie lijkt nu niet opportuun vanwege de nabijheid van de Wespendief. Afspraken binnen de Regionale Energie Strategie (RES) zijn daarvoor noodzakelijk.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Voor het realiseren van de benodigde duurzame opwek is de gemeente afhankelijk van de medewerking van partijen als bewoners, bedrijven en initiatiefnemers. Daarnaast zoeken we oplossingen voor de congestie op het elektriciteitsnet, zodat opgewekte energie teruggeleverd kan worden op het net.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In 2030 is op grote daken in Rheden minimaal 25,5 MW aan vermogen opgesteld.
  Dit komt overeen met een verwachte opbrengst van minimaal 22GWh (GigaWattuur) en is conform de afspraken die in de RES zijn gemaakt. Grote daken zijn daken die geschikt zijn voor minimaal 15 kWp (kilowattpiek), hetgeen overeen komt met minimaal 43 panelen van 350Wp. Uitgaande van een gemiddeld elektriciteitsverbruik van 3.000 kWh per jaar, kunnen met de minimaal ten doel gestelde opbrengst van 22 GWh ongeveer 7300 huishoudens van elektriciteit worden voorzien.
- In 2025 is er minimaal 7 hectare aan zonnevelden in Rheden (op land en water) gerealiseerd.
  In 2022 is een drijvend zonneveld van 2 ha in de Havikerwaard Zuid in gebruik genomen. Verwacht wordt dat begin 2023 zonneveld De Bocht van 1 ha in gebruik wordt genomen, dat in 2024 het zonneveld van 2 ha in de oksel van de A348 bij Ellecom in gebruik wordt genomen en dat in 2025 nog minimaal 1 extra zonneveld van 2 hectare in gebruik wordt genomen.
- In 2025 zijn er minimaal 5 windmolens met een tiphoogte van 20 tot 50 meter in Rheden opgesteld.
  Momenteel is een aanvraag voor een windmolen in Rheden met een tiphoogte van 25 meter in behandeling bij de Provincie. Het is de verwachting dat na goedkeuring van deze aanvraag meerdere aanvragen voor windmolens zullen volgen.
- We nemen gezamenlijk de noodzakelijke stappen om te zorgen dat de energie die in 2040 wordt gebruikt duurzaam opgewekt is
  De RES 1.0 is vorig jaar vastgesteld. Er wordt nu gewerkt aan de uitvoering en verdere aanscherping hiervan in de RES 2.0. Onderdeel hiervan is het opstellen van een Plan MER. Deze zal naar verwachting begin 2023 gereed zijn. Daarnaast heeft de provincie een handelingsperspectief opgesteld omtrent de Wespendief. Dit handelingsperspectief beperkt de komende jaren de mogelijkheden voor windenergie in Rheden. De focus ligt daarom op opwek van duurzame energie met zonnepanelen en kleine windmolens. Daarbinnen krijgt zon op de daken de hoogste prioriteit. Dit wordt mede op basis van de uitkomsten van het burgerberaad nader uitgewerkt.

Vernieuwing omgevingsbeleid

In 2023 werken we met de Omgevingswet

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
Naar verwachting treedt in 2023 de Omgevingswet in werking. Met deze wet worden de ruimtelijke regels voor het beheer en de ontwikkeling van de leefomgeving volledig herzien. Het motto van de nieuwe wet is ‘Ruimte voor ontwikkeling, waarborgen voor kwaliteit’ en staat voor een goede balans tussen het benutten en beschermen van de fysieke leefomgeving. De implementatie van de Omgevingswet vergt de nodige inspanning van het ambtelijke apparaat en bestuurders en legt een claim op de beschikbare capaciteit die niet zonder meer inpasbaar is. Tegelijkertijd willen we onze dienstverlening aan inwoners, ondernemers en organisaties in de aanloop naar en gedurende het invoeringsproces zoveel mogelijk op peil houden. Het implementeren van het nieuwe stelsel kan niet als een uitsluitend 'technische operatie' worden uitgevoerd, omdat de instrumenten en processen een sterke samenhang hebben met de inhoud en prioritering van beleid alsook met de veranderende rollen tussen Raad, College en samenleving (initiatiefnemers en belanghebbenden).

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Hogere kosten invoering en uitvoering nieuwe Omgevingswet en voldoende beschikbare deskundige capaciteit.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:
- Wij voldoen aan alle 19 eisen en 8 adviezen van de VNG.
  Bij inwerkingtreding van de Omgevingswet kan aan alle 19 eisen in het overzicht ‘Minimale acties Omgevingswet’ van de VNG worden voldaan en zoveel mogelijk van de 8 adviezen opgevolgd.

- Onze systemen zijn gekoppeld aan de landelijke voorziening Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) en initiatiefnemers kunnen vragenbomen doorlopen.
  Onze systemen zijn in staat om aanvragen of meldingen vanuit de landelijke voorziening Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) te doen of ontvangen. In de loop van 2022 kunnen Initiatiefnemers voor de meest voorkomende activiteiten via vragenbomen checken of er een vergunning of melding nodig is.
- Besluitvorming over projecten in de fysieke leefomgeving gaat sneller en beter.
- Het omgevingsrecht is op gemeentelijk niveau inzichtelijk, voorspelbaar en gemakkelijk in het gebruik en geeft bestuurlijke afwegingsruimte.
- De leefomgeving staat op een samenhangende manier centraal in beleid, besluitvorming en regelgeving.

In 2024 hebben wij een Omgevingsvisie

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
In het kader van de Omgevingswet stellen wij een Omgevingsvisie op dat het gemeentelijk strategisch kader vormt voor ruimtelijke ontwikkelingen. Deze omgevingsvisie vervangt onze huidige dorpsstructuurvisies en de omgevingsvisie Buitengebied. Om de Omgevingsvisie ook uit te kunnen voeren starten we in 2023 ook met de voorbereiding van Omgevingsprogramma's. Ook gaan we in 2023 in gesprek met de samenleving over de wensen en dilemma's bij het inrichten van onze leefomgeving.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Beschikbaar hebben en houden van voldoende professionals ivm de huidige krapte op de arbeidsmarkt.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:
- Wij geven vanuit de dialoog met de samenleving richting aan de omgevingsvisie.
  In 2023 voeren wij het gesprek met de samenleving over de richting van ons ruimtelijk beleid, zowel qua ontwikkeling, behoud als benutting. Deze gesprekken geven richting aan onze visie.

Wij versnellen gewenste ruimtelijke ontwikkelingen door prioritering

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
Tot nu toe werd getracht om alle kleine en grote ruimtelijke initiatieven en vraagstukken op te pakken, ook als deze niet direct kansrijk zijn of complex. Door het tekort op de arbeidsmarkt is er echter beperkte ambtelijke capaciteit om alle ruimtelijke plannen en vraagstukken voortvarend op te pakken. Door scherper te prioriteren in de ruimtelijke initiatieven, plannen en projecten kunnen we de ambtelijke capaciteit beter benutten in de realisatie en versnelling van opgaven op het gebied van bijvoorbeeld de implementatie van de Omgevingswet, woningbouw en klimaat.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Stijgende bouwkosten en zeer krappe arbeidsmarkt.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:
- Wij zetten onze beschikbare ambtelijke capaciteit optimaal in op gewenste ruimtelijke ontwikkelingen
  Door toetsingscriteria op te stellen en focus aan te brengen, kunnen wij de beschikbare capaciteit optimaal inzetten voor de ruimtelijke opgaven die maatschappelijke prioriteit hebben. Het gaat hier bijvoorbeeld om de woningbouwprojecten IJsseldistrict, Imboslaan en Bloemershof. Maar ook gebiedsprocessen zoals Rivierklimaatpark, Masterplan Welkom Veluwezoom en MIRT Havikerwaard-Fraterwaard-Olburgerwaard.

Volkshuisvesting

Terugdringen woningtekort

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede

Wat willen we bereiken?
We willen dat jongeren, gezinnen en ouderen een passende woning kunnen vinden in onze gemeente door nieuwbouw of transformatie van gebouwen naar wonen. Dit geldt ook voor aandachtsgroepen, zoals statushouders, arbeidsmigranten, woonwagenbewoners en mensen, die wonen met zorg nodig hebben.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
- De nieuwbouwproductie is afhankelijk van andere partijen: ontwikkelaars, woningcorporaties.
- Te weinig ambtelijke capaciteit om projecten te begeleiden (meer prioritering is wenselijk).
- Externe factoren als stikstofbeleid, flora- en faunaregels, bezwaarschriftenprocedures, bouwkosten, beschikbaarheid bouwvakkers.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:
- Actueel bouwprogramma Woonvisie
  Herijking van de kwaliteitscriteria voor woningbouw uit de Woonvisie 2020-2026, waarbij gekeken wordt naar betaalbaarheid, beschikbaarheid (aandachtsgroepen/wonen met zorg), duurzaamheid en circulariteit.

- Toename aantal reguliere woningen
  550 woningen in de periode 2020 t/m 2026

- Meer flexwoningen/CPO/bijzondere woonvormen
  Nieuwbouw of transformatie van gebouwen waarin flexwoningen, CPO of bijzondere woonvormen worden gerealiseerd. Flexwoningen zijn tijdelijke woningen voor spoedzoekers (bijvoorbeeld mensen die vanuit een verbroken relatie snel een woning nodig hebben), statushouders en starters. CPO is collectief particuliere opdrachtgeverschap, waarbij een groep samen een woongebouw/woningen realiseert. Bijzondere woonvormen zijn woningen, afwijkend van de standaard woonvormen, zoals tiny houses, geclusterde woonvormen voor ouderen, een woonmix voor jong en oud etc. Voor de uitvoering is extra ambtelijke capaciteit nodig. In 2023 starten we een pilot van een klein project met flexwoningen op basis waarvan we in de jaren daarna gaan kijken hoe we dit kunnen uitbouwen.

Betaalbare, levensloopgeschikte en circulaire woningen

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede

Wat willen we bereiken?
70% betaalbare woningen (nieuwbouw), meer levensloopgeschikte woningen (nieuwbouw en bestaande bouw) en circulair gebouwde woningen. Doorstroming op de woningmarkt, in eerste instantie van ouderen, waardoor lange verhuisketens op gang komen. 'Meer levensloopgeschikte woningen' is gekoppeld aan het doel 'Inwoners wonen op een prettige manier thuis en doen mee in de samenleving' binnen het programma samenleving.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
- Het stapelen van ambities bij nieuwbouwprojecten: betaalbaar, levensloopgeschikt, duurzaam etc.
- Marktpartijen die te hoge grondwaardes inboeken als winst.
- Grondprijzen van andere eigenaren dan de gemeente zullen ook moeten dalen om te kunnen voldoen aan de betaalbaarheid
- Financiële (on)haalbaarheid van de bouw van betaalbare woningen

- Te hoge gemeentelijke kosten bij aanpassingen in woningen/gebouwen voor levensloopgeschiktheid (WMO)Ouderen verhuizen niet snel

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Voldoende betaalbare woningen
  Van de nieuwbouw moet 70% een betaalbare woning zijn. Betaalbaar is sociale huur, middeldure huur (< 1000 euro per maand) en betaalbare koop (tot NHG grens). Deze informatie wordt jaarlijks verwerkt in de regionale woningmarktmonitor.
- Meer levensloopgeschikte woningen
  2800 extra levensloopgeschikte woningen in de periode 2020-2040. Dus gemiddeld 140 extra levensloopgeschikte woningen per jaar.
- Meer doorstroming op de woningmarkt
  Sinds dit jaar is er een wooncoach (Incluzio), die zich bezighoudt met het helpen van ouderen bij het verhuizen naar een meer passende woning. Afgesproken is dat zij in 2022 bijdraagt aan het verhuizen van 5 ouderen en in 2023 en 2024 het verhuizen van 25 ouderen per jaar. Als aangetoond kan worden dat verhuizen niet is gelukt vanwege een tekort aan aanbod, kunnen aantallen naar beneden worden bijgesteld.
- Stimuleren circulaire woningbouw
  Medio 2023 is de toepasbaarheid van de ladder van circulariteit voor de gemeente Rheden in beeld gebracht.

Veerkrachtige, duurzame wijken en dorpen

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede

Wat willen we bereiken?
(Veer-)krachtige, duurzame wijken/kernen met voldoende sociale binding, goede leefbaarheid en een juiste woningmix.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?

- Als samenwerking met andere partijen (woningcorporaties, zorg- en welzijnspartijen, politie, onderwijs etc.) niet tot stand komt
- Als er niet voldoende sociale huurwoningen kunnen worden toegevoegd in meer veerkrachtige wijken, kan er geen sprake zijn van vermindering van sociale huur in weinig veerkrachtige wijken

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Integrale wijkvisie Stenfert Dieren
  Leidraad Integrale Wijkaanpak Dieren Stenfert
  Integrale Wijkvisie
  Wijk(uitvoerings)agenda
- Betere woningmix in minder veerkrachtige wijken
  Ca. 100 nieuwe sociale huurwoningen in veerkrachtige wijken gekoppeld aan een afname van 100 sociale huurwoningen in minder veerkrachtige wijken in de periode 2020 t/m 2026. Over deze uitruil zijn met Vivare afspraken gemaakt: Veerkracht in de gemeente Rheden (sept. 2021).
- Meer opwek duurzame energie
  Er moet meer duurzame energie worden opgewekt in Rheden: 16% in 2023. We zetten in op meer zon op dak. In 2021 heeft 10% van de woningen in de gemeente Rheden zonnepanelen (Regionale woningmarktmonitor).
- Besparen op energiegebruik
  Voor het behalen van de klimaatopgave: CO2 neutraal in 2040 zetten we in op het verminderen van energiegebruik met 1,5% per jaar. Voor de woningvoorraad zetten we in op isoleren. In 2030 moeten alle woningen gemiddeld label B hebben.

Economische ontwikkeling

Het aantrekkelijk houden van het vestigingsklimaat voor ondernemers door ruimte te bieden om mee te bewegen met nieuwe ontwikkelingen

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Ronald Ter Hoeven

Wat willen we bereiken?
We streven ernaar om het vestigingsklimaat voor ondernemers aantrekkelijk te houden in de gemeente Rheden. Samen met ondernemers en het onderwijs zetten wij stappen om de bedrijfsactiviteiten duurzamer te maken. Een lokale brede welvaartsmonitor moet inzicht geven in de actuele situatie in de gemeente Rheden.

In de gemeente Rheden krijgen ondernemers de ruimte om optimaal te kunnen ondernemen. Een goede dienstverlening richting ondernemers is een belangrijke voorwaarde om het welzijn van onze inwoners te vergroten. De gemeente is faciliterend en aanjagend. Ondernemers moeten de kansen gaan benutten. De gemeente stimuleert duurzame recreatie en toerisme met specifieke aandacht voor de toegankelijkheid van Nationaal Park De Veluwezoom. We zijn ons bewust van de kwetsbaarheid van de omgeving.
De ambitie is het opstellen van een inclusieve agenda met als uitgangspunt dat iedereen die kan ook zoveel mogelijk aan het werk is.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Conjuncturele ontwikkelingen kunnen ervoor zorgen dat het economisch minder goed gaat. Schaarste van middelen (geld en arbeid) kan ervoor zorgen dat je bepaalde investeringen uitstelt (bijv. verbeteringen op bedrijventerreinen of in winkelgebieden).

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In 2023 ligt er een gedragen herinrichtingsplan voor een aantrekkelijker winkelgebied Velp (Hoofdstraat) dat zorgt voor aantrekkelijk gebied
  Het herinrichtingsplan moet leiden tot een aantrekkelijker (winkel)gebied in Velp (Hoofdstraat) waardoor het gebied aantrekkelijker wordt voor consumenten, andere bezoekers en ondernemers.
- De ambitie is het aantal bedrijven, passend bij de gemeente Rheden, te laten stijgen
  - De ambitie is het aantal nieuwe bedrijven (start-ups) te laten stijgen met 3,5% t.o.v. 2022 (3900: bron: PWE Gelderland 2022).
  - Het aantal leegstaande panden op werklocaties (bedrijventerreinen en winkelgebieden) is gedaald met 2%.
  - In 2023 ligt er een gedragen herinrichtingsplan voor een aantrekkelijker winkelgebied Velp (Hoofdstraat) dat zorgt voor aantrekkende middenstand.
  - In 2023 vinden er minimaal 3 projecten plaats binnen de Triple Helix VeluwezOOOm-samenwerking.
  - In 2023 is het proces gestart over de structurele invulling van het gebied Kanaal II.

We stimuleren de verduurzaming van bedrijven

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Ronald Ter Hoeven

Wat willen we bereiken?
Het overkoepelende doel blijft Rheden CO2 neutraal in 2040. Het mantra blijft besparen, besparen, besparen, duurzaam opwekken van wat we dan nog nodig hebben en afscheid nemen van aardgas als energiedrager. Een duurzamere economie heeft daarin ook een bijdrage.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Verduurzaming van de bedrijven is een primaire verantwoordelijkheid van de ondernemer. De gemeente zal waar mogelijk het bedrijfsleven ondersteunen. Het risico is aanwezig dat door beperkte capaciteit niet altijd een individuele benadering mogelijk is. Dit proberen wij te ondervangen door gebruik te maken van expertise van bijvoorbeeld de ODRA en door regionale ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid actief te communiceren naar onze lokale ondernemers.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Alle relevante kantoren zijn gecontroleerd op de verplichting van energielabel C per 1 januari 2023
  Verduurzaming van kantoorpanden draagt bij aan het landelijke en lokale doel van energiebesparing. Label C is een tussenstap naar het (vooralsnog) einddoel energielabel A.

- EPBD3 is structureel opgenomen in vth-uitvoeringsprogramma Leefomgeving 2024
  De EPBD III (Energy Performance of Buildings Directive) is een Europese richtlijn om efficiënte installaties in de gebouwde omgeving te stimuleren. Zo wordt de energie die in de gebouwde omgeving gebruikt wordt, zo efficiënt mogelijk ingezet en draagt de naleving van de richtlijn bij aan de verduurzaming van de gebouwde omgeving. De richtlijn bevat 3 thema's:

  1. Systeemeisen technische bouwsystemen
  2. Technische keuringen verwarmings- en aircosystemen
  3. Laadinfrastructuur voor elektrisch vervoer

- Stimuleringsmogelijkheden via vth voor circulaire bedrijfsvoering voor gemeente helder en vertaald naar activiteiten.
  Circulaire bedrijfsvoering draagt bij aan klimaatbewust ondernemen en zo aan een duurzame samenleving. Heldere activiteiten geven concrete mogelijkheden te sturen op circulaire bedrijfsvoering.

- Meer opwek duurzame energie
  Een bijdrage aan de totaal benodigde duurzame energie om in 2040 al het stroomverbruik op een duurzame wijze te hebben opgewekt. Hiervoor is het streven elk jaar een stijging te zien van de opwek van duurzame energie.

Circulaire economie

Gemeente Rheden geeft het goede voorbeeld op het gebied van circulair inkopen.

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
Het stimuleren van circulariteit binnen de gemeente Rheden. Het gaat hierbij zowel om mogelijkheden bij ontwikkelingen en projecten vanuit de interne organisatie als ook bij het beheer van de openbare ruimte.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Het behalen van het doel vergt een inspanning van ambtelijke organisatie en circulaire economie is één van de belangen is die gewogen wordt in het bestuurlijk afwegingskader.
Gezamenlijke inkoop via de Connectie

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- De interne organisatie is geïnformeerd over het belang/noodzaak van circulair inkopen.
  Meer bewustwording en het belang van circulair inkopen in de interne organisatie.

Ondernemers zijn zich bewust van de kansen op het gebied van circulaire economie

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Ronald Ter Hoeven

Wat willen we bereiken?
De bewustwording bij ondernemers over het onderwerp circulaire economie vergroten.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De focus ligt vaak eerder bij de kortere termijn en urgente vraagstukken (denk aan handelen met Corona, stijgende energieprijzen, etc.) dan de langere termijn focus zoals bij circulaire economie. Hierdoor kan het zijn dat de boodschap/bewustwording over circulaire economie minder goed overkomt.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Het begrip circulariteit en de kansen die hierbij behoren zijn onder de aandacht gebracht van alle ondernemersverenigingen.
  Meer kennis van, en inzicht in, de kansen die zich bij ondernemers voordoen op het gebied van circulariteit. Hierbij zal worden samengewerkt in Triple Helix verband

Biodiversiteit, erfgoed en landschap

We werken aan het behouden en verbeteren van de biodiversiteit in de gemeente Rheden.

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
Het biodiversiteitsplan is in juni 2022 vastgesteld en de projecten en maatregelen die zijn opgenomen in de uitvoeringsagenda voor het jaar 2023 gaan we uitvoeren om de biodiversiteit in onze gemeente te behouden, te herstellen en te versterken.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De krapte op de arbeidsmarkt en het risico dat we de capaciteit voor het realiseren van de uitvoeringsagenda niet kunnen werven.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- We ondersteunen initiatieven vanuit de samenleving
  Wij gaan ideeën en maatregelen uit de samenleving ondersteunen en zoeken actief de samenwerking met partijen en onze inwoners. We vergroten de biodiversiteit in tuinen en openbaar groen en de initiatieven dragen bij aan een sociale, gezonde en gelukkige samenleving. We ondersteunen 3 initiatieven vanuit de samenleving, al dan niet georganiseerd in belangengroepen.
- We beheren zo natuurvriendelijk mogelijk, en geven hierin het goede voorbeeld.
  Op ons eigen grondgebied (ca 30% van de gemeente) werken we aan het optimaliseren van de leefomgeving voor flora en fauna door het aanbieden van de zes V's (voedsel, voortplanting, verbinding, veiligheid, variatie en vocht). In aanleg en beheer liggen er kansen voor de biodiversiteit.
  Van traditioneel beheer naar extensief, ecologischer beheer om te komen tot bloemrijk gras:
  - Van de oorspronkelijke 51 ha gazon, is de afgelopen drie jaar 7½ ha al omgevormd naar bloemrijk gras. In 2023 streven we minimaal 30 % (15 ha) van het traditionele gazon te beheren als bloemrijk gras.

- We gaan buurtbosjes in de dorpen en bermen, watergangen en oeverzones van het buitengebied biodiverser maken en beheren
- We verwerven het keurmerk Kleurkeur van de Vlinderstichting voor een optimaal ecologisch bermbeheer
- We investeren in de opleiding van onze groenbeheerders en handhavers;
- Wij bestrijden invasieve exoten, ziekten en plagen tot een beheersbaar niveau. In 2023 blijft de focus op de eikenprocessierups, Japanse duizendknoop, reuzen berenklauw en Amerikaanse vogelkers. Van de totale 14.500 m2 Japanse duizendknoop beheersen we 85% (gezeefde locaties en door maaibeheer). 2000 m2 staat op lastig te bestrijden locaties (buurtbosjes, landschapselementen).

- Bewustwording, we gaan de zichtbaarheid, bekendheid en het maatschappelijk bewustzijn over biodiversiteit vergroten.
  - We maken, in afstemming met andere disciplines (oa klimaatadaptatie, duurzaamheid) een communicatieplan én we ontwikkelen een interdisciplinair platform, waarmee we inwoners en ondernemers informeren en inspireren.
- Alle ruimtelijke ontwikkeling leveren een bijdrage aan de biodiversiteit.
  - We willen dat iedere ruimtelijke ontwikkeling een bijdrage gaat leveren aan de biodiversiteit (natuurinclusief bouwen en ontwerpen)
  - Invoering van een puntensysteem om uitvoering te geven aan natuurinclusief bouwen en ontwerpen;
  - In 2023 starten we met het opstellen van een soortenmanagementplan (SMP), waarmee we gebouw-bewonende soorten actief beschermen en populaties versterken.

Het beheer van het Rozendaalse Veld is gericht op bescherming en versterking van de natuurwaarde

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
De Beheervisie Rozendaalse Veld 2019-2029 geeft kaders voor het te voeren beheer en de gebruiksregels voor de komende 10 jaar.
We staan medegebruik toe mits passend binnen behoud en versterking van de natuurwaarde.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De verschillende belangen waardoor besluitvorming lang op zich laat wachten.
De druk van verschillende gebruikers op het gebied.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Revitalisering Beekhuizense bossen
  In de afgelopen jaren is er hard gewerkt aan de revitalisering van het bosareaal. In 2022 is de laatste grote revitaliseringslocatie uit dat traject succesvol omgevormd naar klimaatbestendig bos. In 2023 wordt een bosvak van circa 1 hectare, die nu nog bestaat uit monocultuur fijnspar, omgevormd naar een biodivers aangeplant bosvak met diverse boom- en struiksoorten.

Het beschermen, versterken en verbinden van het Rhedens landschap.

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
Een belangrijk onderdeel van een aantrekkelijke, gezonde en karakteristieke woon- en leefomgeving in onze gemeente is het waardevolle landschap. We zetten ons actief in voor het borgen en doorontwikkelen van onze landschappelijke gebiedskwaliteiten en het (economisch) benutten voor bijvoorbeeld de recreatieve en toeristische beleving van ons buitengebied.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Bereidheid van eigenaren, financiële middelen en capaciteit.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Wij stellen een landschapsuitvoeringsprogramma op.
  Voor de realisatie van onze doelstellingen voor het versterken van de landschappelijke verbinding tussen IJssel-Veluwe en dorpen-buitengebied en het herstellen en verder ontwikkelen van een kwalitatief landschap als onderdeel van onze woon en leefomgeving, stellen wij een landschapsuitvoeringsprogramma op (een uitvoeringsproject van de Omgevingsvisie Buitengebied). Met dit programma zullen wij de raad tevens een voorstel doen voor de financiering van dit landschapsprogramma, waarbij ook de mogelijkheid van een landschapsfonds wordt onderzocht.
- Toename realisatie landschapsprojecten van derden.
  Meer initiatieven voor ontwikkeling en versterking van het Rhedense landschap door cofinanciering van gemeente. Voor deze cofinanciering is structureel 25k opgenomen in deze programmabegroting.

Het erfgoed is in goede staat

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
Het cultuurhistorisch erfgoed (archeologie, historische bouwkunst, cultuurhistorisch landschap en immaterieel erfgoed) is van cruciaal belang voor Rheden. Het verschaft de gemeente en de gemeenschap een eigen, unieke identiteit en draagt bij aan zowel het welzijn als de welvaart van de inwoners. Behoud kan echter niet zonder ontwikkeling: erfgoed moet mee kunnen groeien met de tijd wil het zijn bestaansrecht houden. Waar als gevolg daarvan wijzigingen nodig zijn, gebeurt dit altijd met zoveel mogelijk behoud van en respect voor de historische karakteristieken. Om te voorkomen dat erfgoed onbedoeld verloren gaat, zetten we in op het vermeerderen en delen van kennis. We maken de regels voor eigenaren zo gemakkelijk mogelijk en helpen hen met deskundig en onafhankelijk advies. Ook verstrekken we subsidies om een bijdrage te leveren aan eventuele meerkosten.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De instandhoudingsopgave berust bij de eigenaren van erfgoed. De gemeente kan hen daarbij helpen en ondersteunen en erop toezien dat dit op een goede wijze gebeurt maar blijft van hen afhankelijk. Daarom wordt voortdurend aandacht besteed aan goede communicatie met de eigenaren zodat wij elkaar goed en snel kunnen vinden. Daarnaast is een risico dat ontwikkelingen die (veel) ruimte vragen de instandhouding van (rood én groen) erfgoed bedreigen. Om dat zoveel mogelijk te ondervangen, betrekken we erfgoed in een zo vroeg mogelijk stadium bij planontwikkelingen.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Aanvragen worden tijdig en kundig afgehandeld en bij de uitvoering worden eigenaren deskundig begeleid.
  Erfgoed dat in goede staat is en blijft, nu en in de toekomst. Gestreefd wordt naar een antwoord op de (onmogelijkheden) van plannen binnen vier weken.
- We borgen de instandhouding van erfgoed via de Omgevingsvisie.
  Erfgoedbeleid als integraal onderdeel van de Omgevingsvisie.
- We reiken jaarlijks een Erfgoedprijs uit.
  Het Rhedense erfgoed en de mensen die zich daarvoor inspannen in het zonnetje zetten. We doen dat door met ingang van 2023 (als Rheden 450 jaar bestaat) jaarlijks een Erfgoedprijs uit te reiken aan mensen/organisaties die zich hebben onderscheiden ten behoeve de instandhouding van het Rhedense erfgoed.
- We gaan aanwezig erfgoed uit 1573 onder de aandacht brengen in het kader van Rheden 450 jaar.
  Aandacht voor het oudste erfgoed van Rheden in het jubileumjaar 2023.

We zetten erfgoed in voor het behalen van gemeentebrede doelen.

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
Erfgoed is naast landschap de belangrijkste drager van onze ruimtelijke kwaliteit en identiteit. Het draagt bij aan Rheden als fijne gemeente om te wonen, werken en recreëren. Het is daarmee een belangrijk vertrekpunt voor ruimtelijke ontwikkelingen en een inspiratiebron voor de toekomst. Ook is erfgoed een bewezen belangrijke vestigingsfactor en draagt het -mits in goede staat- bij aan een goed economisch klimaat. Het biedt ook een beschermde (werk)plek voor wie dat nodig heeft via bijvoorbeeld de landgoedcoöperatie Veluwezoom. Het zijn enkele facetten die inspiratie bieden voor erfgoed als katalysator en (hulp)-motor voor het bereiken van onze gemeentebrede doelen. We zetten daarbij de komende tijd vooral in op het behalen van onze klimaatdoelen, leefbare wijken voor de toekomst en fijne plekken om te ontspannen voor inwoners en toeristen.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Een optimale vervulling van deze rol van erfgoed werkt alleen bij een integrale aanpak.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- We adviseren 40 monumenteneigenaren over de verduurzaming van hun pand. Verduurzaamde monumenten als bijdrage aan een klimaatneutrale samenleving.
- Jaarlijks wordt minimaal één cultuurhistorische analyse opgesteld als onderlegger voor de integrale wijkaanpak. Leefbare, karakteristieke, groen en duurzame wijken waar de inwoners zich verbonden voelen met de wijk en elkaar.
- We voeren samen met de vijf andere Veluwezoomgemeenten het Cultuur- en Erfgoedpact Veluwezoom vol Verhalen uit. Dit is de ontsluiting van meer belevingsplekken gerelateerd aan de landgoederen en buitenplaatsen langs de Veluwezoom, waarmee we tevens meer spreiding van toeristen en recreanten beogen.
- We ondersteunen de initiatiefgroep in Ellecom bij de organisatie van twee kennisbijeenkomsten over de verduurzaming van historische panden.
  We ondersteunen de initiatiefgroep in Ellecom bij de organisatie van twee kennisbijeenkomsten over de verduurzaming van historische panden.
  Doel is verbreding en verdieping van de kennis over de verduurzaming van historische panden als bijdrage aan een klimaatneutrale samenleving.

We ontsluiten erfgoedinformatie voor iedereen.

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Paul Hofman

Wat willen we bereiken?
De Omgevingswet verplicht ons om onze informatievoorziening zodanig te organiseren dat dit een gelijke informatiepositie geeft aan iedereen, gemeente, inwoners en andere geïnteresseerden en belanghebbenden. Daarom richten we een database in waarin alle erfgoedinformatie -na screening- wordt opgenomen zodat deze kan worden ontsloten via o.a. de website Rheden op de Kaart. Doel 3 is voorwaardenscheppend voor doel 1 en 2.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
We werken deels samen met de vrijwilligers van Rheden op de Kaart. Dat is een goede, constructieve en budgettair ook gunstige samenwerking, maar bij het maken en halen van planningen moet daar wel rekening mee worden gehouden.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Een integrale gebiedsatlas (inclusief gebiedsgenese)
  Een integrale onderlegger voor de omgevingsvisie waarin alle informatie staat over de ondergrond, het landschap, erfgoed, occupatie en natuurlijke systemen door de eeuwen heen. Hiermee maken we inzichtelijk wat functies en ingrepen in een gebied of op een locatie kunnen betekenen voor bepaalde omgevingskwaliteiten.
- We hebben alle beschermde monumenten na screening ingevoerd in de digitale database

Een betrouwbare database die conform de eisen van de Omgevingswet voor iedereen raadpleegbaar is en voor o.a. wetenschappelijke- en beleidsdoelen doorzoekbaar is op diverse criteria.

- We ontsluiten in 2023 -450 jaar Rheden- bij wijze van pilot één archeologische vindplaats via virtual reality.
  Inzicht in de mogelijkheden om archeologie voor een breder publiek te ontsluiten met een concrete aanpak om dit uit te rollen als resultaat.
- Samen met Stichting Rheden op de Kaart ontsluiten we 1.000 Points of Interests via een vernieuwde website. Een betrouwbare website die voor iedereen op diverse kennis- en interesseniveau 's raadpleegbaar is.
- We actualiseren de archeologische waardenkaart
  De meest actuele stand van zaken van ons archeologisch bodemarchief zodat dit kan worden meegenomen in Omgevingsvisie en -plan en voor iedereen raadpleegbaar is.

Inrichting en beheer openbare ruimte

We vervangen/herinrichten de openbare ruimte als object aan het einde is van zijn levensduur is, of er sprake is van gewijzigde inrichting en/of functie

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
In de basis zien wij beheer als het bieden van een functionele en duurzame openbare ruimte die:

- schoon, heel en veilig is
- waarbij kapitaalvernietiging wordt voorkomen
- waarbij meldingen van inwoners zoveel mogelijk worden voorkomen en indien mogelijke opgelost naar tevredenheid

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De vraag naar uitvoerend personeel, bouwmaterialen en grondstoffen stijgt, waardoor we verwachten dat de prijzen verder door stijgen. In 2023 is de prognose dat de prijzen verder gaan stijgen. In de begroting van 2023 is er rekening gehouden met een stijging van 3% op groen en 10% op wegen. Wanneer de stijging groter of lager is kan dat leiden tot bijstelling van de beschikbare budgetten voor het beheer en herinrichting van de openbare ruimte. Daarnaast kan er bij leveringen vertraging ontstaan, welke een langere doorlooptijd tot gevolg kunnen hebben.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In alle projecten en het beheer passen we een integrale aanpak toe en nemen expliciet klimaatadaptieve maatregelen mee
  De initiatieven leveren een bijdrage om de leefomgeving klimaatadaptief en waterrobuust in te richten. Met het effect het verminderen van het risico op wateroverlast (meekoppelkans hitte- en droogtestress).
  Uitgangspunt is dat deze initiatieven circulair aan te besteden.
- Voor de herinrichting en vervanging binnen de openbare ruimte worden de verschillende planningen van water en riolering (WTPO), wegen, groen, spelen, verkeersveiligheid, woningbouw, geprioriteerd
  Bij de vervanging/herinrichting gaat het hierbij dus om een integrale aanpak van de hele omgeving: met wegen, groen, openbare verlichting. Het aanbrengen van extra riolering, waterberging, infiltratieriolen of hemelwaterriolen is vaak onderdeel van deze integrale projecten. Bij een dergelijke ingrijpende aanpak is het relatief gemakkelijk om ook andere wensen mee te nemen in het project. Denk dan aan het realiseren van meer groen, een wadi, een fietsstraat, het verplaatsen van parkeerplaatsen en dergelijke, of een andere uitstraling: de ruimte wordt immers toch opnieuw ontworpen en krijgt nieuw materiaal.
  Daarbij kijken we naar de mogelijkheden om zoveel als mogelijk te kiezen voor duurzame materialen en oplossingen. We kiezen voor deze strategie:
  - Als de technische kwaliteit van meerdere onderdelen onder het niveau ligt en aan het eind van de levensduur zijn. Wegen liften daarbij zoveel mogelijk mee met rioolvervangingen.

- Als er in de planning aangesloten kan worden op andere ontwikkelingen, zoals gassanering, woningbouw of aanleg warmtenet. Het opnieuw inrichten van de openbare ruimte is dan de laatste stap.
- Als er mogelijkheden en kansen zijn voor andere ambities en opgaven: voorkomen wateroverlast, droogte oplossen, vergroenen en biodiverser maken, aanpassen verkeer (30 km/uur) of fietsstraten.

In het beheer en inrichting van de openbare ruimte geven we mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of inwoners met inkomensondersteuning de mogelijkheid om werkervaring op te doen.

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
De werkzaamheden in de openbare ruimte en bij Buurtbeheer dragen hieraan bij. Dit leidt tot duurzame uitstroom en het verbeteren van hun toekomstperspectief.
Daarnaast willen we ook meer studenten van bijvoorbeeld groene en civiele opleidingen de kans geven stage te lopen in het beheren van de openbare ruimte.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Onvoldoende aanbod van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of inwoners met inkomensondersteuning.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Bij de werkzaamheden in de openbare ruimte leiden we mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of inwoners met inkomensondersteuning op naar werk, door ze een plek te bieden waar zij in een veilige omgeving werkervaring op kunnen doen
  - We bieden aan minimaal 12 inwoners bij Buurtbeheer de mogelijkheid om naar vermogen te participeren in de samenleving en zoveel mogelijk in eigen onderhoud te voorzien.
  - We dragen met minimaal 6 garantiebanen bij aan het te behalen quotum in de Wet banenafspraak.
  - In al onze herinrichtingsprojecten passen we SROI toe;
  - We begeleiden gemiddeld 5 tot 7 studenten/leerlingen in hun stage en/of afstudeeropdrachten binnen het beheer en inrichting van de openbare ruimte.

We werken aan het zoveel mogelijk beperken en voorkomen van wateroverlast, hitte- en droogtestress

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
We nemen klimaatadaptieve maatregelen in de openbare ruimte om de leefomgeving klimaatbestendig en waterrobuust in te richten. De watergerelateerde maatregelen zijn uit het Watertakenplan 2023-2027 gedekt. Specifieke hittemaatregelen, om onder andere uitvoering te geven aan de 3-30-300 vuistregel, dienen als aparte investering in de begroting opgenomen te worden.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Om sec. hitte-maatregelen te kunnen nemen, dient budget (200.000,-) beschikbaar gesteld te worden.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In 2023 verminderen we het % asfalt in de openbare ruimte ten opzichte van 2022
  Op warme dagen kan de gevoelstemperatuur door (veel) steen en asfalt op sommige plekken erg hoog worden. De temperatuur van asfalt ligt hoog: deze kan op warme dagen de vijftig graden passeren. Dit komt door de zwarte kleur; de bitumen (absorberen van het

zonlicht). Een afname van oppervlak aan asfalt (donkere kleur) en omvorming naar bijvoorbeeld elementverharding (lichtere kleur), draagt bij om het risico op hittestress te beperken. Wanneer asfalt omgevormd wordt naar elementverharding is er minder opwarming en afgifte van warmte. Daarnaast kan hemelwater direct in de bodem zakken door de aanwezigheid van voegen tussen de stenen. Dit beperkt het risico op droogtestress en draagt bij aan een vitale(re) bodem.

- In 2023 verminderen we in projecten de m2 verhard oppervlak met gemiddeld 10%
  Bij het beheer, onderhoud en herinrichting van de openbare ruimte vormen we in het kader van klimaatadaptatie gemiddeld 10% verharding om naar groen.

Kinderen en jongeren in de gemeente Rheden spelen volop buiten. Daarvoor zijn er voldoende, uitdagende en gevarieerde speelplekken in de openbare ruimte.

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
Buitenspelen lijkt heel gewoon, maar is heel belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. Er is veel bewijs voor de effecten van buitenspelen op de fysieke, motorische, sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling van kinderen. Buitenspelen draagt ook bij aan een sterke, betrokken wijk. Een buurt waar kinderen en jongeren vrij buiten kunnen spelen, waar zij gezelligheid brengen, is daardoor meer in trek. Naast spelen wordt er ook een bijdrage geleverd aan beweging, gezondheid en de leefbaarheid van de wijken.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Dat ondanks al onze inspanningen en ambitie toch minder kinderen buitenspelen.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- We willen dat kinderen vaker en langer buiten spelen.
  1. Uitvoeren van een actieplan om kinderen en jongeren te stimuleren om buiten te spelen. Het actieplan gaat over acties buiten het aanleggen en herinrichten van fysieke speelplekken.
  2. We realiseren 3 buurtspeelplaatsen: Burg. Brandtplein (Velp), Speenkruidstraat (Rheden), Johan Wagenaarplein (Dieren).

In het beheer en de inrichting van de openbare ruimte betrekken we onze inwoners

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
Bij het beheer en de inrichting van hun openbare ruimte, informeren we onze inwoners over de mate van participatie.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?

- Geen gemeenschappelijk belang, verdeeldheid in de buurt
- Imagoschade/ negatieve publiciteit bij onvoldoende draagvlak in de plannen
- Langere doorlooptijd van de voorbereiding incl. hogere kosten
- Onvoldoende capaciteit om dit te begeleiden

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Betrokken inwoners die een bijdrage leveren aan hun invulling van de woon- en leefomgeving door opruimen van zwerfafval en adoptie van groen, afvalbakken en plantsoenbanken

De groenadoptie wordt in 2023 uitgebreid met 5%: van 30.000 m2 naar ruim 31.500 m2; In 2022 is 37% van het totale areaal (150 afvalbakken/dispenser/hondenbak) geadopteerd. In 2023 houden we dit in stand en waar mogelijk breiden we uit.
In 2022 is 9% van het totale areaal (39 plantsoenbanken/picknick set) geadopteerd. In 2023 houden we dit in stand en waar mogelijk breiden we uit.

- Van de "Ik Buurt Mee" bewonersinitiatieven worden er 30% gerealiseerd binnen groen, spelen en wegmeubilair
  Bewoners kunnen met middel van de € 7,50 waardebon samen met de buurt initiatieven realiseren.
- Right to Challenge
  Inwoners kunnen ons 'uitdagen' en met een alternatief plan of voorstel komen voor het beheer en onderhoud. In 2023 realiseren we tenminste1 initiatief.

We ondersteunen Operatie Steenbreek en initiatieven derden

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
De gemeente ondersteunt en faciliteert bewonersinitiatieven waarbij meerdere huishoudens in een straat (of buurt) de tuin vergroenen, hemelwater afkoppelen of een groen dak realiseren.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Krapte arbeidsmarkt en onvoldoende capaciteit om dit te begeleiden

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In 2023 heeft de gemeente circa 6 tot 8 aanvragen van inwoners i.k.v. Operatie Steenbreek gefaciliteerd
  Inwoners koppelen hemelwater af op eigen terrein of verwijderen verharding en voegen groen toe.
  Bewustwording dat elke regenwaterdruppel telt en dat iedereen een bijdrage kan leveren aan het veranderend klimaat.
  Minder versteende voortuinen, minder regenwater wat met extreme regenbuien afstroomt naar het riool.

- In 2023 hebben we 3 initiatieven voor een klimaatbestendige inrichting van de leefomgeving ondersteund.
  De initiatieven leveren een bijdrage om de leefomgeving klimaatadaptief en waterrobuust in te richten. Het betreffen maatregelen/locaties die niet opgenomen zijn in het uitvoeringsprogramma van het Watertakenplan Olburgen 2023-2027, maar wel een effect hebben op het verminderen van het risico op wateroverlast (meekoppelkans hitte- en droogtestress).

De gemeente Rheden streeft met haar openbare verlichting veiligheid voor haar inwoners na. Op het gebied van duurzaamheid wil zij verder stappen zetten, door te investeren in energiebesparende LED-armaturen met dimmodules

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
Verlichting helpt het menselijk oog om de omgeving waar te nemen. Openbare verlichting moet zaken bij donkerte zichtbaar maken die voor een veilig en doelmatig gebruik van de openbare ruimte van belang zijn. Het doel van openbare verlichting is om optimaal bij te dragen aan de verkeersveiligheid, de sociale veiligheid en de leefbaarheid van de openbare ruimte. Belangrijke randvoorwaarden daarbij zijn: doelmatig en efficiënt beheer, een zo laag mogelijk energieverbruik, het toepassen van duurzame oplossingen en borging van een veilige en goed functionerende installatie. Dit alles tegen verantwoorde kosten.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?

- De vraag naar uitvoerend personeel, bouwmaterialen en grondstoffen stijgt, waardoor we verwachten dat de prijzen verder door stijgen
- Bij onvoldoende budget volgt stagnatie in de vervanging
- Storingen waarbij we risico's lopen ten aanzien van de veiligheid
- Capaciteit bij de netbeheerder

Beoogde resultaten:

Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- De gemeente gaat door met het verdere verlaging van het energieverbruik van de OVL. In 2023 is circa 75 % van de gemeente Rheden in duurzame energiebesparende verlichting ten opzichte van 71 % in 2022. In 2031 is 100% voorzien van duurzame energiebesparende verlichting.

We stellen een lokale klimaatadaptatiestrategie (LAS) op

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?

In 2023 starten we met een integraal en inhoudelijk proces om een lokale klimaatadaptatiestrategie (LAS) op te stellen, conform de ambities uit het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DRPA). In de afgelopen jaren is gewerkt aan de inventarisatie en analyse (waaronder de stresstest-kaarten hitte en wateroverlast). De lokale klimaatadaptatiestrategie is bedoeld om de vertaalslag te maken naar beleid en uitvoering. Gezamenlijk worden ambities en speerpunten geformuleerd, van waaruit een uitvoeringsagenda klimaatadaptatie wordt opgesteld.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?

Mate van participatie kan de duur van het (inhoudelijke) proces beïnvloeden.
Uit de uitvoeringsagenda gaat blijken hoeveel capaciteit en (structureel) budget benodigd is voor de uitvoering.

Beoogde resultaten:

Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In 2023 wordt het inhoudelijke proces gestart om de LAS op te stellen
  Integraal en gedragen strategie die een duidelijke lijn voor de middellange termijn op het vlak van klimaatadaptatie weergeeft

We beheren en onderhouden de openbare ruimte en zorgen voor een duurzame, schone, hele en veilige woon-, werk- en leefomgeving

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg.

Wat willen we bereiken?

We beheren de openbare ruimte volgens de in 2021 vastgestelde beheerplannen, waarbij de CROW kwaliteitsniveaus in de verschillende gebieden zijn afgestemd op de beschikbare middelen. Met het beheer van de openbare ruimte dragen we bij aan meer doelstellingen vanuit de andere beleidsterreinen, zoals bv. biodiversiteit, klimaatadaptatie, toegankelijkheid, gezondheid, bewegen en spelen.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?

De vraag naar uitvoerend personeel, bouwmaterialen en grondstoffen stijgt, waardoor we verwachten dat de prijzen verder door stijgen. In 2023 is de prognose dat de prijzen verder gaan stijgen. In de begroting van 2023 is er rekening gehouden met een stijging van 3% op groen en 10% op wegen. Wanneer de stijging groter of lager is kan dat leiden tot bijstelling van de beschikbare budgetten voor het beheer en herinrichting van de openbare ruimte. Daarnaast kan er bij leveringen vertraging ontstaan, welke een langere doorlooptijd tot gevolg kunnen hebben.

Beoogde resultaten:

Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Het beheer en onderhoud richt zich op het minimaal veilig en functioneel houden van de openbare ruimte. We onderhouden bijna de hele openbare ruimte op minimaal een CROW-niveau B (basis). Wegen op minimaal CROW-niveau C (laag)
  De openbare ruimte voldoet aan de afgesproken kwaliteitsniveaus en we beperken hiermee kapitaalvernietiging.

We zorgen voor schoon water in het kader van goed, toekomstbestendig stedelijk waterbeheer

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
De afvalwaterketen moet bijdragen aan een goede, schone en prettige werk- en leefomgeving met als belangrijkste doel de volksgezondheid.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Het klimaat heeft grote invloed op het water- en rioolbeheer en op de inrichting en het beheer van de openbare ruimte.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- In 2023 wordt 1500 m1 gescheiden stelsel gerealiseerd
  Door aanleg van gescheiden stelsels wordt vuil water van hemelwater gescheiden. Door hemelwater af te koppelen, lokaal te infiltreren en/of te bergen wordt deze lokaal opgenomen in de bodem. Het risico op overbelasting van het rioolsysteem, wateroverlast (op straat) en droogtestress wordt hiervoor verminderd. Daarnaast hoeft minder water getransporteerd te worden naar de RWZI.
  Het nemen van deze (klimaatadaptieve) maatregelen draagt bij aan een klimaatbestendige en waterrobuuste leefomgeving.

Mobiliteit en infra

We bouwen aan een verkeersveilige, bereikbare en op een duurzame mobiliteit ingerichte woon-, werk- en leefomgeving

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede

Wat willen we bereiken?
Dit thema gaat over de fysieke omgeving en mobiliteit. Hoofddoel is dat we zorgen voor versterking van onze veilige, bereikbare en schone woon-, werk- en leefomgeving. Bij het beheer, onderhoud en de aanleg van nieuwe infrastructuur zijn natuurwaarden en klimaataanpak steeds prominenter in beeld.

Verkeersveiligheid
Wij willen de verkeersveiligheid in de wijken, en met prioriteit bij scholen, vergroten. Wij willen buurten (vracht-)autoluw maken en, waar mogelijk en verantwoord, de snelheid in de bebouwde kom verlagen naar 30 km per uur met bijbehorende wegaanpassingen. Bij de verkeersveiligheid in de wijken gaan we de bewoners intensief betrekken en zeggenschap geven. We gaan hiervoor het instrument van wijkbudgetten inzetten. Ons wegennet wordt fietsvriendelijker. Het fietsverkeer is uitgangspunt voor de inrichting van onze wegen. Ook zetten we ons in om in samenspraak met de provincie op provinciale wegen de veiligheid te verbeteren, verkeersgeluid te verminderen en de overlast van (sluip-) verkeer te verminderen. Ook de veiligheid van spoorovergangen willen we vergroten met oog voor de bereikbaarheid c.q. ontsluiting van het gebied aan de andere zijde van het spoor. Hiervoor doorlopen we een gefaseerd voorbereidings- en uitvoeringsproces met ProRail en de NS.

Bereikbaarheid

In de provincie Gelderland speelt dat voor de veerponten per 2024 het Verenfonds uitgeput raakt en de provincie zelf zich hieruit (financieel) terugtrekt. Dit betekent voor veel oeververbindingen dat ongeveer 80% van de exploitatiekosten vervalt. Overkoepelend en met samenwerkende overheden en partners wordt gekeken hoe op deze ontwikkeling ingespeeld kan worden met als doel dat de veerponten niet uit dienst raken. Ook op lokaal niveau worden gesprekken opgestart om te kijken hoe om te gaan met deze ontwikkeling.

Mobiliteit
We zetten in op wandelen, fietsen, autodelen en openbaar vervoer. We stimuleren slimme en duurzame mobiliteitsvormen. Wij willen de buslijnen minimaal behouden. We bouwen de laadinfrastructuur voor elektrisch vervoer verder uit en we stimuleren door pilots verdere innovaties die bijdragen aan slimme en duurzame mobiliteit.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Subsidieverwerving, prijswerking in grondstoffen en materialen, capaciteit in de projectketen, inperking/stopzetting van veerpontdiensten.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Een actuele visie op (duurzame) mobiliteit
  We stimuleren het fietsgebruik en andere vormen van slimme en duurzame vormen van mobiliteit. In 2023 volgt in een mobiliteitsvisie een uitwerking hiervan.

- We vergroten de laadinfrastructuur voor motorvoertuigen
  Eind 2022 staan er in totaal 70 openbare laadpalen in de gemeente Rheden.
  In 2023 worden er ca. 20 nieuwe laadpalen geplaatst, waarvan ca. 6 proactieve laadpunten.
  Wij streven er naar om in alle dorpskernen openbare laadvoorzieningen te plaatsen.
  Dat doen we door zorgvuldig locaties aan te wijzen op basis van de prognose die de provincie heeft laten uitvoeren. Hiervoor is een plankaart beschikbaar.

- Bevorderen van de verkeersveiligheid in de wijken en waar mogelijk in de bebouwde kom 30km zones instellen
  Wij willen de verkeersveiligheid in de wijken, en met prioriteit bij scholen, vergroten. Wij willen buurten.
  (vracht-)autoluw maken en, waar mogelijk en verantwoord, de snelheid in de bebouwde kom verlagen naar 30 km per uur met bijbehorende wegaanpassingen.

Hoe meten wij onze prestaties?

Indicatoren per doel	Bron	Wettelijk	SDG
De bebouwde omgeving in Rheden is in 2040 aardgasvrij met aandacht voor financiële ontzorging en handelingsperspectief voor een individuele aanpak.			
Aantal woningen klaar om van het aardgas af te gaan		nee	ja
Aantal woningen maximaal geïsoleerd		nee	ja
Percentage energiebesparing		nee	ja
Inwoners en bedrijven zijn zich bewust van hun aandeel in de klimaatopgave en dragen hun steentje bij			
Bezoekersaantallen “Wat is jouw Rheden”		nee	ja

Klimaataanpassingen aan huis, tuin en bedrijf na een intensieve campagne		nee	ja
Tevredenheid inwoners over de aanpak		nee	nee
In 2040 wekken wij alle energie die wij gebruiken duurzaam op			
Gerealiseerd vermogen voor opwek van zonne-energie op grote daken (daken geschikt voor minimaal 15 kWp (kilowattpiek)/minimaal 43 panelen van 350Wp).	CBS	nee	ja
Gerealiseerd aantal hectare grondgebonden zonne-energie (en op water)	Gemeente Rheden	nee	ja
Het aantal (kleine) windmolens dat is gerealiseerd en het bijbehorende vermogen	gemeente Rheden	nee	ja
In 2023 werken we met de Omgevingswet			
Aantal eisen en adviezen VNG		ja	ja
Aantal aanvragen en meldingen via landelijke voorziening DSO.		ja	ja
Doorlooptijd besluitvorming		ja	ja
In 2024 hebben wij een Omgevingsvisie			
		nee	nee
Wij versnellen gewenste ruimtelijke ontwikkelingen door prioritering			
Toetscriteria voor ruimtelijke ontwikkelingen	Gemeente Rheden	nee	ja
Terugdringen woningtekort			
Passende kwaliteitscriteria woningen	Regionaal woningbehoeftonderzoek 2022, rijks- en provinciaal beleid, coalitieakkoord gemeente Rheden.	nee	nee
Aantal toegevoegde reguliere woningen	BAG gegevens gemeente Rheden	nee	nee
Aantal toegevoegde flexwoningen/CPO/bijzondere woonvormen	BAG gegevens gemeente Rheden en projectleiders	nee	nee
Tegengaan van de tweedeling			
Evenwichtig woonaanbod in wijken en buurten		nee	nee
Betaalbare, levensloopgeschikte en circulaire woningen			
Percentage betaalbare woningen (nieuwbouw)	BAG gegevens en planningslijst gemeente Rheden	nee	ja
Aantal toegevoegde levensloopgeschikte woningen (nieuwbouw en bestaande bouw)	Woningcorporaties, projectleiders	nee	nee
Aantal doorgestroomde ouderen naar een passende, levensloopgeschikte woning.	Wooncoach van Incluzio	nee	nee
Voortgang stimuleren circulaire woningbouw	Beleid Wonen	nee	nee
Veerkrachtige, duurzame wijken en dorpen			

Pilot Integrale Wijkaanpak Stenfert	Dashboard Pilot Integrale Wijkaanpak Dieren Stenfert	nee	nee
Uitruil sociale huurwoningen (nieuwbouw/differentiatie)	Vivare, projectleiders, BAG	nee	nee
Hoeveelheid opgewekte vermogen van zonne-energie in kW op daken van woningen	CBS	nee	ja
Energielabels woningen	Regionale woningmarktmonitor	ja	ja
Het aantrekkelijk houden van het vestigingsklimaat voor ondernemers door ruimte te bieden om mee te bewegen met nieuwe ontwikkelingen			
Het aantal bedrijven binnen de gemeente (bron: PWE Gelderland 2023).	PWE Gelderland 2023	nee	nee
Het aantal leegstaande panden op werklocaties (bedrijventerreinen en winkelgebieden).	WOZ administratie	nee	nee
Er is ruimte om te experimenteren voor groei bedrijven en het starten van bedrijven.		nee	nee
We stimuleren de verduurzaming van bedrijven			
Aantal gecontroleerde kantoren	Jaarrapportage ODRA	ja	ja
Plan inrichting toezicht EPBD3 is gereed	Uitvoeringsprogramma Leefomgeving 2024	nee	nee
Verkenning circulaire economie binnen vth is gereed	Jaarverslag ODRA	nee	nee
Aantal haalbaarheidsstudies	Gemeente Rheden	nee	ja
Wij streven ernaar om de werkgelegenheidsontwikkeling op of boven het niveau te hebben van het Gelderse gemiddelde			
Het aantal banen in de gemeente Rheden (bron: PWE Gelderland 2023)	PWE 2023	nee	nee
% werkgevers dat het thema inclusiviteit bij werkgevers op de agenda heeft staan		nee	nee
Werkgelegenheid aanwezig voor theoretisch en praktisch opgeleide personen in verhouding tot beroepsbevolking.	PWE 2023	nee	nee
Stijging van het aantal overnachtingen in de gemeente Rheden			
% slaapplaatsen en overnachtingsaccommodaties behouden en zo mogelijk laten stijgen t.o.v. 2022	Toeristenbelasting	nee	nee
Gemeente Rheden geeft het goede voorbeeld op het gebied van circulair inkopen.			
% percentage aanbestedingen waar circulariteit een rol heeft gespeeld		nee	nee
Ondernemers zijn zich bewust van de kansen op het gebied van circulaire economie			
% ondernemers dat actief bezig is met circulariteit		nee	nee
Het scheidingspercentage afval bedraagt minimaal 75%.			
% Afvalscheiding bij huishoudens	Uitkomst jaarlijkse benchmark huishoudelijk afval	nee	nee

We werken aan het behouden en verbeteren van de biodiversiteit in de gemeente Rheden.			
Dit willen we bereiken door het invoeren van een puntensysteem voor natuurinclusief bouwen en ontwerpen.		nee	nee
% procent aan meer initiatieven van inwoners die actief bezig zijn met biodiversiteit.		nee	nee
% te bestrijden m2	GEOWEB	nee	nee
Het beheer van het Rozendaalse Veld is gericht op bescherming en versterking van de natuurwaarde			
Aantal m2 om te vormen bos van monocultuur naar biodivers	GEOVISIA	nee	nee
Het beschermen, versterken en verbinden van het Rhedens landschap.			
Aantal landschapsprojecten derden		nee	ja
Het erfgoed is in goede staat.			
We zijn dichterbij de eigenaren.	Gemeente Rheden	ja	ja
Erfgoed als integraal onderdeel van de Omgevingsvisie.		ja	ja
We zetten erfgoed in voor het behalen van gemeentebrede doelen.			
Adviesgesprekken en kennisbijeenkomsten verduurzaming erfgoed verduurzaamde monumenten		ja	ja
Cultuurhistorische analyses		ja	ja
Projectplan Cultuur- en Erfgoedpact Veluwezoom vol Verhalen.		ja	ja
We ontsluiten erfgoedinformatie voor iedereen.			
Gebiedsatlas	Gebiedsatlas	ja	ja
Monumentenlijst		ja	ja
Archeologische verwachtingskaart		ja	ja
We vervangen/herinrichten de openbare ruimte als object aan het einde is van zijn levensduur is, of er sprake is van gewijzigde inrichting en/of functie			
Technische staat, veranderend gebruik en wet en regelgeving.	GEOVISIA	ja	nee
In het beheer en inrichting van de openbare ruimte geven we mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of inwoners met inkomensondersteuning de mogelijkheid om werkervaring op te doen.			
		nee	nee
We werken aan het zoveel mogelijk beperken en voorkomen van wateroverlast, hitte- en droogtestress			
Het aantal m2 verhard oppervlak		nee	nee
Percentage (%) asfalt		nee	nee

Kinderen en jongeren in de gemeente Rheden spelen volop buiten. Daarvoor zijn er voldoende, uitdagende en gevarieerde speelplekken in de openbare ruimte.			
Het percentage kinderen (4-12 jaar) dat per keer langer dan één uur buiten speelt is in 2026 gestegen ten opzichte van 2022;	GGD	nee	nee
Minimaal 75% van de kinderen (4-12 jaar) haalt in 2026 de beweegnorm	GGD	nee	nee
Minimaal 33% van de jongeren (12-19 jaar) haalt in 2026 de beweegnorm	GGD	nee	nee
Het percentage kinderen (4-12 jaar) dat wekelijks minimaal vijf dagen buiten speelt is in 2026 gestegen ten opzichte van 2022;	GGD	nee	nee
We willen onze inwoners beter informeren en inspireren om klimaatadaptief te handelen via watisjouwrheden.nl			
Een strategie		nee	nee
In het beheer en de inrichting van de openbare ruimte betrekken we onze inwoners			
% van het totale areaal	GEOVISIA	nee	nee
Het % "Ik Buurt Mee" initiatieven dat wordt gerealiseerd binnen groen, spelen en wegmeubilair	Evaluatie Ik Buurt Mee	nee	nee
We ondersteunen Operatie Steenbreek en initiatieven derden			
Aantal aanvragen		nee	nee
Aantal initiatieven		nee	nee
De gemeente Rheden streeft met haar openbare verlichting veiligheid voor haar inwoners na. Op het gebied van duurzaamheid wil zij verder stappen zetten, door te investeren in energiebesparende LED-armaturen met dimmodules			
Percentage duurzame energiebesparende verlichting en het energieverbruik	GEOVISIA beheersysteem	nee	nee
We stellen een lokale klimaatadaptatiestrategie (LAS) op			
Een strategie		nee	nee
We beheren en onderhouden de openbare ruimte en zorgen voor een duurzame, schone, hele en veilige woon-, werk- en leefomgeving			
% dat voldoet aan het vastgestelde CROW kwaliteitsniveau	CROW kennisplatform	nee	nee
We zorgen voor schoon water in het kader van goed, toekomstbestendig stedelijk waterbeheer			
Het aantal meters gescheiden stelsel (afkoppelen)		nee	nee
We bouwen aan een verkeersveilige, bereikbare en op een duurzame mobiliteit ingerichte woon-, werk- en leefomgeving			
Toename aantal laadpalen		nee	ja

Aantal 30km-zones en autoluwe buurten	nee	ja

Wat is de bijdrage aan de Sustainable Development Goals (SDG)?

Tabel: Bijdrage aan de Sustainable Development Goals

Taakveld(en)	Bijdrage aan SDG*
• 1.1 Crisisbeheersing en brandweer • 1.2 Openbare orde en veiligheid • 2.1 Verkeer en vervoer • 2.2 Parkeren • 2.3 Recreatieve havens • 2.4 Economische havens en vaarwegen • 2.5 Openbaar vervoer • 3.1 Economische ontwikkeling • 3.2 Fysieke bedrijfsinfrastructuur • 3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen • 3.4 Economische promotie • 5.5 Cultureel erfgoed • 5.7 Openbaar groen en (open lucht) recreatie • 7.2 Riolering • 7.3 Afval • 7.4 Milieubeheer • 7.5 Begraafplaatsen en crematoria • 8.1 Ruimtelijke ordening • 8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen) • 8.3 Wonen en bouwen	• 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18

* Sustainable Development Goals, zie bijlage 9 voor een nadere toelichting

Verbonden partijen

Voor het bereiken van de doelstellingen van het programma 1, in het bijzonder de beoogde maatschappelijke effecten, heeft de gemeente Rheden zich met een aantal partijen verbonden waarin zij een bestuurlijk en een financieel belang heeft. Het gaat hier om de volgende organisaties:

- Gemeenschappelijke Regeling Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA);
- Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen;
- Euregio Rijn-Waal (privaatrechtelijke samenwerking naar Duits recht).

In de paragraaf Verbonden Partijen wordt nader inzicht gegeven in de beleidsmatige en financiële betrokkenheid en risico's van de gemeente in deze organisaties.

Wat mag het kosten?

Tabel: Programmastaat 2 Leefomgeving

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	R 2021	GB 2022	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Lasten						
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	762	855	814	788	812	811
2.1 Verkeer en vervoer	4.712	4.856	5.536	5.551	5.640	5.711
2.2 Parkeren	104	63	103	103	95	95
2.5 Openbaar vervoer	155	125	125	125	125	125
3.1 Economische ontwikkeling	232	361	437	437	437	387
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	25	9	9	9	9	9
3.4 Economische promotie	190	330	373	379	379	379
5.5 Cultureel erfgoed	762	884	242	242	242	242
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	3.119	2.623	3.484	3.239	3.276	3.296
7.2 Riolering	3.171	3.207	3.208	3.612	3.955	4.545
7.3 Afval	4.163	4.214	4.575	4.574	4.573	4.573
7.4 Milieubeheer	2.281	2.434	2.842	2.965	3.178	3.589
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	810	612	563	561	561	559
8.1 Ruimtelijke ordening	1.961	3.381	2.853	2.564	2.649	2.063
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	307	389	31	31	31	31
8.3 Wonen en bouwen	2.215	2.226	2.353	2.374	2.396	2.345
subtotaal	24.969	26.570	27.548	27.555	28.358	28.760
Baten						
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	821	427	463	463	463	463
2.1 Verkeer en vervoer	275	282	302	302	302	302
2.2 Parkeren	4	25	25	25	25	25
2.5 Openbaar vervoer	116	97	97	97	97	97
3.1 Economische ontwikkeling	107	101	101	101	101	101
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	6	9	9	9	9	9
3.4 Economische promotie	240	330	340	340	340	340
5.5 Cultureel erfgoed	467	145	45	45	45	45
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	180	174	350	225	235	235
7.2 Riolering	4.736	4.919	4.885	5.343	5.694	6.284
7.3 Afval	5.118	5.137	5.588	5.588	5.588	5.588
7.4 Milieubeheer	720	8	835	1.043	1.256	1.667
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	805	806	806	806	806	806
8.1 Ruimtelijke ordening	189	10	10	10	10	10

8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)		169	294	129	129	129	129
8.3 Wonen en bouwen		659	457	457	457	457	457
	subtotaal	14.612	13.222	14.443	14.984	15.558	16.559
Saldo van baten en lasten		-10.357	-13.348	-13.105	-12.571	-12.800	-12.201
Reserves							
Toevoeging		257	250	810	810	810	810
Onttrekking		1.153	2.577	162	162	162	162
Resultaat		-9.461	-11.021	-13.753	-13.219	-13.448	-12.849

3 Bestuur & organisatie

Wat is onze visie?

Dienstverleningsagenda
Een goede dienstverlening aan onze inwoners, ondernemers en instellingen vinden wij belangrijk. Daarvoor is een goed werkende gemeentelijke organisatie nodig. Slagvaardigheid in het realiseren van onze ambities is daarbij belangrijk. Op een aantal onderdelen verbeteren wij de digitale dienstverlening.

Kansengelijkheid en inclusie
Wij willen een samenleving die uitgaat van gelijkwaardigheid, diversiteit en inclusie. Wij ambiëren gelijke kansen voor iedereen. Onderdrukking, uitbuiting en uitsluiting worden door ons met kracht bestreden. De gemeente Rheden is daarom ook een regenbooggemeente.

Inwonersparticipatie
'Samen maken we Rheden sterk'. Deze visie is het vertrekpunt voor de gemeente Rheden om via inwonersparticipatie de kennis en ervaring, creativiteit én organisatiekracht van inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners te benutten bij het maken van de beste keuzes voor onze dorpen. Keuzes die de gemeente Rheden leefbaar en sterk houden.

Regionale samenwerking en internationale betrekkingen
De coalitiepartijen hechten veel waarde aan de gemeentelijke onafhankelijkheid en zelfstandigheid. Voor een aantal maatschappelijke vraagstukken is regionale samenwerking gewenst of noodzakelijk en soms verplicht. De regionale samenwerkingen waarin wij participeren hebben een duidelijke toegevoegde waarde en vergroten onze effectiviteit en efficiency. In deze samenwerkingen hebben wij een actieve opstelling en inbreng. Daarbij hebben wij oog voor de democratische legitimatie. Wij intensiveren daarom de lokale en regionale samenwerking. Daarbij hechten wij veel waarde aan lokale samenwerkingen met ondernemers en het onderwijs. Met betrekking tot internationale samenwerking continueren we de samenwerking met VNG International op basis van participatie in hun programma's en projecten.

Vastgoedportefeuille
Wij willen meer duurzame voorzieningen op maat voor toekomstbestendige dorpen. Daarbij geven wij aandacht aan circulair aanbesteden. Door middel van ons vastgoedbeleid willen wij de sociale verbindingen van de dorpen in Rheden behouden en, waar mogelijk, versterken. Op deze wijze behouden wij levendige dorpen met een duidelijk eigen karakter en identiteit. Ook culturele voorzieningen dragen bij aan de onderlinge sociale verbindingen. Tot slot draagt onze vastgoedstrategie bij aan solide, toekomstbestendige gemeentelijke financiën.

Professionalisering organisatie
Rheden wil een betrouwbare en slagvaardige organisatie zijn, die haar inwoners, ondernemers en bezoekers goede dienstverlening biedt.
In dit programma zijn de volgende bestuurlijke doelstellingen actueel:

Thema: Dienstverleningsagenda
- Een klantgerichte en adequate dienstverlening aan inwoners, ondernemers en instellingen

Thema: Kansengelijkheid en inclusie
- Wij geven elke inwoner gelijke kansen

Thema: Regionale samenwerking en internationale betrekkingen
- Verbetering samenspel Omgeving - Gemeenteraad – College - organisatie
- Vaststelling Lange Termijn Visie
- Realisatie van toegevoegde waarde door samenwerking

Thema: Vastgoedportefeuille
- Verduurzaming van de vastgoedportefeuille

Thema: Integrale veiligheid
- Wij willen met elkaar een Rhedense samenleving zijn waarin iedere inwoners en ondernemer een veilige woon-, werk- en leefomgeving ervaart.

De doelstellingen zijn verwerkt in een doelenboom, waarin wordt beantwoord:
- Welk doel willen we bereiken om te komen tot deze visie?
- Welke resultaten moet het opleveren?
- Hoe meten wij onze prestaties?

Hierbij gaan we alleen in op nieuw beleid en politiek relevante zaken. Na deze doelenboom is de bijdrage aan de SDG's, informatie over betrokken Verbonden Partijen en de beschikbaar gestelde middelen opgenomen.

Dienstverleningsagenda

Een klantgerichte en adequate dienstverlening aan inwoners, ondernemers en instellingen

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
Minimaal 80% van de teams heeft 2023 een sterkte-zwakte-analyse voor hun bijdrage aan de dienstverlening
Ambitie: 10% van de producten en diensten die zijn digitaal beschikbaar
Ambitie: 60% van de deelnemers van Rheden Spreekt! heeft de enquête ingevuld

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Interne prioriteiten liggen elders. De waan van de dag en werkdruk beperkt mogelijk de snelheid van realisatie.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:
- 100% van de teams heeft een sterkte-zwakte analyse (nu: 0%)
  Inzicht in verbeterpotentieel
- 60% van de deelnemers
  Inzicht in verbeterpotentieel dienstverlening: prioriteiten

Regionale samenwerking en internationale betrekkingen

Verbetering samenspel Omgeving - Gemeenteraad – College - organisatie

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Carol van Eert

Wat willen we bereiken?
Aantoonbaar verbeterde college- en raadsvoorstellen (ambitie 2023: 20%)
Een verbeterd vergadermodel voor de gemeenteraad met meer ruimte voor een verdiepend gesprek tussen College en Raad
Een strakke P&C cyclus (tijdig, actueel) op hoofdlijnen met sturingsinformatie en prestatie-indicatoren

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Duidelijke verantwoordelijkheid en rollen belegd binnen de organisatie.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- 20% van de raadsvoorstellen is verbeterd
  Grotere waardering van de Raad voor de Raadsvoorstellen / snellere besluitvorming
- Een strakkere P&C cyclus
  Grotere waardering voor de sturingsinformatie

Vastgoedportefeuille

Verduurzaming van de vastgoedportefeuille

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
In 2026 is 30% van de vastgoedportefeuille energieneutraal
Het in gebruik nemen van het nieuwe gemeentehuis en het afstoten van de gehuurde locaties.
Opstellen portefeuilleplan

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
De aandacht voor ons nieuwe gemeentehuis is een risico. Dit heeft hoge prioriteit.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Verlaging van de kosten
  Betere kwaliteit van dienstverlening tegen minder kosten

Integrale veiligheid

Wij willen met elkaar een Rhedense samenleving zijn waarin iedere inwoners en ondernemer een veilige woon-, werk- en leefomgeving ervaart.

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Carol van Eert

Wat willen we bereiken?
We gaan samen met inwoners een instellingen een leefbaarheids- en veiligheidsaanpak opstellen, waarbij we starten in de meest kwetsbare wijken. Onderdrukking, uitbuiting en uitsluiting, worden door ons met kracht bestreden. Wij hebben aandacht voor de vroegtijdige signalering van kindermishandeling. Wij zijn alert op mensenhandel en treden op tegen drugshandel (en de daarmee samenhangende overlast). Waar nodig ontwikkelen wij een gerichte aanpak en versterken wij de handhaving. Wij bieden een veilige opvang voor vluchtelingen en zetten ons actief in om de integratie en participatie van statushouders, zowel lokaal als regionaal, te stimuleren. Wij blijven ons inzetten voor bestrijding van ondermijning en ook voor de bestrijding van cybercriminaliteit. Veiligheidsmaatregelen toetsen we op proportionaliteit en privacy-effecten.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Er zijn onvoldoende middelen om alle hiervoor genoemde resultaten (uit het coalitieakkoord) te behalen. Er is in ieder geval €100.000,- extra nodig om deze resultaten te behalen.

Ook is de laatste jaren gebleken dat veel capaciteit gaat zitten in de (langdurige) crisis, zoals corona en vluchtelingenopvang. Hierdoor lopen we het risico dat bepaalde resultaten niet worden behaald.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Het veiligheidsgevoel wordt door de inwoners tenminste gewaardeerd met een 7,4
  Strategisch: Er wordt een integraal veiligheidsplan opgesteld.
  Tactisch: Beleidsmedewerker Zorg en veiligheid uitbreiden van 16 naar 36 uur (kosten: circa 40k)
  Operationeel: Handhavingsjurist bestuursrecht/veiligheid aanstellen voor 24 uur (kosten circa 40/50k)

Hoe meten wij onze prestaties?

Indicatoren per doel	Bron	Wettelijk	SDG
Een klantgerichte en adequate dienstverlening aan inwoners, ondernemers en instellingen			
% producten en diensten dat digitaal beschikbaar is		ja	ja
% teams met een sterkte-zwakte analyse voor eind 2023		nee	ja
% deelnemers aan de enquête over de waardering van de (digitale) dienstverlening (via Rheden Spreekt!) dat een voldoende (6) scoort (ambitie: 2026: 8)		ja	ja
Wij geven elke inwoner gelijke kansen			
% doelen uit het Regenboogplan dat is gerealiseerd	Regenboogplan	nee	ja
% activiteiten waarbij specifiek aandacht wordt besteed aan de deelnamemogelijkheid van bijzondere doelgroepen		ja	ja
Aantal uitvoeringsprojecten met als doel kansengelijkheid te vergroten		ja	ja
Verbetering samenspel Omgeving - Gemeenteraad – College - organisatie			
% aantoonbaar verbeterde raadsvoorstellen		nee	nee
Vaststelling Lange Termijn Visie			
Meerderheid Raad accepteert procesvoorstel om te komen tot een lange termijn visie		nee	nee
Lange Termijn Visie vastgesteld		nee	nee
Realisatie van toegevoegde waarde door samenwerking			
Visie op partnerschap c.q. samenwerking (incl. een cisie op dienstverlening aan buurgemeenten) beschikbaar		nee	ja
Aantal samenwerkingsverbanden		nee	nee
Definitie van de meetbare inhoudelijke meerwaarde van de samenwerking		nee	nee
Verduurzaming van de vastgoedportefeuille			
% van de vastgoedportefeuille dat energieneutraal is		nee	nee
Het in gebruik nemen van nieuwe gemeentehuis en afstoten tijdelijke locaties		nee	nee
Een uitvoeringsplan ten behoeve van de verduurzaming van ons maatschappelijk vastgoed is vastgesteld		nee	nee

Wij willen met elkaar een Rhedense samenleving zijn waarin iedere inwoners en ondernemer een veilige woon-, werk- en leefomgeving ervaart.			
Veiligheidsgevoel inwoners	Veiligheidsmonitor	nee	nee

Wat is de bijdrage aan de Sustainable Development Goals (SDG)?

Tabel: Bijdrage aan de Sustainable Development Goals

Taakveld(en)	Bijdrage aan SDG*
• 0.1 Bestuur • 0.2 Burgerzaken • 0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	5, 10, 16, 17 en 18

* Sustainable Development Goals, zie bijlage 9 voor een nadere toelichting

Verbonden partijen

Voor het bereiken van de doelstellingen van het programma, in het bijzonder de beoogde maatschappelijke effecten, heeft de gemeente Rheden zich met een aantal partijen verbonden waarin zij een bestuurlijk en een financieel belang heeft. Het gaat hier om de volgende organisatie:

- Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland Midden (VGGM);
- Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen;
- Gelders Archief;
- Gemeenschappelijke regeling intergemeentelijke uitvoeringsorganisatie De Connectie;
- Alliander N.V.;
- N.V. Bank Nederlandse Gemeenten.

In de paragraaf Verbonden Partijen geven we inzicht in de beleidsmatige en financiële betrokkenheid en de risico's.

Wat mag het kosten?

Tabel: Programmastaat 3 Bestuur & organisatie

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	R 2021	GB 2022	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Lasten						
0.1 Bestuur	2.396	2.797	2.738	2.516	2.516	2.408
0.2 Burgerzaken	1.655	1.773	1.681	1.616	1.552	1.552
0.4 Overhead	18.654	16.333	17.717	17.769	19.107	19.184
0.5 Treasury	73	488	186	-24	-170	-326
0.61 OZB woningen	714	730	730	730	730	730
0.62 OZB niet-woningen	0	0	0	0	0	0
0.63 Parkeerbelasting	0	0	0	0	0	0
0.64 Belastingen overig	0	0	0	0	0	0
0.7 Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds	0	0	0	0	0	0
0.8 Overige baten en lasten	1.195	219	1.884	2.655	2.655	2.389
0.9 Vennootschapsbelasting (Vpb)	1	0	0	0	0	0
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	2.851	2.920	2.838	2.838	2.836	2.836
1.2 Openbare orde en veiligheid	1.367	881	876	892	907	907
subtotaal	28.905	26.141	28.651	28.992	30.135	29.681
Baten						
0.1 Bestuur	18	30	0	0	0	0
0.2 Burgerzaken	547	585	585	585	585	585
0.4 Overhead	1.023	33	23	33	33	33
0.5 Treasury	533	719	719	719	719	719
0.61 OZB woningen	6.828	6.778	7.400	7.400	7.400	7.400
0.62 OZB niet-woningen	2.442	2.335	2.549	2.549	2.549	2.549
0.63 Parkeerbelasting	4	4	4	4	4	4
0.64 Belastingen overig	251	231	85	85	85	85
0.7 Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds	84.408	91.599	92.976	94.209	95.200	88.273
0.8 Overige baten en lasten	430	0	0	0	0	0
0.9 Vennootschapsbelasting (Vpb)	1	0	0	0	0	0
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	10	6	6	6	6	6
1.2 Openbare orde en veiligheid	397	21	21	21	21	21
subtotaal	96.894	102.339	104.365	105.609	106.601	99.674
Saldo van baten en lasten	67.989	76.198	75.714	76.617	76.466	69.993

Reserves						
Toevoeging	132	1.634	937	780	0	0
Onttrekking	205	3	554	3	3	3
Resultaat	68.061	74.568	75.331	75.840	76.469	69.996

Paragrafen

A. Lokale Heffingen

In de paragraaf lokale heffingen gaan we in op de ontwikkelingen van de verschillende belastingen en heffingen en de consequenties voor onze inwoners. Daarbij besteden we aandacht aan de totstandkoming van de tarieven en de beleidskeuzes die daaraan ten grondslag liggen. Verder geven we inzicht in de kostendekking van een heffing.

Voor de lokale heffingen zijn de uitgangspunten zoals die zijn opgenomen in de kadernota 2023 leidend. Uitgangspunt is o.a. dat lokale belastingen en heffingen voor de inwoner niet meer stijgen dan de jaarlijkse inflatie. In de kadernota 2023 is uitgegaan van een inflatiepercentage van 3%.

De paragraaf lokale heffingen bestaat uit de volgende onderdelen:

- wettelijke bepalingen
- geraamde opbrengsten uit lokale heffingen
- ontwikkeling lokale lastendruk
- voorstel tariefaanpassingen (kostendekking heffingen)
- kwijtscheldingsbeleid

Wettelijke bepalingen

Gemeenten zijn beperkt in de belastingen die ze mogen heffen. Deze zijn limitatief opgesomd in de wet. Naast belastingen heft de gemeente rechten (leges) voor individuele diensten aan haar burgers. De tarieven van deze rechten dienen zo te worden gesteld dat de opbrengsten de kosten niet te boven gaan. De opbrengsten hebben een directe relatie met de kosten voor de dienstverlening (gebonden heffingen) en zijn daarmee maximaal 100% kostendekkend. Hierbij worden de direct en indirect toe te rekenen kosten en baten aan de prestatie (activiteit) toegerekend en vervolgens op grond van de geraamde aantallen ‘omgeslagen’ in een tarief, waarbij vervolgens een maximaal kostendekkend tarief ontstaat. Het gaat hierbij om rechten als afvalstoffenheffing en reinigingsrechten, rioolheffing, bouwleges en begraafrechten.

De opbrengst van de onroerende zaakbelasting wordt jaarlijks met in principe maximaal het verwachte inflatiepercentage verhoogd, tenzij de raad op voorstel van het college anders besluit. Ten aanzien van de secretarieleges wordt gestreefd naar 100% kostendekking. Echter, er wordt vanuit het Rijk voor bepaalde producten (paspoorten, rijbewijzen) een maximering van tarieven opgelegd waardoor de dekking aan verandering onderhevig is. Samenvattend:

Tabel: Uitgangspunten

Uitgangspunten tarievenbeleid lokale heffingen	100 % kostendekkend tarief	Jaarlijkse stijging op basis van inflatiepercentage	Andere uitgangspunten
Onroerendezaakbelastingen			X
Afvalstoffenheffing / reinigingsrechten	X		
Rioolheffing (en rioolaansluitrecht)	X		
Bouwleges	X		
Hondenbelasting		X	
Toeristenbelasting		X	
Forensenbelasting		X	
Secretarieleges	X		
Begraafrechten	X		

Geraamde opbrengsten uit lokale heffingen

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de lokale heffingen voor 2023 en de vergelijking met de primitieve begroting 2022.

Tabel: Geraamde opbrengsten uit lokale heffingen

Opbrengsten lokale belastingen, heffingen en retributies (x € 1.000)	Netto 2022	Mutatie	Netto 2023	Kwijtschelding	Bruto 2023
Onroerende zaakbelastingen	9.113	830	9.943		9.943
Afvalstoffenheffing	4.503	436	4.939		4.939
Reinigingsrechten	42	7	49		49
Rioolheffing	4.597	0	4.597		4.597
Bouwleges	450	0	450		450
Hondenbelasting	231	-146	85		85
Toeristenbelastingen	274	9	283		283
Secretarieleges	399	0	399		399
Begraafrechten	504	0	504		504
Forensenbelasting	56	1	57		57
Marktgelden	9	0	9		9
Overige heffingen	62	0	62		62
Totaal	**20.240**	**1.137**	**21.377**		**21.377**

Ontwikkeling lokale lastendruk

De provincie Gelderland onderzoekt jaarlijks de ontwikkelingen van de lokale lasten per individuele gemeente en vergelijkt de lokale lastendruk van de gemeenten onderling. In onderstaand overzicht ziet u een vergelijking van de totale belastingdruk per inwoner en per belastingsoort voor diverse gemeenten in de regio over de jaren 2021 en 2022. Tevens is de belastingdruk afgezet tegen het provinciaal gemiddelde.

Tabel: Ontwikkeling lokale lastendruk

	OZB		Afvalstoffen-heffing		Rioolheffing		Totale belastingdruk	
Gemeente	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Provinciaal gemiddelde	*270*	*275*	*95*	*98*	*98*	*99*	*463*	*472*
Gemeente								
Arnhem	342	341	190	121	106	105	557	566
Renkum	284	281	128	129	135	143	547	553
Zutphen	278	284	109	128	82	78	470	490
Brummen	277	290	71	74	120	124	467	487
Lingewaard	266	271	100	103	103	104	469	479
Doetinchem	230	232	131	143	103	104	464	479
Zevenaar	281	287	81	82	106	104	468	474
Rozendaal	262	267	101	108	93	91	456	466
Duiven	251	255	99	100	99	111	449	465
Bronckhorst	216	227	130	104	131	121	477	452
Doesburg	194	201	137	139	102	107	433	447
Westervoort	207	224	109	105	106	107	422	436
Rheden	**195**	**210**	**99**	**104**	**104**	**105**	**398**	**419**
Overbetuwe	174	179	111	121	43	40	328	341

Bron: Provincie Gelderland, afdeling KOB/IBT https\\:geldersefinancien.nl/viewer d.d. 13-07-2022.

Het uitgangspunt voor afval en riool is 100% kostendekking en voor OZB 3% inflatiestijging en aanvullend de afspraken uit het coalitie-akkoord (6%). Ten opzichte van 2022 is er sprake van een stijging van de belastingdruk per inwoner door hogere lasten bij afval. De tarieven 2023 voor riool zijn overeenkomstig de tarieven voor 2022.

Voorstel tariefaanpassingen

Onderstaand wordt op grond van wettelijke bepalingen en beleidsuitgangspunten inzicht gegeven in de verwachte tariefbepaling voor 2023. Pas bij de vaststelling van de belastingverordeningen worden de tarieven definitief vastgesteld. Dit vindt plaats in de raadsvergadering van december 2022.

OZB

Bij het opstellen van de programmabegroting 2023 zijn alle mutaties in de WOZ-waarden tot het moment van opmaken van de begroting meegenomen (peildatum begin juni 2022) en is tevens de waardeontwikkeling van het bestand ingecalculeerd. Uw raad stelt de definitieve tarieven bij de wijziging van de belastingverordening vast. Uitgangspunt voor de berekening van de tarieven is de geraamde opbrengst (inclusief 3% inflatie en 6% verhoging voor realisatie ambities coalitieakkoord).

De tarieven OZB uitgedrukt in percentage van een onroerende zaak zijn in de onderstaande tabel weergegeven met daarbij de vergelijking met vorig begrotingsjaar.

Tabel: Tarieven OZB

Soort	2022	2023	Verandering
Woningen			
- eigenaar	0,1194 %	0,1069%	-10,47%
Niet-woningen			
- eigenaar	0,2444 %	0,2556%	+4,57%
- gebruiker	0,1873 %	0,2011%	+7,35%

De aanpassing in het tarief wordt beïnvloed door vier factoren:

- de waarde ontwikkeling van woningen (+19,8%) en niet-woningen (+1%) begin juni waardoor de tarieven voor woningen naar beneden worden bijgesteld en niet woningen naar boven;
- de inflatiecorrectie van 3% wat een opwaarts effect heeft op de tarieven;
- een verhoging van 6% ten behoeve van realisatie ambities coalitieakkoord 2022-2026;
- een neerwaartse correctie op de waardeontwikkeling in verband met verwachte leegstand per 1-1-2023 bij OZB gebruikers niet woningen en een opwaartse correctie bij de waardeontwikkeling niet woningen eigenaren.

Per saldo leidt deze berekeningswijze van de tarieven tot een lastenverzwaring ter hoogte van 9% (het inflatiepercentage van 3% en verhoging 6% coalitieakkoord) voor zowel woningen als niet woningen.

Afvalstoffenheffing en reinigingsrechten

De totale te dekken kosten van de afvalstoffenheffing zijn als volgt opgebouwd:

Tabel: Totale te dekken kosten afvalstoffenheffing

Post	Kosten in 2022	Kosten in 2023
7.3 Afval	3.476.142	3.871.408
0.4 Overhead	82.053	81.129
0.5 Rente	2.300	3.241
0.64 Belastingen overig	108.612	110.000
0.8 Overige baten en lasten	-70.336	-70.336
2.1 Verkeer en vervoer	59.243	60.000
6.3 Inkomensregelingen	175.200	175.200
Btw compensatie	669.825	757.434
Totale kosten	4.503.038	4.988.076
Opbrengst heffingen	4.503.602	4.988.076
Dekkingspercentage	100%	100%

Voor het belastingjaar 2023 zijn voor de kostentoerekening dezelfde uitgangspunten gehanteerd als in 2022. Er vind komend jaar een verdere stijging plaats van 5,45%.

Over de voorgaande belastingjaren ziet de ontwikkeling er als volgt uit:

Tabel: Ontwikkeling afvalstoffenheffing

Afvalstoffenheffing	2020	2021	2022	2023	Verandering
Basisbedrag	31,80	36,10	36,57	38,57	5,45%
140 liter container	202,44	198,22	200,80	211,74	5,45%
180 liter container	249,48	242,91	246,07	259,48	5,45%
240 liter container	319,44	309,37	313,39	330,47	5,45%
Verzamelcontainer hoogbouw	202,44	198,22	200,80	211,74	5,45%

M.b.t. reinigingsrechten voor bedrijven is er voor het jaar 2023 ten opzichte van het 2022 sprake van een stijging van het tarief met 15,57%. De gemeente treedt wat betreft de reinigingsrechten op als ondernemer, zodat over dit tarief nog 21% BTW berekend wordt.

Tabel: Tarief reinigingsrecht

Reinigingsrecht	2022	2023	Verandering
Tarief	228,98	264,64	15,57%

Rioolheffing

De wet milieubeheer schrijft gemeenten voor een plan op te stellen voor de inzameling en het transport van afvalwater. Bij de tariefberekening heeft het geldende Gemeentelijk rioleringsplan als basis gediend.

De totale te dekken kosten van rioolheffing zijn als volgt opgebouwd:

Tabel: Totale te dekken kosten rioolheffing

Post	Kosten in 2022	Kosten in 2023
7.2 Riolering	2.684.393	2.542.874
0.4 Overhead	729.789	783.710
0.5 Rente	152.196	269.543
0.64 Belastingen overig	158.000	158.000
2.1 Verkeer en vervoer	124.590	227.905
6.3 Inkomensregelingen	180.000	180.000
Btw compensatie	417.025	435.425
Totale kosten	4.445.993	4.597.457
Opbrengst heffingen	4.572.827	4.597.457
Dekkingspercentage	102,9%	100%

Voor het belastingjaar 2023 zijn voor de kostentoerekening dezelfde uitgangspunten gehanteerd als in 2022. De tarieven voor riolering zullen niet wijzigingen.

In december 2022 zal aan de raad ter vaststelling een nieuw rioolbeheerplan worden voorgelegd. Uitvoering van dat plan betreft o.a. het plegen van diverse rioolinvesteringen in de komende jaren. Dit leidt tot hogere (kapitaal)lasten die vanuit het geldende principe van 100% kostendekkendheid d.m.v. een verhoging van de tarieven verwerkt worden in de rioolrechten.
Vooruitlopend op de besluitvorming zijn de betreffende kapitaallasten (jaarschijven 2024 t/m 2026) en hogere opbrengsten rioolrechten verwerkt in voorliggende meerjarenbegroting.

Over de voorgaande belastingjaren ziet de ontwikkeling er als volgt uit:

Tabel: Ontwikkeling rioolheffing

Rioolheffing	2020	2021	2022	2023	Verandering
Eigenaar	72,96	70,89	70,89	70,89	0%
< 300 m3	130,20	126,50	126,50	126,50	0%
300 - 999 m3	368,40	357,94	357,94	357,94	0%
1000 - 9999 m3	3.042,96	2.956,55	2.956,55	2.956,55	0%
> 9999 m3	23.916,12	23.237,02	23.237,02	23.237,02	0%

Lijkbezorgingsrechten

Sinds 2011 is er sprake van een kostendekkend tarief. Ten opzichte van het belastingjaar 2022 blijkt er geen noodzaak tot een aanpassing van de tarieven voor het belastingjaar 2023.

Toeristenbelasting & Watertoeristenbelasting

Voor deze belastingsoort geldt de beleidslijn dat de tarieven jaarlijks worden aangepast aan de inflatiecorrectie. Het tarief van de watertoeristenbelasting is per overnachting het dubbele van het basistarief toeristenbelasting.

De ontwikkeling van de toeristenbelasting staat in onderstaand overzicht vermeld.

Tabel: Tarieven toeristenbelasting

Toeristenbelasting	2022	2023	Verandering
Overnachtingen (basistarief)	2,03	2,09	3%
Seizoenstandplaatsen	248,92	256,39	3%
Jaarstandplaatsen	295,86	304,74	3%

De ontwikkeling van de watertoeristenbelasting staat in onderstaand overzicht vermeld.

Tabel: Tarieven watertoeristenbelasting

Watertoeristenbelasting	2022	2023	Verandering
Overnachtingen (basistarief)	4,06	4,18	3%

Forensenbelasting

Het basistarief van de forensenbelasting wordt gecorrigeerd met het jaarlijkse inflatiepercentage.

De ontwikkeling van de tarieven staat in onderstaand overzicht vermeld:

Tabel: Tarieven forensenbelasting

Forensenbelasting	2022	2023	Verandering
Basistarief	300,3	309,31	3%
Opslag	1,15	1,18	3%

Hondenbelasting

Het beleidsuitgangspunt ten aanzien van de hondenbelasting is een jaarlijkse verhoging met de inflatiecorrectie. Voor het begrotingsjaar 2023 wordt uitgegaan van een inflatiepercentage van 3%. Aangezien de hondenbelasting een tijdvak belasting is dienen de tarieven deelbaar te zijn door twaalf (aantal maanden per jaar).

Daarnaast is er een amendement 'Afschaffen deel van de hondenbelasting' aangenomen. Per 1 januari 2023 worden de tarieven van de hondenbelasting kostendekkend om de uitgaven gerelateerd aan hondenbezit te kunnen betalen en de Verordening Hondenbelasting wordt dienovereenkomstig aangepast. Vanaf 2023 worden de mindere opbrengsten in de begroting opgenomen.

Tabel: Tarieven hondenbelasting

Hondenbelasting	2022	2023	Verandering
1e hond (basistarief)	64,92	38,16	-26,81
2e hond	74,88	43,92	-30,92
3e hond	84,60	49,68	-34,93
4e hond	94,44	55,44	-38,99
5e hond	104,04	61,08	-42,96
Elke volgende meer	9,84	5,78	-4,06
Kenneltarief	139,80	82,08	-57,72

Leges

Voor de leges geldt het uitgangspunt dat de hiervoor in aanmerking komende producten gemiddeld kostendekkend worden geleverd. In november wordt middels een afzonderlijk raadsvoorstel aan de raad gevraagd akkoord te gaan met de legestarieven voor het komende begrotingsjaar.

Kwijtscheldingsbeleid

Rheden kent de mogelijkheid tot kwijtschelding van belastingen. Daarvoor is een kwijtscheldingsverordening opgesteld die in 2018 door de Raad is vastgesteld. De kwijtscheldingsverordening is opgesteld om een goed overzicht te hebben van de kaders. Voorheen was in diverse belastingverordeningen een artikel opgenomen over de kwijtschelding. Door alles in één verordening vast te leggen voorkomen we misverstanden in de uitvoering. Zeker nu de uitvoering van belastingen bij de Connectie is belegd.

Inwoners kunnen geheel of gedeeltelijk kwijtschelding krijgen voor de OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing. Daarnaast is ook kwijtschelding mogelijk voor de leges van een ID-kaart en voor de hondenbelasting (gedeeltelijk). Inwoners die één keer kwijtschelding kregen toegekend, krijgen vervolgens automatische kwijtschelding indien hun financiële situatie niet is veranderd. Hierbij maken we gebruik van de gegevens van het Inlichtingenbureau.

Voor het jaar 2023 verwachten we geen verhoging van de kwijtscheldingen t.o.v. de begroting 2022.

B. Weerstandsvermogen en Risicobeheersing

Algemeen

Om te kunnen beoordelen hoe de gemeente Rheden er financieel voorstaat, is het van belang om inzicht te hebben in de financiële positie en de financiële weerbaarheid (welke mogelijkheden zijn er in financieel moeilijke tijden). Het weerstandsvermogen geeft aan in hoeverre wij in staat zijn om mogelijke tegenvallers (de risico's) op te vangen zonder dat de uitvoering van het beleid in gevaar komt.

Met behulp van financiële kengetallen die betrekking hebben op de balans en de begroting wordt een beeld geschetst van onze financiële positie. Voor de beoordeling of een kengetal matig of goed is sluiten wij aan bij de richtlijnen van onze provinciale toezichthouder. Het weerstandsvermogen en de kengetallen zullen altijd in samenhang moeten worden bezien, omdat ze alleen gezamenlijk en in hun onderlinge verhouding een goed beeld kunnen geven van onze financiële positie.

Voor een adequate bedrijfsvoering is het belangrijk dat we risico's en onzekerheden tijdig in beeld hebben en ze op een gestructureerde wijze beheersen. We nemen deel aan een samenleving de complex is en continu aan verandering onderhevig is. Dit vraagt om een passend risicobewustzijn.

Risicomanagement

Bij onderstaand onderdeel Risicoprofiel is een inventarisatie opgenomen van diverse ontwikkelingen met een mogelijk financieel risico. Een aantal ervan hebben we gekwantificeerd en bij sommige ontwikkelingen is dit nog niet mogelijk waarbij we dan volstaan met een 'pm'-raming.

In voorliggende programmabegroting hebben we ook bij de programma's en paragraaf bedrijfsvoering aandacht voor risico's. Daarbij gaan we vooral in op mogelijke effecten op de beleidsrealisatie en bedrijfsvoering. Het risicoprofiel binnen de paragraaf Weerstandsvermogen ziet vooral toe op de belangrijkste financiële risico's die nog niet op een of andere wijze volledig zijn afgedekt. Hier kan sprake zijn van overlap, waardoor risico's zowel bij de beleidsdoelen als in deze paragraaf terugkomen.

Ons weerstandsvermogen (is de verhouding tussen de weerstandscapaciteit en het risicoprofiel) drukken we uit in de weerstandsratio. De weerstandsratio is ten opzichte van de jaarrekening 2021 (laatste actualisatie) licht gedaald van 2,3 naar 2,2. In de hierna volgende onderdelen geven we hierover een nadere toelichting.

Risicoprofiel

Ten opzichte van de jaarrekening 2021 is het profiel geactualiseerd. In onderstaande tabel zijn de risico's weergegeven.

Tabel: Risico-inventarisatie PB 2023

nr.	Risico	Kans	Financieel gevolg	Invloed
1	Lagere algemene uitkering uit gemeentefonds	50%	1.500.000	24%
2	Aanvullende bijdragen aan gemeenschappelijke regelingen / verbonden partijen i.v.m. mogelijke negatieve exploitatie.	25%	1.000.000	16%
3	Standaard risico met betrekking tot de Participatiewet: 1. Hogere lasten dan begroot omdat het aantal uitkeringsgerechtigden minder hard daalt dan het landelijk gemiddelde. 2. Tegenvallende inkomsten van het Rijk.	50%	750.000	12%
4	Kosten voor klimaatopgave	50%	600.000	9%
5	Door nieuwe, vaak meer flexibele taken, is huidige personele inzet vaak niet voldoende.	75%	500.000	8%
6	Mogelijke hogere uitgaven voor jeugdzorg. De budgetten hiervoor zijn bijgesteld, maar de kans bestaat dat een nadere bijstelling nodig zal zijn.	50%	500.000	8%
7	Kosten implementatie Omgevingswet	25%	250.000	4%
8	Beheer openbare ruimte: mogelijke meerlasten als gevolg van prijsstijgingen bouwmaterialen en grondstoffen.	50%	250.000	4%
9	Overige risico's (stelpost)	10%	1.000.000	16%
	Nog te kwantificeren risico's (pm-ramingen):			
	Meerkosten voor re-integratie (o.a. loonkostensubsidie)			
	Nationaal plan onderwijs en IHP			
	Meerkosten Wmo (o.a. woon- en vervoersvoorzieningen)			
	Meerkosten armoedebestrijding (oa schuldhulpverlening)			
	Nieuwe economische visie en uitvoeringsprogramma			
	Mogelijke kosten opvang statushouders / vluchtelingen			
	Mogelijke verliesgevende grondcomplexen			
	Onvoorziene ontwikkelingen (zoals de Corona-pandemie)			
	Totale inschatting risico's:		6.350.000	100%

Toelichting op de kolommen

De kolom “risico” bevat de omschrijvingen van het risico (gebeurtenis) die kan leiden tot een (nadelig) financieel gevolg. De waarschijnlijkheid dat de omschreven risico's zich daadwerkelijk voordoen wordt getoond in de kolom “kans”. Via de kolom “financieel gevolg” wordt getoond wat de financiële gevolgen zijn van het zich voordoen van het risico. Dit is een inschatting van het maximale financiële effect van het betreffende risico. De kolom “invloed” geeft aan welk aandeel het betreffende risico heeft in het totaal van alle mogelijke financiële risico's. Zichtbaar is dat de top 5 risico's 69% uitmaken van alle mogelijke risico's.

Ten opzichte van de jaarrekening 2021 (laatste bijstelling) is de omvang van het risicoprofiel toegenomen van afgerond € 5,2 miljoen naar € 6,4 miljoen. De top vijf posten lichten we hierbij kort toe. Onderaan deze paragraaf zijn enkele beheersingsmaatregelen opgenomen.

1. Lagere algemene uitkering

Het is verstandig (ingegeven vanuit de systematiek "trap op, trap af") om de hoge accressen (toename van het gemeentefonds) naar aanleiding van de mei- en septembercirculaire 2022 te matigen met een percentage voor onderuitputting. Er is namelijk sprake van een uitzonderlijk hoog accres en het is nog maar de vraag of het Rijk erin slaagt om de begrote uitgaven in de komende jaren te realiseren. In de berekening van deze risicopost gaan we uit van 15% op de berekende hogere AU in 2023.

2. Aanvullende bijdragen gemeenschappelijke regelingen / verbonden partijen

Het risicobedrag voor dit onderdeel is verhoogd van € 250k (jaarrekening 2021) naar € 1.000k. Deze forse verhoging komt vooral doordat we bij deze inschatting nu ook rekening houden met de risico-inventarisatie van De Connectie (meest recent uit de Jaarstukken 2021 van De Connectie). De geïnventariseerde risico's van DC tellen op tot een risicoscore van € 4.837.500. De Connectie heeft niet de beschikking over een (positieve) eigen algemene reserve waarmee algemene risico's kunnen worden opvangen. Tot het moment dat er bij DC evenwicht is tussen weerstandscapaciteit en risicoprofiel, geldt dat wanneer risico's zich voordoen waar geen weerstandcapaciteit tegenover staat, de gemeenten hiervoor moeten worden aangesproken. Dit betekent dat de gemeenten hiervoor, pro rata, weerstandscapaciteit moeten organiseren. Op basis van de huidige verdeelsleutel is het aandeel van Rheden 17%, dit komt neer op € 822k van bovengenoemde risicoscore.
Voor de meeste overige GR-en en verbonden partijen zijn de afgelopen jaren weinig substantiële verhogingen van de gemeentelijke bijdragen aan de orde geweest. Voor alle GR-en en verbonden partijen schatten we een risico-bedrag van € 1.000k.

3. Participatiewet

Gemeenten ontvangen van het Rijk een gebundelde uitkering (BUIG) voor het bekostigen van de uitkeringen in het kader van de Participatiewet, IOAW, IOAZ en Bbz 2004 (levensonderhoud startende ondernemers) en voor de inzet van loonkostensubsidie. In lijn met de kadernota 2023 is de financiële bijstelling van de BUIG budgetneutraal in deze begroting 2023 verwerkt. Dat wil zeggen dat de lagere rijksbijdrage volledig is vertaald naar een verlaging van de uitkeringslasten. De mogelijkheid bestaat dat de uitstroom hierbij achterblijft en de uitkeringslasten toch hoger uitvallen. Het risicobedrag stellen we op € 750k (gebaseerd op een eerdere inschatting van de verwachte effecten m.b.t. dit onderwerp in de Zomerrapportage 2022).

4. Klimaatopgave

Bij programma Leefomgeving maken we melding van diverse werkzaamheden die nodig zijn voor borging van de klimaatopgave. Zie o.a. bij onderdeel 'Energie - en warmtetransitie'. Voor een structurele aanpak zijn op dit moment nog onvoldoende middelen beschikbaar. In afwachting van verdere uitwerking en informatie over mogelijke toekomstige rijksmiddelen, nemen we voor dit onderwerp een risicopost op van € 600k gebaseerd op de inventarisatie bij de Kadernota 2023.

5. Personele inzet

Onze organisatie is continu in ontwikkeling. Onderdeel hiervan is het optimaliseren van beleid(sopgaven) en benodigd formatiebudget. Ziekteverzuim en openstaande vacatures in combinatie met de 'krapte' op de arbeidsmarkt zorgen voor een hoge werkdruk. Dit heeft zijn weerslag op onze organisatie. Enerzijds formatief maar ook financieel. Ook de korte opzegtermijn leidt tot (langere dure) inhuur totdat openstaande vacatures zijn vervuld en dus extra kosten. Recentelijk hebben we, zoals aangekondigd in de kadernota 2023, een inventarisatie uitgevoerd m.b.t. de formatieve en financiële consequenties gerelateerd aan de professionalisering van onze organisatie. In voorliggende begroting zijn voor 2023 t/m 2026 middelen gereserveerd voor (gedeeltelijke) invulling van de betreffende functies. Voor 2023 nemen we een risicobedrag op van € 500k (was € 250k in jaarrekening 2021). Dit risico loopt in komende jaren af als gevolg van

verhoogde budgetten voor 'professionaliseren organisatie' (zie hoofdstuk 'Financieel perspectief' in deze programmabegroting).

In deze inventarisatie is een stelpost opgenomen voor diverse overige risico's. Bijvoorbeeld voor mogelijke rekeningstekorten, hogere energielasten en kostenstijgingen bij diverse projecten. Deze stelpost is opgehoogd van € 500k naar € 1 miljoen. Deze verhoging is ingegeven door de recente macro-economische en geopolitieke ontwikkelingen. Gebleken is dat we relatief snel geconfronteerd kunnen worden met nadelige financiële effecten.
Daarnaast maken we melding van nog nader te kwantificeren risico's, zoals mogelijke meerkosten voor re-integratie, onderwijs en armoedebestrijding.

Beheersingsmaatregelen

Uit de beschrijving van de risico's kunt u opmaken dat diverse risico's grotendeels door ons niet te beheersen zijn omdat ze buiten onze invloedssfeer liggen, dat geldt vooral voor de risico's 1, 2, 6 en 8. Voor alle risico's geldt dat we sturen op die onderdelen waar we wel invloed op hebben, dat is echter nog geen garantie dat de risico's zich niet voor zullen doen.

Het verder uitwerken en implementeren van beheersmaatregelen is onderdeel van het groeiproces om te komen tot een professioneel niveau van risicobeheersing. Onderdeel van dit proces is het opstellen van een Nota risicomanagement die gepland staat voor 2024. In die nota geven we kaders ten aanzien van risicobeheer en leggen we vast hoe we hiermee omgaan. Dit groeiproces moet het mogelijk maken om bewust om te gaan met risico's en hiervoor in gesprek te gaan welke maatregelen we treffen en welke risico's we accepteren.

In onderstaande tabel geven we m.b.t. een aantal risico's een eerste aanzet op welke wijze getracht wordt ze te beheersen.

Tabel: Beheersmaatregelen

Beheersmaatregelen	
Nr.	**Maatregelen**
1	Adequate verwerking van circulaires Ministerie BZK over het gemeentefonds en waar mogelijk anticiperen op verwachte ontwikkelingen en vertalen in meerjarenbegroting.
2	Zorgen voor een realistische begroting en tijdige tussentijdse rapportages. Continue monitoring van de dienstverlening om knelpunten tijdig te signaleren en op te lossen.
3	Aanvullende inspanningen om de instroom te beperken en uitstroom te verhogen.
4	Werkzaamheden m.b.t. klimaatopgave afstemmen op beschikbare rijksmiddelen.
5	Continue afweging in mate van uitvoering en prioritering van taken.

Weerstandscapaciteit en weerstandsvermogen

Weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit kan op verschillende manieren worden bepaald. Feitelijk komen alle budgetten, ook vrije reserves of bestemmingsreserves waarvan de bestemming nog gewijzigd kan worden, in aanmerking voor de bepaling van de weerstandscapaciteit. Om praktische redenen worden in deze paragraaf alleen de (nog) niet geoormerkte budgetten meegenomen voor de bepaling van de weerstandscapaciteit, deze ziet er daarmee als volgt uit:

Tabel: Beschikbare weerstandscapaciteit

Dekkingen	Omvang
Risicoreserve (stand PB 2023 01012023)	€ 3.293.210
Algemene reserve (stand PB 2023 01012023)	€ 8.781.249
Resultaat 2022 (Q2-rapportage 2022)	€ 2.053.000
Incidentele begrotingsruimte	€ 45.000
Totale weerstandscapaciteit	€ 14.172.459

Algemene reserve

De algemene reserve is meegeteld omdat hierop geen nadere verplichtingen rusten. Die verplichtingen zijn afgedekt via de bestemmingsreserve "te besteden gemeentelijke budgetten" en de overige bestemmingsreserves. Om die reden komt ook de (vrij te besteden) algemene reserve in aanmerking voor de berekening van de weerstandscapaciteit.

Onbenutte belastingcapaciteit

Bestaand beleid is dat er bij afval en riool al naar 100% kostendekkendheid wordt gestreefd. Ten aanzien van de onbenutte belastingcapaciteit gaat het dan vooral over de OZB. Hiervoor geldt als huidig uitgangspunt dat maximaal de inflatiecorrectie wordt gehanteerd. Om die redenen wordt de onbenutte belastingcapaciteit bij de berekening van de weerstandscapaciteit buiten beschouwing gelaten omdat deze door dat uitgangspunt momenteel feitelijk niet aanwezig is.

Voor de hoogte van de OZB geldt overigens ook geen voorgeschreven norm, behalve bij een eventuele “artikel 12-aanvraag”, dan geldt een normtarief voor de OZB als één van de toelatingseisen. In dat geval dient een gemeente minimaal 20% meer OZB te heffen dan het landelijk gemiddelde. Op basis van die norm bedraagt de onbenutte belastingcapaciteit voor de gemeente Rheden afgerond € 3 miljoen.

Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is de mate waarin de gemeente in staat is om de gevolgen van risico's op te vangen. Het weerstandsvermogen is de verhouding tussen de weerstandscapaciteit en het risicoprofiel. Het weerstandsvermogen wordt uitgedrukt in de weerstandsratio.

Tabel: Weerstandsratio

Weerstandsratio	Begroting 2023
Totale weerstandscapaciteit	€ 14.172.459
Risicoprofiel	€ 6.350.000
Weerstandsratio	**2,2**

Voor een nadere duiding van de ratio kan onderstaande normtabel worden gehanteerd.

Tabel: specificatie weerstandsratio

Weerstandsratio	Betekenis
> 2,0	Uitstekend
1,4 - 2,0	Ruim voldoende
1,0 - 1,4	Voldoende
0,8 - 1,0	Matig
0,6 - 0,8	Onvoldoende
< 0,6	Ruim onvoldoende

Conclusie

Ten opzichte van de jaarrekening 2021 (laatste actualisatie) zijn zowel het risicoprofiel als de weerstandscapaciteit toegenomen. De weerstandsratio is licht gedaald ten opzichte van de jaarrekening 2021, namelijk van 2,3 naar 2,2.

Hoewel deze score op basis van bovenstaand normtabel als 'uitstekend' kan worden gekwalificeerd, is deze waardering onvoldoende om ook de solvabiliteit al op het gewenste niveau te brengen. Van belang daarvoor blijft dat we de komende jaren rekeningoverschotten creëren en daarmee onze algemene reserve (lees weerstandscapaciteit) kunnen verhogen.

Financiële Kengetallen

De financiële positie van de gemeente is onder meer te beoordelen aan de hand van een aantal financiële kengetallen. Om ook de vergelijkbaarheid tussen gemeente te bevorderen zijn er met ingang van 2015 door het BBV een vijftal voorgeschreven. De betreffende kengetallen zijn hieronder opgenomen en nader toegelicht.

Tabel: Verloop van de kengetallen

Kengetallen:	R 2021	GB 2022	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Netto schuldquote	66%	91%	97%	111%	128%	142%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	62%	87%	93%	107%	124%	138%
Solvabiliteitsratio	19%	16%	15%	14%	13%	10%
Structurele exploitatieruimte	1,80%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Grondexploitatie	0,18%	1,60%	1,60%	2,40%	1,70%	-3,00%
Belastingcapaciteit	90%	90%	92%	92%	92%	92%

Voor de goede orde: bovenstaande kengetallen zijn een resultaat van de cijfers in de meerjarenbegroting op basis van bestaande beleid.

Toelichting

Netto schuldquote en Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle leningen
De netto schuldquote geeft inzicht in het niveau van de schuldenlast van de gemeente ten opzichte van de eigen middelen. Het geeft zodoende een indicatie in welke mate de rentelasten en aflossingen op de exploitatie drukken. Normaal ligt de netto schuldquote van een gemeente tussen 0% en 90%. Als de netto schuldquote tussen 90% en 130% ligt, is de gemeenteschuld hoog (oranje). Hij moet niet verder stijgen. Als de netto schuldquote boven de 130% uitkomt, dan bevindt de gemeente in de gevarenzone (rood). Het bestuur moet er werk van maken om de schuld te verlagen. (Bron: VNG -website).

De solvabiliteitsratio geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan zijn financiële verplichtingen te voldoen. De solvabiliteitsratio wordt berekend door het totale eigen vermogen te delen door het totaal van de passiva.

De structurele exploitatieruimte dient om te kunnen beoordelen welke structurele ruimte een gemeente heeft om de eigen lasten te dragen, of welke structurele stijging van de baten of structurele daling van de lasten daarvoor nodig is. Een percentage van 0% betekent een sluitende begroting, een positief percentage wil zeggen dat er begrotingsruimte is. Feitelijk biedt het financieel meerjarig perspectief bij de begroting een betere indicatie.

Het kengetal grondexploitatie kan een grote invloed op de financiële positie van een gemeente hebben (zowel positief als negatief). Dit kengetal geeft een indicatie van het relatieve belang van

de grondexploitatie. Het percentage is de waarde van bouwgronden in relatie tot de totale baten exclusief de reserves. De jaarlijkse actualisatie van de grondexploitatie geeft overigens een concreter beeld van het verwachte verloop van grondexploitaties.

De belastingcapaciteit geeft inzicht hoe de belastingdruk in de gemeente zich verhoudt ten opzichte van het landelijke gemiddelde. De ruimte die een gemeente heeft om zijn belastingen te verhogen kan worden gerelateerd aan de totale woonlasten. De woonlasten worden bepaald aan de hand van de OZB, de rioolheffing en de afvalstoffenheffing voor een woning met een gemiddelde WOZ-waarde. Overigens zegt dit percentage niets over de feitelijke onbenutte belastingcapaciteit, dat is immers een politieke keuze (zie ook de passage hierover bij de weerstandscapaciteit op de vorige pagina's).

Beoordeling van de kengetallen

Net zoals bij de bepaling van de weerstandscapaciteit gelden er ook voor deze kengetallen geen harde voorgeschreven normen. Door de Provincie Gelderland is wel een indeling in drie categorieën opgegeven als richtinggevend voor de beoordeling. Aan de categorieën wordt in principe geen kwalificatie gegeven, omdat normering in eerste instantie door de gemeente zelf dient plaats te vinden. Wel kan er worden gesteld dat categorie A het minst risicovol is en categorie C het meest. Eén afzonderlijk kengetal zegt niet alles, de kengetallen moeten altijd in relatie tot elkaar worden bezien. In onderstaande tabellen is een en ander weergegeven.

Tabel: Ontwikkeling financiële positie

Handreiking beoordeling	Categorie A (minst risicovol)	Categorie B	Categorie C (meest risicovol)
Netto schuldquote	< 90 %	90 - 130 %	> 130 %
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	< 90 %	90 - 130 %	> 130 %
Solvabiliteitsratio	> 50 %	20 - 50 %	< 20 %
Structurele exploitatieruimte	BEGR en MJB > 0 %	BEGR of MJB > 0 %	BEGR én MJB < 0 %
Grondexploitatie	< 20 %	20 - 35 %	> 35 %
Belastingcapaciteit	< 95 %	95 - 105 %	> 105 %

Conclusie

De netto schuldquote komt door toename van afgesloten leningen boven de 90% in categorie B terecht en in het laatste begrotingsjaar 2026 boven de 130% en daarmee in de meest risicovolle categorie C. De solvabiliteitsratio is licht gedaald ten opzichte van de vorige begroting en is nog steeds minder dan 20%.
De oorzaak van deze ontwikkeling is gelegen in de flinke omvang van investeringen in komende jaren. In de periode 2023 tot en met 2026 bedraagt het totaal aan geplande investeringen afgerond € 118 miljoen (zie bijlage investeringen). Om zowel de schuldquote als de solvabiliteitsratio te verbeteren, is het zaak om ons vreemd vermogen te verminderen en onze algemene reserve op te hogen. Van belang daarbij is om de geplande investeringen minder te gaan financieren door het afsluiten van leningen. Daarvoor is het nodig om structurele begrotingsruimte (overschotten) te creëren, zodat toekomstige kapitaallasten gedekt kunnen worden vanuit de reguliere exploitatie.
Op die manier zorgen we voor een betere verhouding tussen ons eigen en vreemd vermogen en daarmee voor een verbetering van onze financiële positie.
Een toename van de algemene reserve (door realisatie van rekeningoverschotten) zal moeten leiden tot verbetering van onze vermogenspositie. De kengetallen grondexploitatie en belastingcapaciteit zijn, ook op basis van het bestaande beleid, stabiel en vallen in categorie A.

C. Onderhoud Kapitaalgoederen

De gemeente heeft de verantwoordelijkheid voor het beheer van de openbare ruimte. De openbare ruimte bestaat uit verschillende kapitaalgoederen (wegen, riolering, groen, openbare verlichting, speelvoorzieningen en gebouwen) welke dienen te worden onderhouden om de continuïteit te kunnen waarborgen.

In deze paragraaf wordt inzicht gegeven in het beleidskader en de financiële consequenties van het onderhoud van kapitaalgoederen in de openbare ruimte.
Het onderhoud van de kapitaalgoederen wordt zoveel mogelijk in samenhang met de diverse projecten uitgevoerd in integrale projecten.

Wettelijke eisen en informatievoorziening

In het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) zijn de bepalingen opgenomen waaraan de verslaglegging inzake het onderhoud kapitaalgoederen moet voldoen. In de 'financiële verordening gemeente Rheden' zijn eveneens bepalingen opgenomen. Daarbinnen zijn met name Artikel 12 van het BBV en Artikel 18 lid 1 en 2 van de Financiële verordening van belang. In de uitwerking van deze paragraaf zijn deze bepalingen als uitgangspunt gehanteerd.

Openbare ruimte

In 2020 is de Beheernota Openbare Ruimte vastgesteld. In 2023 wordt invulling gegeven aan de beheerplannen. De Beheernota is de integrale vertaling van de (politieke) visie en het vastgestelde beleid van de gemeente op de openbare ruimte (voor de groene, grijze en blauwe assets) tot een financieel, technisch en kwalitatief uitgangspunt voor de beheerplannen.

Aan de hand van de Beheernota Openbare Ruimte en de beheerplannen zal de organisatie beter kunnen inspelen op kansen, ontwikkelingen en risico's.

Het is noodzakelijk om in een vroegtijdig stadium inzicht te hebben in de uit te voeren gemeentelijke projecten in de openbare ruimte. Hierdoor is het mogelijk de afzonderlijke planningen van de diverse disciplines op elkaar af te stemmen en prioriteiten hierin te stellen. Een dergelijke afstemming maakt uitvoering van integrale projecten mogelijk.

Integrale uitvoering betekent per definitie dat bepaalde werkzaamheden vervroegd of vertraagd worden uitgevoerd ten opzichte van de optimale technische en financiële planning van de afzonderlijke disciplines. Op termijn (cyclische onderhoudsperiode) nivelleert echter dit verschil. Een integrale planning ("werk met werk maken") heeft uit financieel en maatschappelijk oogpunt de voorkeur.

Ontwikkelingen

De vraag naar uitvoerend personeel, bouwmaterialen en grondstoffen stijgt, waardoor we verwachten dat de prijzen verder door stijgen. In 2023 is de prognose dat de prijzen verder gaan stijgen. In de begroting van 2023 is er rekening gehouden met een stijging van 3% op groen en 10% op wegen. Wanneer de stijging groter of lager is kan dat leiden tot bijstelling van de beschikbare budgetten voor het beheer en herinrichting van de openbare ruimte. Daarnaast kan er bij leveringen vertraging ontstaan, welke een langere doorlooptijd tot gevolg kunnen hebben.

Hieronder wordt per onderwerp ingegaan op kerncijfers, het beleidskader en ontwikkelingen. Indien van toepassing worden ook eventuele risico's genoemd.

Riolering en water

Tabel: Kerncijfers riolering en water

Aspect	Hoeveelheid
Riolering:	243.756 m[1]
Infiltratieriool:	22.547 m[1]
Persleiding:	38.515 m[1]

Kaders

De gemeente heeft een verplichting tot het vaststellen van een Gemeentelijk Rioleringsplan, op grond van de Wet milieubeheer. Hierin dient verwoord te zijn hoe de gemeente aan haar (wettelijke) zorgplicht, voor een doelmatige inzameling en transport van afvalwater, invulling geeft.

Water en riolering zijn verweven met onze omgeving. We hebben de openbare ruimte nodig voor een goed, toekomstbestendig stedelijk waterbeheer. Anderzijds zijn water en riolering nodig om de omgeving goed te laten functioneren. De afvalwaterketen moet bijdragen aan een goede, schone en prettige werk- en leefomgeving met als belangrijkste doel de volksgezondheid. Daarbij moeten de doelen doelmatig worden gerealiseerd tegen minimale kosten.

Uw raad heeft in 2020 de beheernota Openbare Ruimte vastgesteld. Op basis van de Beheernota maakt de gemeenteraad een onderbouwde keuze voor integraal beleid en beheer van de openbare ruimte. De gemeenteraad legt hiermee het beleid, de kwaliteit en bijbehorende budgetten vast. De kadernota vormt de basis om het beleid uit te werken tot concreet beheer in het watertakenplan. Het Watertakenplan Olburgen 2023-2027 (voorheen het Gemeentelijk Rioleringsplan) is samen met de partners gemeente Bronckhorst, gemeente Doesburg en het waterschap Rijn en IJssel opgesteld. Deze ligt ter besluitvorming voor in de Raad van december 2022. In de begroting is rekening gehouden met de keuze voor scenario 1. Mocht bij het vaststellen van het WTPO gekozen worden voor scenario 2 of 3 dan zal de begroting hierop aangepast worden.

Uit te voeren in 2023

- Uitvoeren geplande maatregelen uit het WTPO
- Uitvoering geven aan de integrale investeringsprojecten.

Ontwikkelingen

Wanneer de Omgevingswet op 1 januari 2023 in werking treedt, worden vele wetten die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving, zoals de Wet milieubeheer (Wm) en de Waterwet, geïntegreerd. Dit houdt in dat de wettelijke planverplichting van het GRP komt te vervallen. Met andere woorden, dan komt het GRP niet terug als verplicht programma. Echter bepaalt artikel 3.14 van de Omgevingswet wel dat de gemeente een (onverplicht) gemeentelijk rioleringsprogramma vast kan stellen.

Het klimaat heeft grote invloed op het water- en rioolbeheer en op de inrichting en het beheer van de openbare ruimte. In de Deltaplan Ruimtelijke adaptatie (DPRA) hebben alle overheden samen de ambitie vastgelegd om Nederland voor 2050 zo goed mogelijk klimaatbestendig en waterrobuust in te richten. Dat het klimaat verandert staat vast, maar het is nog onzeker hoeveel en hoe groot de effecten op het beheer zullen zijn. We nemen klimaatadaptie structureel mee in onze opgaven.

Wegen

Tabel: Kerncijfers wegen

Aspect	Hoeveelheid
Asfalt	1.130.018 m²
Elementen	1.249.941 m²
Beton	64.374 m²
Overig	40.230 m²

Kaders

De gemeenteraad heeft in 2020 de Beheernota Openbare Ruimte vastgesteld. Op basis van de Beheernota en het in 2021 vastgestelde integrale beheerplan maakt de gemeenteraad een onderbouwde keuze voor integraal beleid en beheer van de openbare ruimte. De gemeenteraad legt hiermee het beleid, de kwaliteit en bijbehorende budgetten vast.

Planning uit te voeren in 2023

- Groot onderhoud conform jaarplanning;
- Klein onderhoud conform jaarplanning (klachtenonderhoud maakt hier deel van uit, uitvoering deels door Buurtbeheer gemeente Rheden deels door aannemers);
- Uitvoering geven aan de integrale investeringsprojecten zoals aangeven bij riolering en water.

Openbare Verlichting

Tabel: Kerncijfers openbare verlichting

Aspect	Hoeveelheid
Lichtmasten	7.048 stuks
Armaturen	7.285 stuks
Lichtbronnen	7.402 stuks

Planning uit te voeren in 2023

Implementatie van het in 2021 vastgestelde beleidsplan openbare verlichting. Hierbij gaan we voor een duurzamer beheer van onze OVL en gaan we door met het verdere verlaging van het energieverbruik van de OVL.

- In 2023 is circa 75 % van de gemeente Rheden in duurzame energiebesparende verlichting ten opzichte van 71 % in 2022. Tevens gaan we verder met de uitrol naar 100% duurzame verlichting wat we uiterlijk in 2031 gerealiseerd willen hebben
- Klein en groot onderhoud conform jaarplanning (klachtenonderhoud maakt hier deel van uit, uitvoering door aannemer);
- Uitvoering, zover van toepassing, geven aan de integrale investeringsprojecten zoals aangeven bij water en riolering.

Risico’s

Door het uitvoeren van de grootschalige vervanging zijn de risico’s teruggebracht naar het geringe niveau van een defecte lamp. Wel zien we meer en meer dat het (verouderde) net van Liander storingen veroorzaakt waardoor het lijkt alsof de verlichting stuk is maar de oorzaak in het net moet worden gezocht.

Ontwikkelingen

De armaturen en masten die worden vervangen zijn vanaf 2021 100% circulair. Vanwege de vervanging is er een besparing op energieverbruik te verwachten voor 2023.

Groen en spelen

Tabel: Kerncijfers groen en spelen

Aspect	Hoeveelheid
Openbaar groen	157 ha
Bomen (in de openbare ruimte)	13.621 st
Speelplaatsen	80 st
Speeltoestellen	424 st

Kaders

De gemeenteraad heeft in 2020 de Beheernota Openbare Ruimte vastgesteld. Op basis van de Beheernota en het in 2021 vastgestelde integrale beheerplan maakt de gemeenteraad een onderbouwde keuze voor integraal beleid en beheer van de openbare ruimte. De gemeenteraad legt hiermee het beleid, de kwaliteit en bijbehorende budgetten vast.

Uit te voeren in 2023

- Uitvoering geven aan de integrale investeringsprojecten.
- Op basis van inspecties en meerjaren-onderhoudsplanning wordt per jaar een jaarprogramma groen en spelen uitgevoerd.
- Uitvoering geven aan het speelruimtebeleid.

Ontwikkelingen

In 2023 continueren wij het proces om ons openbaar groen klimaatbestendiger in te richten en beheren. Het proces richt zich op gebruik van plantsoorten en het verwerken van groenafval. Duurzaamheid en circulariteit hangen hiermee samen.

Een ontwikkeling die we de laatste jaren zien is de toename van het groenareaal. Dit heeft meerdere oorzaken. Nieuwbouw, minder verharding en percelen die uit de pacht komen.

Gebouwen

Tabel: Gebouwen

Soort	Locatie	Adres
1 Beleidsvolgend vastgoed		
Sport		
	Sporthal De Dumpel	Gruttostraat 14 Velp
	Gymzaal Jan Luijkenlaan	Jan Luijkenlaan 2-a Velp
	Sporthal De Hangmat	IJsselsingel 9 Rheden
	Openluchtbad Rheden	IJsselsingel 9 Rheden
	Gymzaal Bloemershof	Burg. Bloemerstraat 3 Dieren
	Sporthal Theotorne	Ericaplein 3 Dieren
	Gymzaal Huijgenslaan	Huijgenslaan 44 Dieren
	Kleedruimte De Pinkenberg	De Pinkenberg 5-a Rozendaal
	Biljoenbad	Gruttostraat 3 Velp
	WIK gebouw	IJsselsingel 95 Rheden
Onderwijs		
	De Kroeseboom	Haverweg16/16a Rheden
	Kon. Emmaschool	Hogestraat 31 Dieren
Dorpshuizen		
	MFA Het Kasteel	Heeckerenstraat 201 Velp
	MFA Van Voorhuizenschool	Schoolstraat 12 Velp
	MFA Nieuw Bergstein	Binnenweg 40-a Ellecom
	MFA De Oase	Ericaplein 1 Dieren
Cultuur		
	De Bundel (bibliotheek Dieren)	Ericaplein 5 Dieren
	Den Heuvel 32 (bibliotheek Velp)	Den Heuvel 32 Velp
	Openluchttheater De Pinkenberg	De Pinkenberg 6 Rozendaal
	Muziektent Velp	Overbeeklaan 7 Velp
	Muziektent Rheden	Havelandseweg 90 Rheden
	Muziektent Ellecom	Binnenweg 40c Ellecom
	Muziektent Spankeren	Kerkplantsoen 2 Spankeren
	Muziektent Laag-Soeren	Bosrichterlaan 1 Laag-Soeren
Parkeren		
	Parkeergarage Dieren	Hardewijkerweg 2 Dieren
Brandweer		
	Brandweergarage Velp	Noorder Parallelweg 21 Velp
	Brandweergarage Rheden	Worth Rhedenseweg 66 Rheden
	Brandweergarage Dieren	Burg. Bloemerstraat 1 Dieren
Cultureel erfgoed		
	Kerktoren NH-kerk Oude Jan Velp	Kerkstraat 56 Velp
	Kerktoren NH-kerk Rheden	Dorpsstraat 51 Rheden
	Kerktoren NH-kerk Ellecom	De Friedhof 6 Ellecom
	Kerktoren NH-kerk Spankeren	Kerkweg 2 Spankeren
	Poort Overbeek	Overbeeklaan ong. Velp
	Gemaal De Volharding	Lathumseweerweg 2 Velp

	Emmapyramide Velp	Kluizenaarsweg ong. Rozendaal
	Veerwachtershuisje Dieren	Aan ’t Veer 1 Dieren
	Israëlische begraafplaats	Bernard Zweerslaan 1 Dieren
	Priesnitzmonument	Priesnitzlaan 25 Laag-Soeren
2 Eigen huisvesting		
	Gemeentehuis De Steeg	Hoofdstraat 3 De Steeg
	Gemeentewerf Velp	Biljoen 8-10 Velp
	Gemeentewerf Dieren	Meidoornlaan 2 Dieren
	Begraafplaats Heiderust	Lentsesteeg 21 Rheden
	Begraafplaats Imboslaan	Imboslaan 63 Dieren
	Begraafplaats Harderwijkerweg	Harderwijkerweg 3 Dieren
3 Overig vastgoed		
	Woning sportpark Velp	De Pinkenberg 5 Rozendaal
	Woning Heiderust	Lentsesteeg 21 Rheden
	Koepel De Kaap	Beekhuizenseweg 2 Rheden
	Woning Sportpark	IJsselsingel 89 Rheden
	Woning Sportpark	Adm. Helfrichlaan 97 Dieren
	Bedrijfsruimte	Adm. Helfrichlaan 97-a Dieren
	Woning	Kappersweg 1 Spankeren
	Woonwagenstandplaats	Van Aldenburglaan 38 De Steeg
	Woonwagenstandplaats	Van Aldenburglaan 40 De Steeg
	Bedrijfspand	Stationsplein 32 Dieren
	Bedrijfspand	Spoorstraat 56 Dieren
	Woning	Jan Luijkenlaan 2 Velp

Evenementen- en marktaansluitingen 9 evenementenkasten

Onderhoud vastgoed

Er wordt voor het planmatig onderhoud gewerkt met een voorziening, genaamd “Onderhoud vastgoed”. De meerjarenonderhoudsplannen worden vierjaarlijks geactualiseerd. Het onderhoud is aanbesteed zodat de continuïteit en de kwaliteit van het onderhoud gewaarborgd blijft. Er vindt een jaarlijkse actualisatie van plaats van de verkochte en nieuwe panden vastgoedportefeuille, met een actualisatie van de onderhoudsbudgetten.

Uit te voeren in 2023

- Onderhoud conform jaarplanning
- Verduurzaming Theothorne
- Renovatie Openluchttheater
- Verduurzamingsplan op hoofdlijnen inclusief uitvoeringsplan
- Huisvestingsplan voor de organisatie
- Portefeuilleplan waarin de huisvesting van de beleidsdoelen is geborgd

Ontwikkelingen

Er wordt gewerkt aan een energieneutrale vastgoedportefeuille in 2040. We werken ook aan duurzame huisvesting van onze eigen organisatie en zorgen we voor een bestendige en toekomstgerichte vastgoedportefeuille

D. Financiering

In de paragraaf financiering wordt de financieringsfunctie uiteengezet. In de financiële verordening is opgenomen dat het college zorgdraagt voor de uitoefening van de financieringsfunctie. De kaders daarvoor zijn vastgelegd in het treasurystatuut, vastgesteld in 2014.

Deze paragraaf bevat o.a. de beleidsvoornemens ten aanzien van het risicobeheer van de financieringsportefeuille en geeft inzicht in de rentelasten, het renteresultaat en de wijze waarop rente wordt toegerekend. Daarnaast geeft het inzicht in de financieringsbehoefte van de gemeente.

In deze paragraaf zijn de volgende onderdelen opgenomen:

- Algemene ontwikkelingen
- Doelstelling van de treasuryfunctie
- Risicobeheer treasuryfunctie
- Beleid inzake financiering en financieringspositie
- Rentemethodiek

Algemene ontwikkelingen

Rente ontwikkeling

De rente op de geld- en kapitaalmarkt wordt voornamelijk bepaald door het beleid van de centrale banken. De verwachting is dat de rente die zeer laag is, langzaam weer wat gaat stijgen dit wordt bijgehouden door de Europese centrale bank.

Langlopende leningen

In 2023 zullen een drietal langlopende leningen aflopen. Deze zullen voor het volledige bedrag worden hergefinancierd. Dit gaat om een totaal van 20.000.000. Door het herfinancieren van deze leningen voldoet de gemeente aan de kasgeldlimiet. De kasgeldlimiet is het maximale bedrag dat de gemeente met kort geld mag lenen.

Kasgeldleningen

Voor kortlopende financieringsbehoefte kan de gemeente een kasgeldlening afsluiten. In de huidige situatie wordt bij een kasgeldlening lage rente gehanteerd.

Omslagrente

Als gevolg van onder andere de negatieve rente bij langlopende leningen (tot een bepaalde periode) en kasgeldleningen is de omslagrente in de begroting 2023 berekend op 0,59%. Zie voor een nadere toelichting het onderdeel "Rentemethodiek".

Doelstelling treasuryfunctie

Aantrekken van middelen

Bij het aantrekken van middelen wordt gestreefd naar het optimaliseren van de renteresultaten en het beperken van renterisico's. De looptijd van nieuw aan te trekken leningen worden afgestemd op de actuele rente ontwikkeling en de verwachte liquiditeitsbehoefte.

Verstrekking van leningen en garantstellingen

Ingevolge de Wet FIDO kan de gemeente slechts leningen en garanties verstrekken ten behoeve van de uitoefening van de publieke taak. De gemeente Rheden hanteert bij het verstrekken van leningen uit hoofde van de publieke taak de volgende uitgangspunten:

a) de activiteit waarvoor een lening of garantie wordt gevraagd dient bij te dragen aan de realisering van één of meerdere voor de gemeente Rheden maatschappelijk relevant geachte doelstellingen, blijkende uit beleidsplannen en/of de begroting.
b) de kredietrisico's dienen aanvaardbaar te zijn. Het college zal hiervoor een schriftelijk advies vragen van een intern- en/of extern financieel deskundige over de kredietwaardigheid van de aanvrager;
c) de aanvrager heeft schriftelijk verklaard dat de benodigde financiering niet kon worden verkregen bij derden in de vorm van subsidies etc.;
d) de aanvrager heeft schriftelijk aangetoond in het bezit te zijn van alle eventueel voor de activiteit noodzakelijke (publiekrechtelijke en onherroepelijke geworden) vergunningen en eventueel benodigde privaatrechtelijke toestemmingen;
e) de aanvrager verleent medewerking aan de door de gemeente geëiste voorwaarden, waaronder de lening c.q. garantstelling tot stand zal komen. Deze voorwaarden betreffen onder meer de beperking van de financiële risico's voor de gemeente, onder meer door het –zo mogelijk- vestigen van een zakelijk zekerheidsrecht (b.v. hypotheekrecht), een looptijd van de lening of garantstelling van maximaal 10 jaar na ondertekening van de overeenkomst, een vooraf bepaald aflossingsschema en de informatieplicht bij het niet nakomen van de betalingsplicht;
f) het college verleent geen medewerking aan een aanvraag voor een lening of garantie van een winst beogende (commerciële) instelling', als bedoeld in artikel 2 van de Wet op de Vennootschapsbelasting. In bijzondere omstandigheden, dan wel onbillijkheden van overwegende aard, kan het college van deze voorwaarde afwijken.
g) Voor het begrotingsjaar 2023 wordt uitgegaan van een maximale hoofdsom van leningen en garanties van € 1.000.000 welke door het college mag worden aangegaan. Het is het college niet toegestaan om dit budget te overschrijden, zonder instemming van de raad.

Wij nemen, gelet op bovengenoemde voorwaarden, een beslissing of we zullen meewerken aan het verstrekken van een lening of een garantie. We stellen de aanvrager van de lening of garantstelling schriftelijk in kennis van (de argumenten van) het genomen besluit. Uw raad zal vooraf in kennis worden gesteld bij het verstrekken van leningen of garantstellingen voor een bedrag hoger dan € 250.000 per aanvraag. Wij zullen in deze gevallen in onze besluitvorming de zienswijze van de raad meenemen.

Risicobeheer treasuryfunctie

Hieronder wordt een analyse gegeven van de risicoaspecten die verbonden zijn aan de uitvoering van de treasuryfunctie binnen de gemeente Rheden. Wij gaan daarbij in op de renterisico's, kredietrisico's, en debiteurenrisico.

Renterisico's

Voor het renterisicobeheer worden de normen gehanteerd conform de Wet FIDO. Het gaat hierbij om de kasgeldlimiet, waarbij een beperking wordt opgelegd aan de omvang van de netto vlottende schuld én de renterisiconorm. De renterisiconorm bepaalt het maximum aan leningen met een rente typische looptijd van één jaar of langer die geherfinancierd moeten worden of waarvan de rente herzien moet worden. Deze normen zijn ingesteld om de invloed van rentewijzigingen op het resultaat te beperken. Hieronder wordt een berekening gegeven van de *kasgeldlimiet* en de *renterisiconorm*.

Tabel: Berekening kasgeldlimiet

Post(bedragen x € 1.000)	2023
Begrotingstotaal (bedrag)	134.197
Toegestane kasgeldlimiet (percentage)	8,5%
Kasgeldlimiet (bedrag)	11.407

De kasgeldlimiet geeft de maximale omvang van de netto vlottende schuld aan. De netto vlottende schuld is het saldo van rekening courant kredieten en tegoeden, het kasgeld en de opgenomen gelden met een oorspronkelijke rent typische looptijd van korter dan één jaar.
Indien 3 kwartalen achtereen de kasgeldlimiet wordt overschreden moet de toezichthouder (de provincie) geïnformeerd worden en een plan worden ingediend. Wanneer de netto vlottende schuld boven de kasgeldlimiet uitkomt, wordt door omzetting naar een langlopende lening ruimte gecreëerd. Door middel van een goede planning en monitoring wordt de kasgeldlimiet bewaakt.

Tabel: Berekening renterisiconorm

Post (bedragen x € 1.000)	2023	2024	2025	2026
1. Renteherzieningen	0	0	0	0
2. Aflossingen	20.000	20.500	0	15.000
3. Renterisico (=1+2)	20.000	20.500	0	15.000
4a. Begrotingstotaal	134.197	135.015	135.970	130.149
4b. Percentage cf. ministeriële regeling	20%	20%	20%	20%
4. Renterisiconorm (=4ax4b)	26.839	27.003	27.194	26.030
5. Ruimte binnen de norm (=4 -3)	6.839	6.503	27.194	11.030

De renterisiconorm geeft de som aan van het bedrag aan vaste schuld waarvan de rente mag worden herzien of het bedrag dat in aanmerking komt voor herfinanciering. Hiermee wordt nagestreefd dat de vaste leningenportefeuille zodanig gespreid is dat de renterisico's gelijkmatig over de jaren zijn verdeeld. De renterisiconorm is vastgesteld op 20% van het begrotingstotaal.

Het renterisico wordt berekend door te bepalen welk deel van de portefeuille aan vaste schuld in enig jaar geherfinancierd moet worden door het aangaan van nieuwe leningen én voor welk deel van de vaste schuld op basis van de leningsvoorwaarden de rente wordt herzien. Het aldus berekende bedrag geeft dan het bedrag aan waarover renterisico's worden gelopen.

Kredietrisico's

Kredietrisico's worden gelopen bij het uitzetten van overtollige middelen en het verstrekken van leningen en garantstellingen. Kredietrisico's worden beperkt door de eisen die de Wet financiering decentrale overheden (Wet FIDO) stelt aan tegenpartijen en producten op de geld- en kapitaalmarkten en door de specifieke eisen die de gemeente stelt aan de partij waaraan middelen worden verstrekt.

De verwachting is dat er in 2023 geen overtollige middelen worden uitgezet. Eventuele tijdelijke overtollige kasmiddelen zullen worden uitgezet conform de wettelijke kaders inzake het schatkistbankieren.

Op de reeds verstrekte leningen is het risico minimaal gezien de geldnemers en de looptijd. Het gaat hier een achtergestelde lening aan Alliander, AV Gelre, Starterslening VROM, SVN duurzaamheids-leningen en SVN blijvers leningen. Begin 2022 bedraagt het saldo ca. € 5,1 miljoen.

Daarnaast neemt de gemeente Rheden deel in het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW). Middels een achtervangovereenkomst staat de gemeente per 31-12-2021 garant voor ca. € 203,2 miljoen aan leningen die zijn verstrekt aan woningcorporaties. Gezien de vermogenspositie van het WSW, de goede controle en toetsing door dit fonds en de spreiding van de risico's over de deelnemende gemeenten en het feit dat er nog nimmer een beroep op de achtervang is gedaan, is dit als een zeer laag risico te kwalificeren.

Debiteurenrisico's

De debiteuren worden in de balans gewaardeerd tegen nominale waarde, onder aftrek van een voorziening voor dubieuze debiteuren. Periodiek worden de posten beoordeeld op inbaarheid. Eventuele oninbare vorderingen worden afgeboekt ten laste van de voorziening. De hoogte van deze voorziening wordt jaarlijks bij de jaarrekening opnieuw vastgesteld.

Beleid inzake financiering en financieringspositie

De financieringskosten worden in de begroting 2023 en de meerjarenraming 2023-2026 opgenomen op basis van een geactualiseerde middellange financieringsprognose. Hierbij wordt de financieringspositie van de gemeente berekend en over het overschot c.q. tekort rente gecalculeerd.

In het volgende overzicht wordt de verwachte financieringsbehoefte weergegeven.

Tabel: Berekening financieringstekort

Post (bedragen x € 1.000)	31-12-2022	31-12-2023
Materiële vaste activa	125.896	161.334
Immateriële vaste activa	309	278
Financiële vaste activa	5.229	5.225
Erfpachtgronden	690	690
Totaal vaste activa	**132.124**	**167.527**
Algemene reserve	11.491	12.074
Bestemmingsreserve	13.611	14.829
Voorzieningen	6.477	7.379
Vreemd vermogen lang	105.500	105.500
Financieringstekort	**-4.955**	**27.745**

Het verwachte financieringstekort is groter dan de kasgeldlimiet. Onderstaand is een overzicht opgenomen van de financieringsportefeuille voor langlopende leningen.

Tabel: Financieringsportefeuille voor langlopende leningen

Jaar (bedragen x € 1.000)	Looptijd	Rente	Jaar laatste aflossing	Stand 1-1-2023	Aflossing	Herfinanciering/ extra lening	Stand 31-12-2023
2013	10	2,62%	2023	10.000	10.000	10.000	10.000
2018	10	1,26 %	2028	15.000			15.000
2018	5	0,35%	2023	5.000	5.000	5.000	5.000
2018	5	0,43%	2023	5.000	5.000	5.000	5.000
2019	5	0,265%	2024	12.500			12.500
2019	5	-0,01%	2024	8.000			8.000
2021	5	-0,26%	2026	15.000			15.000
2021	6	-0,20%	2027	10.000			10.000
2022	PM	PM	PM	10.000			10.000
2022	PM	PM	PM	15.000			15.000
				105.500	20.000	20.000	105.500

Rentemethodiek

Met ingang van het begrotingsjaar 2017 worden de rentelasten toegerekend aan de taakvelden. Bij de toerekening van de rentelasten is de rente-omslag-methode voorgeschreven. Het totaal van de rentelasten wordt omgeslagen over het geheel van de investeringen. Als rentelasten worden beschouwd:

- Voor de externe financiering: het totaal van de rentelasten op de langlopende geldleningen en de kortlopende financiering minus de renteopbrengsten van overtollige middelen.
- Voor de interne financiering: de bespaarde rente over de reserves en voorzieningen.

Door toepassing van de rente-omslag-methode worden de rentelasten op basis van de stand van de investeringen toegerekend aan de taakvelden in de programmabegroting. De gedachte achter het toerekenen van bespaarde rente over de reserves en voorzieningen is dat het voor de kostprijsberekening niet uitmaakt of hiervoor externe financiering is aangetrokken of dat dit uit eigen middelen gefinancierd is.

Voor 2023 bedraagt het voorgecalculeerde omslagpercentage 0,59%.

Tabel: Berekening omslag rente

Post (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Externe rentelasten	766
Externe rentebaten	193
Totaal door te rekenen externe rente	573
minus:	
Rente doorberekend aan de grondexploitatie	6
Saldo door te rekenen rente	567
plus:	
Rente over eigen vermogen per 1-1	154
Rente over voorzieningen	44
Saldo aan taakvelden toe te rekenen rente *)	765
Rente omslag (= toe te rekenen rente/waarde vaste activa per 1-1	0,59%

*) Inclusief taakveld Overhead

E. Bedrijfsvoering

Wat is onze visie?

Een goede dienstverlening aan onze inwoners, ondernemers en instellingen vinden wij belangrijk. Daarvoor is een goed werkende gemeentelijke organisatie nodig, die kan inspelen op de uitdagingen die de komende tijd op ons staan te wachten. Slagvaardigheid en wendbaarheid in het realiseren van onze ambities is daarbij belangrijk, om te bouwen aan een toekomstbestendige en klantgerichte gemeente. Onze bedrijfsvoering staat voor deskundigheid, betrouwbaarheid, transparantie en kwaliteitszorg. Advies & partnerschap bij iedere stap! Bij alles wat we doen, zorgen we dat het in de toekomst / duurzaam is geborgd.

Wij hebben onze visie vertaal in 5 beleidsdoelen:
1. Toegankelijke, effectieve en efficiënte dienstverlening
2. Goed werkgever- en werknemerschap
3. Interne en regionale samenwerking vanuit toegevoegde waarde
4. Stevig en betrouwbaar fundament
5. Transparante en kwalitatieve sturing

De digitaliseringsopgave door middel van het programma Digitaal Rheden is geen sinecure en vergt een forse investering zoals aangegeven bij de bij Kadernota 2023. We willen en moeten een slag maken om onze publieke rol richting inwoners en ketenpartners waar te blijven maken. De samenleving digitaliseert, is gemiddeld 4 uur en 44 minuten per dag online en heeft hoge verwachtingen als het gaat om dienstverlening. Nieuwe wet- en regelgeving dwingt ons om verder te digitaliseren (o.a. Omgevingswet, Wet open overheid, nieuwe Archiefwet, Wet modernisering elektronisch berichten verkeer, Baseline Informatievoorziening Overheid etc.) en digitaal werken wordt de norm bij ingebruikname van ons nieuwe gemeentehuis. Met Digitaal Rheden werken we aan de volgende beleidsdoelen: efficiëntere dienstverlening (inclusief digitaal werken), goed werkgeverschap, verbeteren interne en externe samenwerking, een stevig fundament en betrouwbare ICT en transparante sturing. Op deze beleidsdoelen zijn (maatschappelijke) effecten en resultaten noodzakelijk en onuitstelbaar.

In dit programma zijn de volgende bestuurlijke doelstellingen actueel:
Thema: Digitale toegankelijkheid van dienstverlening aan de inwoners, ondernemers en instellingen (Digitaal Rheden)
    1. Toegankelijke effectieve en efficiënte dienstverlening
Thema: Goed werkgever- en werknemerschap
- 2. Goed werkgever- en werknemerschap

Thema: Interne en regionale samenwerking vanuit toegevoegde waarde
- 3. Interne en regionale samenwerking

Thema: Verbeteren structurele inrichting van interne (administratieve) processen en systemen
- 4. Stevig en betrouwbaar fundament

Thema: Transparante en kwalitatieve sturing
- 5. Transparante en kwalitatieve sturing

De doelstellingen zijn verwerkt in een doelenboom, waarin wordt beantwoord:

- Welk doel willen we bereiken om te komen tot deze visie?
- Welke resultaten moet het opleveren?
- Hoe meten wij onze prestaties?

Hierbij gaan we alleen in op nieuw beleid en politiek relevante zaken. Na deze doelenboom is de bijdrage aan de SDG's, informatie over betrokken Verbonden Partijen en - de beschikbaar gestelde middelen opgenomen.

Digitale toegankelijkheid van dienstverlening aan de inwoners, ondernemers en instellingen (Digitaal Rheden)

1. Toegankelijke effectieve en efficiënte dienstverlening

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
Verhogen van de digitale toegankelijkheid, effectiviteit en efficiëntie van onze dienstverlening aan de inwoners, ondernemers en instellingen.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?

- Weinig kennis van of over de digitale behoeften van Inwoners, Ondernemers en Instellingen uit de gemeente Rheden. Daardoor lopen we het risico dat ons aanbod niet aansluit op de behoefte.
- Gemeentelijke organisatie heeft beperkt ervaring met digitale dienstverlening. De benodigde (wendbare) organisatie is nog geen feit.
- De gemeente is voor haar dienstverlening ook zelf afhankelijk van anderen. Het stevige fundament wat samen met deze partners vormt krijgt is nog niet volledig op orde.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Verbeterde digitale dienstverlening
  Rapportcijfer 7 in 2023 en toegroeien naar een 8 in 2026
- Volledig digitaal toegankelijke website
  Een website die voldoet aan de AA-norm van de WCAG 2.1 ((Web Content Accessibility Guidelines)

Goed werkgever- en werknemerschap

2. Goed werkgever- en werknemerschap

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Gea Hofstede

Wat willen we bereiken?
Verbeteren van ons werkgeverschap om medewerkers aan te trekken, te binden en boeien, vitaal te laten bijdragen aan succes vanuit eigen verantwoordelijkheid van de medewerker

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Het werken aan goed werkgever- en werknemerschap heeft tijd en ruimte nodig. Dit komt naast onze reguliere taken als partner voor interne dienstverlening. Onze huidige dienstverlening kan hierdoor onder druk komen te staan, waardoor we genoodzaakt worden om extra kosten te maken op het gebied van inhuur tijdelijke expertise.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Score aantrekkelijk werkgeverschap
  Resultaten meting beschikbaar in 2023 met een score 'voldoende'
- % Ziekteverzuim
  Ziekteverzuim is gelijk aan landelijke gemeentescore (voor 2023 is dit 6,5%)
- % tijdige en passende invulling vacatures
  80% van de vacatures die we hebben uitgezet is tijdig en passend ingevuld.

Interne en regionale samenwerking vanuit toegevoegde waarde

3. Interne en regionale samenwerking

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
Verhogen van de toegevoegde waarde van onze interne en regionale samenwerking met onze (keten)partners.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Interne en regionale samenwerking staan op gespannen voet met urgente zaken in de waan van de dag. Het risico bestaat dat lange termijn meerwaarde op gespannen voet staat met korte termijn resultaat. Het risico is dan ook de factor 'tijd' of beter gezegd gebrek aan tijd. Een mogelijk tweede risico zijn de procedures en wet- en regelgeving. Deze kunnen vernieuwing als effect van interne en regionale samenwerking in de weg staan.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Visie op partnerships
  Visie vastgesteld voor 1-1-2024
- Perceptie van partners over dienstverlening
  Inzicht in perceptie van partners over dienstverlening door middel van een gestructureerde manier van rapporteren
- Dienstverlening De Connectie
  95% van de dienstverlening voldoet aan de afgesproken servicenormen

Verbeteren structurele inrichting van interne (administratieve) processen en systemen

4. Stevig en betrouwbaar fundament

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

Wat willen we bereiken?
Verbeteren van de structurele inrichting van onze interne (administratieve) processen en systemen.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
In het geval dat administratieve processen en systemen niet adequaat ingericht zijn ingericht c.q. worden toegepast, kan dit leiden tot lagere kwalitatieve (financiële) informatievoorziening. Met mogelijk nadelige effecten op besluitvorming in de planning & control – cyclus.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Bestuurlijke P&C rapportages juist en tijdig
  De Raad beschikt over de juiste informatie om de besluitvorming over de P&C documenten zorgvuldig op te pakken.
- Jaarrekeningcontrole conform planning
  Goedkeurende controleverklaring
- Prestatie-indicatoren inkoop
  In 2023 doelstelling formuleren op prestatie-indicatoren inkoop in overleg met Raad

Transparante en kwalitatieve sturing

De verantwoordelijk portefeuillehouder is Dorus Klomberg

5. Transparante en kwalitatieve sturing

Wat willen we bereiken?
Verhogen van de transparantie en kwaliteit van onze sturing.

Welk risico of welke risico's staan dit doel in de weg?
Vraagt capaciteit en wendbaarheid van de organisatie. In de huidige omstandigheden achten wij de ambitie realistisch.

Beoogde resultaten:
Bij dit doel horen de volgende resultaten:

- Digitale werkomgeving bezwaarschriften
  I-BABS doorontwikkeld tot digitale werkomgeving voor commissie bezwaarschriften en ombudscommissie

- Nota risicomanagement
  Een actuele nota risicomanagement (helpt inzichtelijk maken hoe wij hiermee omgaan)

Hoe meten wij onze prestaties?

Indicatoren per doel	Bron	Wettelijk	SDG
1. Toegankelijke effectieve en efficiënte dienstverlening			
Perceptie digitale dienstverlening	Meting	nee	ja
Toegankelijkheid website		nee	nee
2. Goed werkgever- en werknemerschap			
Score aantrekkelijk werkgeverschap		nee	nee
% Ziekteverzuim		nee	nee
% tijdige en passende invulling vacatures		nee	nee
% uitstroom medewerkers (niet in PB)		nee	nee
% doorstroom medewerkers (niet in PB)		nee	nee
3. Interne en regionale samenwerking			
Visie op partnerships	Ja/Nee	nee	nee
Perceptie dienstverlening aan partners	Meeting	nee	nee
Dienstverlening Connectie	Beraps	nee	nee
Interne samenwerking (niet in PB)		nee	nee
4. Stevig en betrouwbaar fundament			
Documenten P&C cyclus worden conform planning opgeleverd	Integrale planning P&C cyclus	nee	nee
Opvolging bevindingen Externe audits	Rapportage Concerncontroller	nee	nee
Gestandaardiseerd inkoopproces		nee	nee
Pilots datagedreven werken (niet in PB)		nee	nee

5. Transparante en kwalitatieve sturing

Afhandeling bezwaarschriften		nee	nee
% Toegepaste effectindicatoren VNG (SDG indicatoren)		nee	nee
Inzicht in risico's doelen programmabegroting	concernbrede controle hierop door Concerncontroller	nee	nee

Personeelsbeleid

Onze medewerkers zijn de brug naar onze inwoners en bepalen de kwaliteit van onze dienstverlening. De eisen aan de huidige dienstverlening zijn anders dan 5 – 10 jaar geleden en zullen ook in de komende jaren aan veranderingen onderhevig zijn. Die betekent dat organisatie en ons personeelsbeleid in moet meebewegen. Hiervoor is voorgaande jaren ene organisatieplan opgesteld. In 2021-2022 is uitvoering gegeven aan Fase 1 van het organisatieplan met als doel te komen tot een toekomstbestendige organisatie waarin "verandering de enige constante" is. We zitten nu midden in de implementatie daarvan.

In 2023-2026 zal Fase 2 tot uitvoering worden gebracht. Het is belangrijk om enkele ontwikkelingen te benoemen. Wij hebben te maken met een hoog verzuim, een hoog verloop, te hoge werkdruk en een te grote span of control bij het management. Ook is er sprake van een sterk vergrijzende organisatie, die het noodzakelijk maakt ons te veranderen naar een aantrekkelijke werkgever waarin leeftijdsfase bewust personeelsbeleid, demotiebeleid en "binden en boeien" ontwikkeld wordt de komende jaren. De medewerkers moeten de aandacht krijgen die zij verdienen, zeker met de huidige krappe arbeidsmarkt en de persoonlijke ontwikkeling, die in de afgelopen jaren onvoldoende aandacht heeft gehad, maken de opgaven op ons "menselijk kapitaal" complex en omvangrijk. Dit vraagt ook veel van de leidinggevenden.

Inmiddels loopt er een benchmarkonderzoek naar de formatie voor het sociaal domein. In het ruimtelijk domein maken we nu een belangrijke inhaalslag omdat we moeite hebben met de uitvoering van taken in het "hier en nu" en er nieuwe structurele taken bij komen die voortkomen uit de woningbouwopgave, energietransitie, klimaatadaptatie, circulaire economie en de stikstofproblematiek.

Met het inzichtelijk worden van de gewenste organisatie is helder in kaart gebracht:

- Welke functies samenhangen met "going concern"/bestaand beleid,
- Welke functies direct verbonden kunnen worden aan nieuwe ambities of (nieuwe)(wettelijke) opgaven en,
- Welke ondersteunende functies noodzakelijk zijn om het primaire proces te faciliteren.
- Deze indeling maakt het mogelijk programmageld (beleid) en personeelsbudget op transparante wijze met elkaar te verbinden.

De positieve waarden van onze familiecultuur (betrokkenheid, loyaliteit, inzet) gaan we verbinden met de professionele cultuur (resultaatgericht, kwaliteit en verantwoordelijkheid). Dit gaan we doen door de span of control van het management aan te passen zodat effectief leiderschap weer mogelijk wordt. Het doel is de huidige overbelasting aan te pakken en met meer aandacht te sturen op de medewerkers.

Onze gemeente wil daarbij medewerkers ondersteuning en ontwikkeling bieden om mee te kunnen (blijven) groeien met de constante veranderingen waarvoor wij ons als gemeente geplaatst worden.

Er is een behoefte aan persoonlijk leiderschap door en voor iedereen. Medewerkers (inclusief management) zijn zelf (mede) verantwoordelijk voor het in balans houden van werk, privé en vrije tijd. Deze inhaalslag is nodig, hieraan gaan wij werken in de jaren de jaren 2023-2026.

Begroting 2023 (excl. griffie en bestuur)

Onderstaande tabellen zijn exclusief de ophoging professionalisering organisatie.

Tabel: Arbeidskosten

Sturen op Arbeidskosten (€)	2022	2023	Verschil
Formatie begroting	24.729.672	26.073.047	1.343.375
Inhuurbudgetten	308.546	871.885	563.339
Totaal personele lasten	**25.038.218**	**26.944.932**	**1.906.714**

De grootste stijging van het formatiebudget betreft de CAO ontwikkeling 2021-2022. Totaal 3,5%.

Voor de versterking van de ambtelijke organisatie waren in de programmabegroting 2022 diverse stelposten opgenomen. De budgetten op de stelposten zijn in de Zomerrapportage 2022 en de Kadernota 2023 aan het formatiebudget toegevoegd.

Tabel: Mutaties in Formatie begroting

Post	Bedrag
CAO stijging	910.830
Versterking ambtelijke organisatie	398.644
Overige mutaties	33.901
Totaal	1.343.375

De totale formatie is toegenomen met 4,59 fte naar 349,67 fte. De stijging komt voor het grootste deel voort uit de versterking van de ambtelijke organisatie, zoals hiervoor genoemd en verwerkt in de Kadernota 2023. Totaal 4,31 fte.

Het bedrag voor inhuur bestaat voor het grootste deel, namelijk € 750.000, uit budget voor de implementatie omgevingswet. Dit budget is in de Kadernota 2023 toegekend. Voor de toekomstige CAO ontwikkelingen vanaf 2023 is in onze begroting een stelpost opgenomen van €783.000. We houden dan rekening met een stijging van 3% in 2023.

De CAO onderhandelingen gaan binnenkort van start. De vraag is wat daarvan het resultaat is en in hoeverre er rekening wordt gehouden met de stijgende inflatie. Mogelijk volgt er in de zomerrapportage 2023 een bijstelling van het budget voor de CAO verhoging.

Verbonden partijen

Voor het bereiken van de doelstellingen van het programma heeft de gemeente Rheden zich met een aantal partijen verbonden waarin waar zij nauw mee samenwerken. Voor bedrijfsvoering gaat dit met name om de Connectie.

In de paragraaf Verbonden Partijen wordt nader inzicht gegeven in de beleidsmatige en financiële betrokkenheid en risico's van de gemeente in deze organisaties.

Interne Audit op Rechtmatigheid en Doelmatigheid

Welke context speelt er? (kader, achtergrond, actualiteit, ontwikkeling)

We richten ons in dit onderdeel van de begroting op de concern-brede beheersing van de gemeente Rheden. Dit omvat de financiële beheersing, informatiebeveiliging en voldoen aan privacy-wetgeving; maar ook de inrichting van de Planning en Controle Cyclus.

Wat willen we bereiken?

Het meer 'in Control' komen is een ontwikkelproces waarbij we voortborduren op eerdere jaren. Wie beschouwen control (beheersing) in de brede zin, uiteraard gericht op financiën maar ook op andere facetten van bedrijfsvoering waaronder privacy en informatiebeveiliging. Daarbij is control niet alleen gericht op het voldoen aan wet en regelgeving, de zogenaamde rechtmatigheid, maar ook op efficiënt behalen van onze doelen (doelmatigheid en doeltreffendheid).

Onze 'visie op control' is gestoeld op 4 pijlers: kernwaarden, (gewenst) gedrag, sturing en bijsturing & lerend vermogen. Control gaat enerzijds om de juiste balans vinden tussen risico's en beheersing; en anderzijds over de wijze van sturen, beheersen en verantwoorden gericht op een doeltreffende en doelmatige realisatie van (bestuurlijke) doelstellingen. Voor 2023 vertaalt dit zich in de volgende speerpunten:

1. Doorontwikkeling programmabegroting en bestuurlijke P&C cyclus
   In 2021 is een traject gestart gericht op het beter leesbaar maken van de Begroting om de Raad beter in staat te stellen haar controlerende rol op te pakken. Met deze begroting 2023 is een nieuwe stap gezet in dit groeimodel, waarbij de begroting meer doel- en resultaat gestuurd is opgesteld.

   Het antwoord op de vraag "Wat mag het kosten?" is vooralsnog alleen per Programma en per Taakveld opgenomen. De volgende stap in het groeimodel richting 2024 is om directe relatie te leggen tussen beleid en de daarvoor beschikbaar te stellen middelen. Daarnaast gaan we de begroting ook beter digitaal toegankelijk maken.

2. Informatiebeveiliging (BIO)
   Een organisatie is afhankelijk van informatie. Vanaf 1 januari 2019 geldt de Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO), die de verouderde Baseline Informatiebeveiliging Gemeenten opvolgt. De basis voor de in de BIO voorgestelde aanpak is het uitvoeren van risicoanalyses en het op basis daarvan nemen van maatregelen.

   Structurele aandacht voor informatieveiligheid is noodzakelijk, de risico’s nemen toe. De verdere invoering van de BIO (Baseline Informatiebeveiliging Overheid) pakken we samen met onze partners op. Een aantal concrete resultaten voor 2023:
   - Continueren de bewustwordingscampagne informatieveiligheid en privacy.
   - Wachtwoordkluis en standaard veilig mailen.
   - Monitorings en detectieomgeving (SOC/SIEM).

3. Rechtmatigheidsverantwoording & Interne Audits
   Per boekjaar 2023 is de rechtmatigheidsverantwoording verplicht. Hierin legt het college verantwoording af over de rechtmatigheid, als basis voor de dialoog met de raad. Het accent van de externe controle door de accountant verschuift dan van rechtmatigheid meer naar getrouwheid van de jaarrekening. Vooruitlopend op de wettelijke verplichting, heeft het college met de jaarrekening 2021 hierop al verantwoording afgelegd. Deze werkwijze die voor 2021 is ingezet, passen we ook toe voor de jaren 2022 en 2023.

   Om tot een rechtmatigheidsverantwoording te komen wordt gebruik gemaakt van het instrument Verbijzonderde Interne Controle (VIC, ook wel Interne Audits genoemd). In

2023 willen we meer gebruik gaan maken van Data Gedreven Audits, zodat de beschikbare capaciteit efficiënter wordt ingezet. Daarnaast gaan we op zoek naar tooling om deze controles efficiënter uit te voeren en de opvolging van de daaruit volgende bevindingen beter centraal te monitoren. De verwachting is dat hiervoor geen extra financiële middelen nodig zijn.

4. Integraal risicomanagement
   Een belangrijk onderdeel van "In Control" zijn, heeft te maken met risicomanagement. Risicomanagement begint bij het inzichtelijk maken en het bespreken van risico's. Vanaf deze begroting nemen we per doel op welke risico's dit doel in de weg staan. Daarnaast is in de paragraaf weerstandsvermogen aandacht voor het verloop en de beheersing van de risico's. Hiermee wordt het risicobewustzijn verhoogd.

   De inspanningen tot nu toe zijn gekoppeld aan de P&C cyclus en de daarbij horende P&C documenten. In 2023 willen we gaan onderzoeken hoe we het in kaart brengen en bespreken van risico's meer onderdeel kunnen laten zijn van de dagelijkse werkzaamheden.

5. Doelmatigheidsonderzoeken (213a)
   Artikel 213a van de Gemeentewet schrijft voor dat het college periodiek onderzoek verricht naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van het door hen gevoerde bestuur. Vanuit pragmatisch oogpunt is in 2022 is voorgesteld om deze onderzoeken te combineren met rechtmatigheidsonderzoek. Vanuit (een deel van) de Raad is aangegeven voorkeur te geven aan aparte onderzoeken naar doelmatigheid en doeltreffendheid, om dit onderwerp meer aandacht te geven en zodat de rapportage aan de Raad hierop niet in het geding komt. In 2023 zullen we verkennen hoe we hier op een andere manier invulling aan kunnen geven, zodat dit beter aansluit bij de wensen van de Raad.

F. Verbonden Partijen

Het doel van deze paragraaf is de Raad inzicht te verschaffen in beleidsmatige en financiële betrokkenheid en risico's van de gemeente Rheden in private en publiekrechtelijke organisaties. In de Financiële verordening gemeente Rheden 2016 (artikel 21) is vastgelegd dat in de programmabegroting van elk van de verbonden partijen wordt weergegeven: het openbaar belang, het eigen vermogen, de solvabiliteit, het financieel resultaat en het financieel belang alsmede de aanwezige financiële risico's en de zeggenschap van de gemeente. Verder dient in elk geval te worden ingegaan op nieuwe verbonden partijen, het beëindigen van bestaande verbonden partijen, het wijzigen van bestaande verbonden partijen en eventuele problemen bij bestaande verbonden partijen.

Het Besluit Begroting en Verantwoording (artikel 15) definieert een verbonden partij als een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisatie waarin de gemeente een bestuurlijk- én een financieel belang heeft. Onder bestuurlijk belang wordt verstaan dat de gemeente zeggenschap heeft, hetzij uit hoofde van vertegenwoordiging in het bestuur, hetzij uit hoofde van stemrecht. Het financiële belang is het bedrag dat ter beschikking is gesteld en dat niet verhaalbaar is, dan wel het bedrag waarvoor aansprakelijkheid bestaat, indien de verbonden partij failliet gaat of haar verplichtingen niet nakomt.

Gerelateerd aan de definitie van verbonden partijen in het BBV kent de gemeente Rheden de volgende verbonden partijen in 2023:

Tabel: Verbonden partijen

Rechtsvorm	Verbonden partij	Verbonden programma
Gemeenschappelijke regelingen	Modulair Gemeentelijke Regeling Sociaal Domein regio Centraal Gelderland (MGR)	1. Samenleving
	Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland Midden (VGGM)	1. Samenleving 3. Bestuur en Organisatie
	Vervoersorganisatie regio Arnhem Nijmegen (DRAN)	1. Samenleving
	Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA)	2. Leefomgeving
	Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen	1. Samenleving 2. Leefomgeving 3. Bestuur en organisatie
	Gelders Archief	3. Bestuur en Organisatie
	Gemeenschappelijke regeling intergemeentelijke uitvoeringsorganisatie De Connectie	3. Bestuur en Organisatie
Overige verbonden partijen	Alliander N.V.	3. Bestuur en Organisatie
	Stichting Veilig Thuis	1. Samenleving
	Euregio Rijn-Waal (privaatrechtelijke samenwerking naar Duits recht)	2. Leefomgeving
	N.V. Bank Nederlandse Gemeenten	3. Bestuur en Organisatie

Modulair Gemeenschappelijke Regeling Sociaal Domein regio Centraal Gelderland

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

De MGR SDCG kent drie programma's, waarbinnen zij de haar opgedragen taken regionaal uitvoert in vijf modules. Met er boven een kleine beheerorganisatie die voldoende is toegerust om de taken waarin gemeenten willen samenwerken effectief, efficiënt en in samenhang uit te voeren.

De programma's met de vijf modules zijn als volgt:

- Programma Zorg met de module Inkoop Zorg;
- Programma Onderwijs met de module Regionaal Bureau Leerlingzaken (RBL);
- Programma Participatie met de modules WerkgeversServicepunt (WSP), Werkgeverschap Sociale Werkvoorziening (WgsW) en Contractmanagement Inburgeringstrajecten.

Het programma Zorg met de module Inkoop Zorg is gericht op inkoop van maatwerkvoorzieningen voor de Jeugdwet en de Wet maatschappelijke ondersteuning. Naast inkoop vindt contractbeheer, contractmanagement en contractmonitoring plaats.

Binnen het programma Onderwijs met de module RBL worden de belangen behartigd van de aan de samenwerkingsmodule deelnemende gemeenten op het gebied van de uitvoering van de leerplichtwet en de wettelijke taken van de RMC-functie (Regionaal Meld- en Coördinatiepunt).

De samenwerkingsmodule Werkgeversservicepunt focust zich op:

1. ondersteuning van werkgevers bij arbeidsgerelateerde vraagstukken met daarbij het accent op de (inclusieve) personeelsvraag;
2. de opdracht van UWV en gemeenten om zoveel mogelijk werkgevers te helpen bij het invullen van hun vacatures;
3. de opdracht van UWV en gemeenten om zoveel mogelijk mensen (met een afstand tot de arbeidsmarkt) te plaatsen op betaald werk en daarmee
4. het plaatsen van werkzoekenden/uitkeringsgerechtigden uit de bestanden van gemeenten en UWV om daarmee uitstroom uit de uitkering te bevorderen.

De module werkgeverschap SW is belast met het formeel werkgeverschap voor de ruim 1800 SW medewerkers. De MGR heeft voor de uitvoering een dienstverleningsovereenkomst met Scalabor B.V. als uitvoerend werkgever gesloten.

De module Contractmanagement Inburgeringstrajecten is belast met contractbeheer en contractmanagement van inburgeringstrajecten die de deelnemende gemeenten hebben ingekocht ten behoeve van de uitvoering van de wet inburgering.

Zeggenschap

De hoofdstructuur van de MGR bestaat uit een algemeen bestuur (AB) en een dagelijks bestuur (DB). Alle deelnemende gemeenten vaardigen 1 vertegenwoordiger namens het college af in het AB dat daarmee uit 12 leden bestaat.

Bij de bepaling van de zeggenschap wordt vooralsnog uitgegaan van een stemverhouding waarin inwonertallen, op basis van een vastgestelde staffel, een rol spelen. Uitgaande van in totaal 22 stemmen heeft de gemeente Rheden hier 2 stemmen.

De MGR als openbaar lichaam is een samenwerkingsvorm met rechtspersoonlijkheid. Gemeenten dragen (uitvoerende) verantwoordelijkheden over aan de MGR en hebben daarmee minder lokale

autonomie. Het betreft hier uitvoeringstaken, waarbij de beleidsverantwoordelijkheid blijft liggen bij de gemeente (raad en college).

Programmadoelstelling

De deelname aan de MGR levert een bijdrage aan de programmadoelstellingen van de programma's Samenleving en Leefomgeving.

De beleidsvoornemens

Met deze samenwerking beogen we een flexibele regionale samenwerkingsconstructie voor het sociaal domein, die voldoende is toegerust de taken waarin gemeenten willen samenwerken effectief, efficiënt en in samenhang uit te voeren.

De MGR ''staat'' na een aanloopfase met relatief veel tijd en aandacht voor het inrichten van de organisatie en processen. Zij richt zich nu op het regionale samenspel van afstemming, beleidsontwikkeling en uitvoering en het versterken van de onderlinge samenhang tussen modules.

Bij de module Inkoop Zorg wordt de lijn van doorontwikkeling en kwaliteitsverbetering van de zorg als het gaat om de output/effectiviteit van de zorg en verbetering van de controle op de rechtmatigheid van de geboden zorg aan inwoners voortgezet. De data-analyse op regionaal niveau van gegevens van aanbieders en gemeenten wordt de komende jaren verder uitgebreid om van elkaar te leren en eventuele beleidsmatige aanpassingen door te kunnen voeren in de inkoopafspraken met gecontracteerde aanbieders.

Voor de module WgsW heeft 2023 eenzelfde ambitie als afgelopen jaar, namelijk het invullen van het formeel werkgeverschap van in 2022 ca. 1800 SW medewerkers. Gemeenten hebben een nieuw aanwijzingsbesluit gemaakt met Scalabor voor de uitvoering van het materieel werkgeverschap van de SW-medewerkers vanaf 2023. De MGR zal afspraken maken over de taken horend bij het formeel werkgeverschap van deze SW-medewerkers.

Op 1 januari 2022 is de gewijzigde Wet Inburgering in werking getreden, en zijn gemeenten verplicht om aan statushouders (nieuwe instroom) een inburgeringsvoorziening aan te bieden. Hiertoe hebben gemeenten een gezamenlijke aanbesteding gedaan, en is het contractmanagement bij de MGR belegd.

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Jaar (bedragen x € 1.000)	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	724	7.288	2.565	6.978	0
2021 JR	699	4.362	425	6.869	0
2022 BEGR	587	3.563	0	6.805	0
2023 BEGR	548	3.208	0	6.582	0

Risico’s

Niet zozeer een risico maar wel goed te benoemen is dat door de uitvoering van deze taken bij een gemeenschappelijke regeling te beleggen, de directe autonomie met betrekking tot de uitvoering ook is overgedragen.

Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland Midden (VGGM), Arnhem

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

De uitvoering op basis van de wet veiligheidsregio's en de gemeenschappelijke regeling Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden.

De VGGM is een samenwerkingsverband op het gebied van brandweer (hulpverlening), volksgezondheid en rampenbestrijding. Veiligheid en gezondheid zijn in de regio de kerntaken.

Zeggenschap Gemeente

De burgemeester maakt deel uit van het dagelijks bestuur van de VGGM en algemeen bestuur van de VGGM. De Wethouder Volksgezondheid / WMO neemt deel aan de bestuurscommissie van de VGGM.

Programmadoelstelling

De VGGM levert een bijdrage aan de doelstellingen van de programma's Samenleving en Bestuur en Organisatie.

Ontwikkelingen

Landelijke meldkamer
Er wordt gewerkt aan één meldkamer in Apeldoorn voor vijf veiligheidsregio's in Oost-Nederland en één zorgcoördinatiecentrum voor Gelderland-Midden en Gelderland-Zuid. Verwachte realisatie van de meldkamer in Apeldoorn is begin 2023.

Evaluatie wet veiligheidsregio's
De wet veiligheidsregio's is geëvalueerd. De resultaten hiervan zijn betrokken bij het opstellen van het regeerakkoord na de 2e kamer verkiezingen in 2021. Het is nog onduidelijk welke beleidsmatige en financiële consequenties voortkomen uit deze evaluatie.

Rechtspositie vrijwilligers brandweer
De invoering van de Wet normalisering rechtsposities ambtenaren is ingegaan per 1 januari 2020. Een onverkorte invoering heeft waarschijnlijke grote ongewenste effecten voor, met name, de vrijwilligers bij de brandweer. Om deze reden is voor veiligheidsregio's uitstel verleend om de gevolgen in kaart te brengen en met alternatieve voorstellen te komen.

Programma Samen Beter Bedrijfsvoeren
Naar aanleiding van een benchmark en autonome ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving en ICT veiligheid is een het programma samen beter bedrijfsvoeren opgestart. Om beter inzicht te krijgen in de kosten wordt er nader onderzoek gedaan, waarbij de inschatting is dat deze eind 2022 gereed is. Onderdeel van dit onderzoek vormen de gezamenlijke ambities van bestuur en organisatie ten aanzien van de uitvoering van taken die zijn ondergebracht bij VGGM.

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Jaar (bedragen x € 1.000)	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	9.884	49.662	3.112	3.917	0
2021 JR	9.615	72.844	1.730	4.026	0
2022 BEGR	6.822	48.910	0	3.978	0
2023 BEGR	6.255	46.753	0	3.974	0

Risico's

Het financiële risico bestaat uit onzekerheid van hiervoor genoemde ontwikkelingen en daarmee de financiële bijdrage aan de VGGM.

Stichting Veilig Thuis Gelderland-Midden

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

Stichting Veilig Thuis Gelderland Midden is verantwoordelijk namens de gemeenten om zorg te dragen voor de aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling, vanuit de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO).

Het uitvoeren van taken op het gebied van huiselijk geweld en kindermishandeling als bedoeld in de Wmo 2015 in de regio Gelderland-Midden.

Zeggenschap

De burgemeester maakt deel uit van dagelijks en algemeen bestuur van de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden(VGGM) en de Stichting Veilig Thuis valt hier als een onafhankelijke stichting onder. Belangrijke besluiten van het bestuur moeten ter goedkeuring aan de Raad van Toezicht worden voorgelegd. Ieder lid van de Raad van Toezicht heeft één stem. In de Raad van Toezicht is een wethouder uit Rheden toegetreden. Besluiten worden in beginsel genomen met een meerderheid van stemmen.

Programmadoelstelling

De Stichting Veilig Thuis levert een bijdrage aan de doelstellingen van de programma's Samenleving en Bestuur & organisatie.

Ontwikkelingen

Gelderse Verbeteragenda Jeugdbescherming
Regionaal zal komend jaar de "Gelderse Verbeteragenda Jeugdbescherming" opgesteld worden. Doelstelling hierbij is de gehele keten van jeugdbescherming te verbeteren. Op dit moment vormen de taken van stichting Veilig Thuis Gelderland Midden een beperkt onderdeel van de gehele keten. Verwachting is dat de rol van Veilig Thuis in de keten groter zal worden. Dit betekent meer capaciteit inzet van Veilig Thuis in de toekomst wat mogelijk ook gevolgen kan gaan krijgen voor de hoogte van subsidieaanvragen in de toekomst.

Effecten CAO Jeugdzorg
Medewerkers van stichting Veilig Thuis vallen onder CAO jeugdzorg. Er is in 2022 een nieuwe cao vastgesteld waarbij ook afspraken zijn gemaakt over loonstijging. Verwacht wordt dat de loonstijgingen zich zullen gaan vertalen in een toename aan bedrag dat in de subsidieaanvraag voor het jaar 2023 gevraagd zal worden.

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Jaar (bedragen x € 1.000)	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	725	1.606	732	343	0
2021 JR	350	2.154	0	240	0
2022 BEGR			0	261	0
2023 BEGR				276	0

Risico's

Het risico is beperkt tot de financiële bijdrage aan de Stichting Veilig Thuis.

Vervoersorganisatie regio Arnhem Nijmegen

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

De Vervoersorganisatie regio Arnhem Nijmegen, formeel de Bedrijfsvoering Organisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem Nijmegen (BVO DRAN), is een Gemeenschappelijke Regeling van 18 gemeenten in de regio voor de uitvoering van het gemeentelijk doelgroepenvervoer. Doelgroepenvervoer is vervoer waar inwoners op grond van Wmo, Jeugdwet of Onderwijswetgeving aanspraak maken.

Doel van de Gemeenschappelijke Regeling is ontwikkeling en instandhouding van een hoogwaardig systeem van doelgroepenvervoer. Het vervoer wordt aangeboden onder de naam Avan.

Met de provincie Gelderland heeft de BVODRAN een samenwerkingsovereenkomst gesloten. In deze overeenkomst komen de provincie Gelderland en de BVODRAN overeen dat de vervoersorganisatie het aanvullend openbaar vervoer voor de provincie Gelderland uitvoert.

Zeggenschap

Namens de gemeente Rheden is één wethouder lid van het Bestuur. Alle gemeenten hebben één stem. Bij stemming wordt besloten op basis van gewone meerderheid. Er is voorzien in een gewogen op basis van inwonertal. Een gemeente kan hiervoor een schriftelijk verzoek indienen voorafgaand aan de betreffende bestuursvergadering.

Programmadoelstelling

Via onze deelname in de vervoersorganisatie regio Arnhem Nijmegen leveren wij een bijdrage aan de programmadoelstelling "Wij bevorderen de zelfredzaamheid van inwoners in hun dagelijkse leven".

Ontwikkeling in 2023 en verder

Vanaf maart 2020 heeft de Corona-crisis een forse impact op het feitelijk gebruik van het vervoer. Naar verwachting zullen deze effecten merkbaar blijven. Het is nu niet mogelijk te voorspellen of en zo ja in welke mate Corona invloed gaat hebben voor 2023.

In het Meerjaren Programma 2023-2026 BVO DRAN zijn naast corona-effecten, twee ontwikkelingen van belang:

- Zero emissie: binnen de BVO DRAN is de ambitie afgesproken dat binnen doelgroepenvervoer uiterlijk 1 januari 2028 sprake is van 100% zero emissie.
- Indexering vervoerskosten: mede door de ontwikkeling van de brandstofprijzen en de geprognosticeerde inflatie zal sprake zijn van een forse indexatie voor 2023 (en verder).

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Jaar (bedragen x € 1.000)	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	0	13.001	3.951	1.639	0
2021 JR	0	10.603	5.983	1.712	0
2022 BEGR	0	10.250	0	1.769	0
2023 BEGR	0	10.750	0	1.769	0

Risico's

De meerjarenbegroting is aan fluctuaties onderhevig als gevolg van de prognoses van de vervoersomvang, de subsidie vanuit de Provincie en de effecten van de nieuwe aanbesteding. Dit kan de hoogte van de gemeentelijk bijdrage sterk beïnvloeden.

Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA), Arnhem

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

De Gemeenschappelijke Regeling Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA) is per 1 april 2013 gestart. Gemeente Rheden heeft de uitvoering van de vergunningverlening, toezicht en handhaving (vth-taken) op het gebied van milieu ondergebracht in ODRA. Doel van de samenwerking in deze regeling is kwaliteitsverbetering, het verhogen van de robuustheid en het efficiënter kunnen uitvoeren van deze grotendeels wettelijk voorgeschreven taken.

Zeggenschap gemeente

De portefeuillehouder is lid van het Algemeen Bestuur dat bestaat uit 11 personen. Van de 102 stemmen heeft Rheden 8 stemmen. Het Dagelijks Bestuur bestaat uit 5 leden. Eén lid vertegenwoordigt de gemeenten Doesburg, Renkum, Rheden en Rozendaal.

Programmadoelstelling

ODRA levert met name een bijdrage aan de programmadoelstellingen van programma 2 Leefomgeving.

De beleidsvoornemens

Uitvoering geven aan de VTH-taken op het gebied van milieu door middel van een dienstverleningsovereenkomst en een jaarlijks uitvoeringsprogramma.

De begroting van ODRA was tot en met 2017 volledig gebaseerd op inputfinanciering. 2018 en 2019 waren overgangsjaren naar outputfinanciering. Vanaf 2020 is de begroting van ODRA gebaseerd op beheerste outputfinanciering. Onderzocht wordt komende jaren hoe ODRA nog beter kan sturen op milieudoelstellingen, zowel landelijke, regionale als van partners. Hiertoe doet ODRA een pilot rond circulaire economie en energietransitie.

In 2022 heeft de Commissie Van Aartsen 10 aanbevelingen gedaan ter versterking van het landelijke milieu-vth-stelsel. Opvolging van deze aanbevelingen kan verstrekkende gevolgen hebben voor de financiering van de omgevingsdiensten (rechtstreeks vanuit het rijk) en het aantal Gelderse omgevingsdiensten (naar 3).

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Jaar (bedragen x € 1.000)	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	763	4.838	170	512	0
2021 JR	950	6446	64	550	0
2022 BEGR	807	4.590	0	496	0
2023 BEGR	797	4.502	0	536	0

Risico’s

Outputfinanciering brengt een aantal (financiële) risico’s met zich mee, we noemen de volgende:

- meer vraag door Rheden dan waar in de begroting van Rheden rekening mee is gehouden;
- minder vraag door andere partners dan waar in de begroting van ODRA rekening is gehouden. Wanneer de vraag sterk afneemt, kunnen waarschijnlijk niet alle vaste kosten worden gedekt en wordt van alle partners een aanvullende bijdrage gevraagd;
- met de invoering van de nieuwe Omgevingswet veranderen taken, verschuiven taken tussen ODRA, provincie en gemeenten. ODRA heeft voor deze veranderingen een conservatieve capaciteitinschatting meegenomen;
- er is in de begroting van ODRA geen indexering (CPB-index 1,5%) toegepast. ODRA verwacht deze bezuiniging te kunnen realiseren op de bedrijfsvoering. Het risico is echter dat de werkelijke prijsstijgingen hoger uitvallen. Met name de kosten van externe inhuur van medewerkers nemen toe vanwege schaarste van specialisten op de arbeidsmarkt. Ook brengt de verhuizing van ODRA (2022) nog onvoorziene kosten mee.

Als Rheden hebben we wel instrumenten om goed te sturen op de vraag om meerwerk zoveel mogelijk te beperken. Daarnaast heeft ODRA afgelopen jaren laten zien goed te sturen op begroting en werkprogramma's en heeft ODRA een algemene reserve van 470K (raming eind 2023) om tegenvallers zelf op te vangen.

Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen

Wij zetten ons in voor een gezonde, veilige en sociale samenleving. Wij betrekken daarbij partners zoals inwoners, ondernemers, instellingen en andere overheden. In partnerschap zien wij de sleutel

voor ontwikkeling en vooruitgang. Steeds meer maatschappelijke vraagstukken vragen om een boven-lokale aanpak. Op veel terreinen werken wij samen met regionale partners.

Op 1 januari 2021 is, onder de naam Groene Metropoolregio, een versterkte regionale samenwerking van 18 gemeenten in werking getreden. Met een sterke profilering kan onze regio zich positioneren als de vijfde metropoolregio van ons land.
De regio groeit snel. In maart 2020 is de Woondeal tot stand gekomen waarin is afgesproken dat de regio 50.000 – 60.000 woningen realiseert in de periode tot 2040. Substantiële woningbouw kan een sociaal economische impuls geven aan onze lokale samenleving en sluit aan bij de grote vraag naar (betaalbare) woningen. Met name waar dat gecombineerd kan worden met wijkverbetering of herbestemming van bedrijfslocaties bij vertrekkende industrie.
De centrale ambitie van de GMR is een 'kwalitatieve groei' dat wil zeggen een positieve ontwikkeling van de werkgelegenheid en woningmarkt voor onze inwoners, met behoud van de voor de regio typische balans tussen levendige stedelijkheid en een ontspannen leefkwaliteit.
In het visiedocument zijn de ambities van de Groene Metropoolregio vastgelegd. Deze ambities zijn vertaald naar een Agenda 2023-2026 vanuit 5 hoofdopgaves: Verbonden regio, Productieve regio, Circulaire regio, Ontspannen regio en Groene Groei regio.
De gemeente Rheden participeert in 2023, evenals in 2022, op alle opgaven. Direct belang en meerwaarde zien wij met name in de programma's "Groene Groei Regio", de "Circulaire Regio" en "Ontspannen Regio". Wonen en recreëren zijn de kerncompetenties van onze gemeente.

Naast een financiële bijdrage in de vaste lasten van de regio-organisatie, in 2023 € 112K, is per opgave een bedrag per inwoner verschuldigd. De aan de opgaves gerelateerde bijdrage bedraagt in 2023 in totaal € 222K.
De Groene Metropoolregio werkt voor haar economische ambities nauw samen met The Economic Board. De deelnemende gemeenten dragen jaarlijks €1 per inwoner bij. Voor de gemeente Rheden bedraagt de bijdrage aan TEB € 43K.

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

Met de Gemeenschappelijk Regeling, (GR) beogen de samenwerkende gemeenten een goede uitgangspositie voor de regio te creëren waarbinnen gewerkt kan worden aan een verdere ontwikkeling van de regio. Hierbij geldt dat de stedelijk ontwikkeling in balans moet zijn met een goed leefklimaat.

Zeggenschap Gemeente

De Gemeenschappelijke Regeling betreft een regionale samenwerking op collegeniveau, dus zonder overdracht van raadbevoegdheden.

Binnen de Groene Metropool regio Arnhem Nijmegen worden vanuit 5 opgaven gewerkt vanuit vijf Bestuurlijke Opgave Teams (BOT) aan vijf verschillende en samenhangende opgaven. Aan een BOT wordt deelgenomen door de betrokken portefeuillehouder van elk deelnemend college.

Een netwerkdirectie van gemeentesecretarissen draagt zorg voor het ambtelijk opdrachtgeverschap en de capaciteit in de opgaven.

Programmadoelstelling

Het GO draagt bij aan de programmadoelstellingen van programma's Samenleving en Leefomgeving.

De beleidsvoornemens omtrent de verbonden partij

De GR omvat regionale samenwerking op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling (waaronder wonen, landschap, verkeer en mobiliteit) en sociaaleconomische ontwikkeling (waaronder werkgelegenheid, bedrijvigheid, recreatie, toerisme, leefbaarheid en cultuur) op de schaal van de regio, waarbij integraliteit, innovatie, duurzaamheid en circulariteit belangrijke uitgangspunten zijn.

De regio werkt hieraan vanuit vijf opgaven die in onderlinge samenhang tot uitvoer worden gebracht:

- de productieve regio (economie);
- de verbonden regio (mobiliteit);
- de groene regio (wonen en duurzame verstedelijking;
- de circulaire regio (Milieu en Duurzaamheid);
- de ontspannen regio (Cultuur & Toerisme).

Aan het einde van het jaar besluit elke individuele gemeente aan welke van de 5 opgaven zij actief wil deelnemen. De begroting 2023 houdt rekening met deelname van de gemeente Rheden aan alle vijf de opgaven.

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Jaar (bedragen x € 1.000)	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	41	0	110	82	0
2021 JR	0	1.364	331	119	0
2022 BEGR	100	1.741	0	119	0
2023 BEGR	100	1.763	0	155	0

Risico’s

Het risico is beperkt tot de gemeentelijke bijdrage.

Gemeenschappelijke regeling Gelders Archief, Arnhem

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

Het beheer van archiefbescheiden vindt normaliter plaats door de verschillende overheden zelf op grond van de Archiefwet 1995. De hoofdtaak van het Gelders Archief is het beheren van de archiefstukken en collecties van de gemeenten Arnhem, Renkum, Rheden, Rozendaal en het Rijksarchief Gelderland. Het Gelders Archief draagt zorg voor het behoud van archieven van overheden en particulieren die voor blijvende bewaring in aanmerking komen. Dit is een wettelijke taak op basis van de Archiefwet 1995. Daarnaast maakt het Gelders Archief archieven toegankelijker en ontwikkelt onderwijsprogramma’s.

Zeggenschap

Het algemeen bestuur bestaat uit 6 leden. De burgemeester van Renkum vertegenwoordigt in het algemeen bestuur de gemeenten Renkum, Rozendaal en Rheden.

Programmadoelstelling

Het Gelders Archief draagt bij aan de programmadoelstellingen van programma bestuur en organisatie.

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Jaar (bedragen x € 1.000)	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	368	20.141	153	234	0
2021 JR	254	20.330	-114	240	0
2022 BEGR	254	19.419	0	243	0
2023 BEGR	254	18.890	0	248	0

Risico's

De deelneming aan het Gelders Archief is beperkt tot een lumpsumverdeling. De lumpsum bijdrage is gebaseerd op de werkelijk in te brengen dossiers gegenereerd vanuit de gemeentelijke organisatie. Voorheen was de lumpsumbijdrage gebaseerd op de oorspronkelijk ingebrachte dossiers in strekkende meters.

De Connectie

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

De gemeente Rheden heeft in 2017 een groot deel van haar bedrijfsvoeringstaken ondergebracht in De Connectie. In de bedrijfsvoering organisatie De Connectie werken de gemeenten Arnhem, Renkum en Rheden samen op het gebied van bedrijfsvoering.

Zeggenschap

De gemeente Rheden wordt in het bestuur vertegenwoordigd door de portefeuillehouder bedrijfsvoering.

Programmadoelstelling

De Connectie draagt bij aan de doelen benoemd in Paragraaf E. Bedrijfsvoering.

De beleidsvoornemens

Met de samenwerking beogen we de kwaliteit van de (digitale) dienstverlening op niveau te houden, kosten te reduceren (leveren van meer kwaliteit en/of, op termijn, lagere kosten), kwetsbaarheid te verkleinen (bieden van continuïteit) en kansen te bieden aan medewerkers (vergroten van de aantrekkelijkheid voor medewerkers op een op termijn schaarse arbeidsmarkt). Deze 4 K's zijn ondertussen aangevuld met een vijfde K, de K van klanten. Hiermee wordt expliciet het belang van een goede samenwerking met de gemeenten en andere afnemers en de klantgerichte dienstverlening binnen die samenwerking benadrukt.

De Connectie heeft zich de in de afgelopen jaren ontwikkeld tot een volwaardige uitvoeringsorganisatie die de bedrijfsvoering van de gemeente ondersteund. Daarbij zijn goede stappen gezet, enkele voorbeelden die de Governance raken: De Bestuurlijke Planning en Controle Cyclus van de 3 gemeentes en de Connectie zijn beter op elkaar afgestemd, we werken nauw samen op het gebied van Informatiebeveiliging volgens de BIO en IT architectuur heeft het AMM volwassenheidsniveau 2 bereikt.

De keerwijze is dat de bijdrage voor de Gemeenten stijgen en het moeilijk is dit inpasbaar te maken in de Gemeentelijke begrotingen. We merken dat in de samenwerking verbeteringen mogelijk zijn en dat het goed is om gezamenlijk een blik vooruit te werpen waar De Connectie heen moet groeien. Het bestuur heeft de Directeur in eind 2021 de opdracht gegeven om voorstellen te doen om de Governance te verbeteren, het ambitieniveau vast te stellen en de Financiën beter beheersbaar te maken. In 2022 is op grond van deze verkenning een heroriëntatie gestart, die zijn vervolg krijgt in 2023. Daarbij zullen er nieuwe afspraken worden gemaakt over de invulling van de opdrachtgever-opdrachtnemer relatie en zal worden overgeschat op een kostprijsmodel voor een transparante en eerlijke verdeling van de kosten over de 3 partners.

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Financieel overzicht					(x € 1.000)
Jaar	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	135	34.569	-896	7.206	0
2021 JR	58	36.362	76	7.364	0
2022 BEGR	-78	34.680	-21	7.170	0
2023 BEGR	-153	33.047	0	7.877	0

Risico’s

Er zijn in het kader van het opbouwen van een robuuste uitvoeringsorganisatie is een aantal risico’s en beheersmaatregelen in kaart gebracht. Daarbij is een onderscheid gemaakt in bedrijfsrisico’s (zoals te hoge ambitie), transformatierisico’s (zoals onvoldoende bestuurlijke en ambtelijke daadkracht) en inhoudelijke risico’s (zoals onjuist inschattingen van efficiency- en schaalvoordelen).

In de programmabegroting 2022 lag het zwaartepunt aan risico's nog op de programma's 1Connect en 2Connect. Beide programma's zijn gericht op een gemeenschappelijk ICT omgeving. Op moment van schrijven is de verwachting dat deze programma's eind 2022 zijn opgeleverd. Daarmee zullen deze programma's voor 2023 geen risico's opleveren.

Het risico van tijdigheid van de (door)-ontwikkeling van de ICT omgeving voor onze eigen ambities blijft aanwezig. De maatregel hierop is om tussen verscheidene expertises en op diverse niveaus intensief af te stemmen. Dit stelt ons onderling in staat om prioriteiten op elkaar af te stemmen. Een ander financieel risico is de invoering van het kostprijsmodel wat zal leiden tot een nieuwe kostenverdeling tussen de 3 deelnemende gemeenten. Op korte termijn kan dit mogelijk een hogere bijdrage opleveren. Op langere termijn stelt deze nieuwe rekensystematiek ons in staat om beter invloed uit te oefenen op de gemeenschappelijke uitgaven.

De belangrijkste financiële risico's zoals aangedragen door de Connectie zijn:

- Toenemende dreiging op het gebied van Informatieveiligheid en privacy.

- Door het ontbreken van een goed functionerende governance en onvoldoende aansluiting met de beleidscyclus van de gemeenten komt de opgave van De Connectie onder druk te staan.
- Het afschalen/ ontvlechten van dienstverlening aan derden leidt tot een volumeafname bij De Connectie.
- Achterstanden in de kwaliteit van de overgekomen dienstverlening.
- Kansen om te harmoniseren en te standaardiseren blijven onbenut, waarmee besparingspotentieel wordt misgelopen.

Voor de volledige lijst met financiële risico's verwijzen we u graag naar de Meerjarenprogrammabegroting 2023-2026 van de Connectie. Zoals ook hiervoor aangegeven is de bestuursopdracht en de implementatie van de resultaten bedoeld om een aantal van de genoemde risico's weg te nemen.

Euregio Rijn-Waal

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

De Euregio werkt sinds 1958 aan de opbouw en versterking van grensoverschrijdende structuren. De Euregio is een openbaar lichaam naar buitenlands (Duits) recht en bestaat uit ca. 55 leden (voornamelijk gemeenten).

Zeggenschap

De Euregioraad bestaat uit ca. 136 leden, die tenminste twee keer per jaar bijeenkomen. Rheden heeft drie vertegenwoordigers in de Euregioraad. De mate van zeggenschap is gering. Het dagelijks bestuur is in 2019 uitgebreid van zeven naar acht leden. Ter voorbereiding van de raadsbesluiten zijn er drie commissies ingesteld:

- Commissie voor Grensoverschrijdende Verstandhouding
- Commissie voor Economische Aangelegenheden
- Commissie voor Financiën en Projecten

Een specifieke financiële controlecommissie controleert de jaarrekening.

Programmadoelstelling

De deelname aan de Euregio Rijn-Waal levert voornamelijk een bijdrage aan de programmadoelstellingen van programma's Samenleving en Leefomgeving.

Beleidsvoornemens

Gelet op de wijze waarop de Euregio Rijn/Waal het openbaar belang behartigt, is er voor de gemeente geen reden om het beleid te wijzigen.

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Jaar (bedragen x € 1.000)	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	1.763	3.395	112	11	0
2021 JR	1.750	3.338	-12	11	0

Risico's

Het risico is beperkt tot de gemeentelijke bijdrage.

N.V. Bank Nederlandse Gemeenten (BNG), Den Haag

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

De Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. Met gespecialiseerde financiële dienstverlening draagt de BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. Daarmee is de bank essentieel voor de publieke taak. Het eigenaarschap van gemeenten, provincies en de Staat alsmede het door de statuten beperkte werkterrein van de bank bieden financiers het vertrouwen dat het risico van kredietverlening aan dit instituut zeer beperkt is. De gemeente Rheden heeft zeggenschap in de BNG via het stemrecht op aandelen die de gemeente bezit.

Door de gemeente Rheden zijn geen specifieke doelstellingen m.b.t. de participatie in de BNG (in 2013 en navolgende jaren) geformuleerd. De omvang van het stemrecht in de BNG biedt geen (potentiële) mogelijkheden om als individuele gemeente op beleidswijzigingen te sturen.

Zeggenschap

Wethouder Financiën vertegenwoordigt de gemeente Rheden in de aandeelhoudersvergadering. Het percentage aandelen van de gemeente Rheden is 0,336%. De zeggenschap is dus uiterst minimaal.

Programmadoelstelling

De BNG levert een bijdrage aan de programmadoelstellingen voor programma 3 Bestuur & organisatie.

Beleidsvoornemens

Behoud van het aandelenbezit BNG, primair vanuit het oogpunt van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de gemeenten om gezamenlijk de financiering van de publieke taak zo efficiënt mogelijk te organiseren. Expertise op dit vlak ligt bij de BNG. Daarnaast ontvangt de gemeente Rheden dividend uit het aandelenbezit.

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Jaar (bedragen x € 1.000)	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	5.097	155.262	221.000	0	338
2021 JR	5.062	143.995	236.000	0	426

*) Bijdrage aan gemeente zijn ontvangen dividenden.

Risico’s

In het gemeentelijke risicoprofiel zijn geen risico’s opgenomen ten aanzien van het aandelenbezit BNG door de gemeente Rheden. Het theoretisch risico voor de gemeente Rheden ligt vervat in het moeten bijstellen van de hoogte van de waardering op de balans van de onderhavige aandelen. Gezien de omvang van het gerealiseerd rendement is herwaardering niet aan de orde. Daarnaast bestaat de kans dat de gemeente een lager dividend ontvangt dan in de begroting wordt voorzien. Periodiek wordt de verwachte omvang van de te verkrijgen dividenden herijkt, wat ertoe leidt dat het (potentieel) risico in de lopende exploitatie wordt opgevangen.
Bij de samenstelling van de begroting 2023-2026 was het nog niet duidelijk of de verwachte dividendopbrengst over het jaar 2022 positief of negatief dient te worden bijgesteld.

Alliander N.V.

Het openbaar belang dat door de verbonden partij wordt behartigd

Netwerkbedrijf Alliander beheert regionale energienetwerken en levert netwerk gerelateerde diensten op het gebied van complexe energie-infrastructuren en de openbare ruimte.

Door de gemeente Rheden zijn geen specifieke doelstellingen m.b.t. de participatie in de Alliander geformuleerd; er is sprake van participatie op basis van een historisch gegroeide situatie. De omvang van het stemrecht in de Alliander biedt geen (potentiële) mogelijkheden om als individuele gemeente op beleidswijzigingen te sturen.

Zeggenschap

De gemeente heeft stemrecht via het platvorm Nuval namens de deelnemende gemeenten. Het percentage aandelen dat de gemeente Rheden heeft is 0,043%. Zeggenschap is uiterst minimaal.

Programmadoelstelling

Alliander levert een bijdrage aan de programmadoelstellingen voor programma 3 Bestuur & organisatie.

Beleidsvoornemens

Het beleidsvoornemen is behoud van het aandelenbezit, primair vanuit het oogpunt van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de gemeenten om invloed te houden op de wijze waarop Alliander haar diensten levert.

De gemeente Rheden ontvangt dividend uit het aandelenbezit. De huidige aandelen Alliander zijn voor € 184.560 op de balans gewaardeerd (verkrijgingswaarde).

Financiële informatie

Tabel: Financieel overzicht

Jaar (bedragen x € 1.000)	Eigen Vermogen	Vreemd Vermogen	Resultaat	Bijdrage van gemeente	Bijdrage aan gemeente
2020 JR	4.328.000	5.094.000	224.000	0	40
2021 JR	4.470.000	5.739.000	242.000	0	37

*) Bijdrage aan gemeente zijn ontvangen dividenden.

Risico's

In het gemeentelijke risicoprofiel zijn geen risico's opgenomen ten aanzien van het aandelenbezit Alliander door de gemeente Rheden. Het theoretisch risico voor de gemeente Rheden ligt vervat in het moeten bijstellen van de hoogte van de waardering (184.560) op de balans van de onderhavige aandelen. Gezien de omvang van het gerealiseerd rendement is herwaardering niet aan de orde. Daarnaast bestaat de kans dat de gemeente een lager dividend ontvangt dan in de begroting wordt voorzien. Periodiek wordt de verwachte omvang van de te verkrijgen dividenden herijkt, wat ertoe leidt dat het (potentieel) risico in de lopende exploitatie wordt opgevangen.

G. Grondbeleid

De paragraaf grondbeleid geeft inzicht in het grondbeleid en de doelstellingen die worden nagestreefd. Tevens wordt in deze paragraaf de financiële positie van de grondexploitatie uiteengezet. Deze paragraaf kent de volgende indeling:

- wettelijke eisen en informatievoorziening;
- uitgangspunten grondbeleid;
- financiële uitgangspunten grondexploitatie;
- resultaten grondexploitatie;
- risico's.

In de paragraaf grondbeleid wordt inzicht verschaft in de resultaatverwachting van de grondexploitatie zoals deze blijkt uit de begroting 2023 in vergelijking met de prognoses volgens de overeenkomstige paragraaf in de laatste jaarrekening.

Wettelijke eisen en informatievoorziening

De verslagleggingsvoorschriften (Besluit Begroting en Verantwoording: BBV) vragen om transparantie in het grondbeleid voor de raad. In eerste plaats vanwege de grote financiële belangen en risico's die inherent zijn aan de grondexploitatie. In de tweede plaats zal de relatie van de doelstellingen van het grondbeleid met de doelen in het programmaplan dienen te worden gelegd. In de financiële verordening gemeente Rheden zijn bepalingen opgenomen inzake het grondbeleid. De verordening voorziet in een vierjaarlijkse actualisatie van het grondbeleid in de vorm van een nota grondbeleid. In de raadsvergadering van januari 2020 heeft de raad ingestemd met de beleidsnota grondbeleid 2020. In deze beleidsnota zijn de uitgangspunten voor begroting en realisatie van het grondbeleid en de grondexploitatie uitgewerkt.

Uitgangspunten grondbeleid

Het gemeentelijk grondbeleid is geen doel op zich, maar dient primair om andere beleidsdoelen te realiseren. Via het strategisch grondbeleid kan worden gestuurd op gewenste ontwikkelingen en kan regie worden behouden over nieuwe ontwikkelingen en zaken die niet door de markt worden opgepakt. De instrumenten van de Wet ruimtelijke ordening en het grondexploitatieplan zijn hierbij een hulpmiddel. De structuurvisie bepaalt primair waar grondbeleid zal worden ingezet om gewenste ontwikkelingen te initiëren. De doelstellingen c.q. uitgangspunten van de woonvisie zijn eveneens leidend voor het te voeren grondbeleid en ook bij het actualiseren van de bestemmingsplannen worden keuzen mede bepaald door het te voeren grondbeleid. Vanuit de verschillende beleidsvelden is de noodzaak voor een actieve rol van de gemeente bij de ontwikkeling van gronden niet groot. Op basis hiervan is het grondbeleid zoals verwoord in de nota grondbeleid 2020 gehandhaafd gebleven. Dit betekent: primair wordt gekozen voor een faciliterend grondbeleid, waarbij gemeentelijke sturing via het ruimtelijk beleid wordt vormgegeven. De gemeente is terughoudend ten aanzien van actief grondbeleid.

De volgende uitgangspunten vormen in de gemeente Rheden de basis voor het strategisch grondbeleid:

1. De structuurvisie dient als input voor het strategisch grondbeleid;
2. Daar waar marktontwikkelingen aansluiten bij het gemeentelijke beleid is geen gemeentelijke interventie in de vorm van actief grondbeleid nodig;
3. Het grondbeleid ondersteunt het ruimtelijk beleid en daarmee een aantal maatregelen die ruimtelijk, functioneel en financieel met elkaar samenhangen;
4. Voor een goede regievoering is een zekere mate van grondbezit noodzakelijk;
5. Het grondbeleid wordt uitgevoerd via een zelfvoorzienende grondexploitatie.

Op basis van deze uitgangspunten wordt een keuze gemaakt voor een actief dan wel passief grondbeleid of een vorm van publiekrechtelijke samenwerking. Het grondbeleid zal op basis van de nieuw te maken structuurvisies nader geconcretiseerd worden in een uitvoeringsprogramma. Voor de kern Rheden is dit uitvoeringsprogramma inmiddels vastgesteld door de raad. In de nota grondbeleid is een programmatische vertaling opgenomen.

Financiële uitgangspunten grondexploitatie

Financiële kaders

In de Nota Grondbeleid 2020 zijn de financiële uitgangspunten van de grondexploitatie opgenomen. Een belangrijk uitgangspunt is dat de grondexploitatie zelfvoorzienend moet zijn. Voor het geval de grondexploitatie verliesgevend is, dat wil zeggen op het moment dat toekomstige verliezen niet meer gedekt kunnen worden uit de exploitatieoverschotten worden de plannen versoberd of het programma (ambitieniveau) neerwaarts bijgesteld.

Voor het opvangen van macro-economische ontwikkelingen voor het bestaande beleid, alsmede voor de ontwikkelingen van toekomstige plannen komen de verwachte winsten met ingang van 2010 ten gunste of ten laste van de bestemmingsreserve Risicobuffer Grondexploitaties.
Op termijn dient de Risicobuffer Grondexploitaties zodanig te zijn dat nieuwe verliesgevende plannen hieruit, op basis van een zelfvoorzienende grondexploitatie gedekt kunnen worden.

Financiële uitgangspunten prognoses

Naast de bovengenoemde financiële kaders zijn in de beleidsnota grondbeleid Rheden de volgende financiële uitgangspunten opgenomen, die bepalend zijn voor de financiële prognoses in de begroting 2023 en meerjarenraming 2024-2026:

- Twee keer per jaar wordt per complex een actualisatie opgesteld van de te verwachten inkomsten en uitgaven (exploitatie opzet). Hierbij worden voor de bepaling van de hoeveelheden en prijzen de uitgangspunten gehanteerd, zoals deze zijn vastgelegd in de beleidsnota grondbeleid;
- Overeenkomstig de beleidsnota grondbeleid en de algemeen aanvaarde grondslagen van resultaatbepaling worden de volgende uitgangspunten gekozen inzake de verantwoording van de toekomstige resultaten:
  - Voor de verliesgevende deelcomplexen wordt een voorziening gevormd ter hoogte van het verwachte verlies, op het moment dat het verlies zichtbaar wordt (voorzichtigheidsprincipe). De voorziening wordt gevormd op het moment dat een (deel)complex in exploitatie wordt genomen. Met het bestuurlijk vaststellen van het te realiseren plan wordt ook het financieel kader vastgesteld. Met dit uitgangspunt voor het in exploitatie nemen van een complex wordt een reëel beeld gegeven van het te verwachten exploitatieresultaat en de noodzakelijke hoogte van de voorziening voor verliesgevende complexen;
  - Voor de winstgevende deelcomplexen gelden de regels vanuit de BBV-commissie inzake tussentijdse winstneming. De commissie stelt dat het verantwoorden van tussentijdse winstneming een verplichting is die voortvloeit uit het realisatiebeginsel en geen keuze. Naast het realisatiebeginsel gelden als belangrijke uitgangspunten het voorzichtigheidsbeginsel en het toerekeningsbeginsel. Voor het bepalen van de tussentijdse winstneming geldt de zogenaamde POC (percentage of completion) – methode. In de praktijk betekent de POC – methode dat de tussentijdse winstneming wordt berekend op basis van de kosten en opbrengsten die zijn gerealiseerd per grondexploitatie. De genomen winst wordt gestort in de Risicobuffer Grondexploitaties.
  - Vanuit de grondexploitatie worden de kosten van het gemeentelijk personeel gedekt, waarbij de bijdrage vanuit de grondexploitatie aan het concern is gebaseerd op de omvang

van de ontwikkelingen in de grondexploitatie. Uitgangspunt hierbij is dat alle personele kosten gedekt worden voor zover deze zijn toe te rekenen aan de grondexploitatie.

Resultaten grondexploitatie

In dit onderdeel wordt inzicht verschaft in de resultaatverwachting van de grondexploitatie zoals deze blijkt uit de begroting 2023 in vergelijking met de financiële situatie zoals vastgelegd in de laatste jaarrekening. Indien aan de orde worden de belangrijkste verschillen worden nader verklaard.

Resultaatverwachting grondexploitatie

De grondexploitatie is opgebouwd uit een aantal complexen. Voor deze complexen wordt 2 keer per jaar op basis van de uitgangspunten van de vastgestelde bestemmingsplannen een prognose gemaakt van de te verwachten resultaten. De frequente actualisatie van de exploitatieopzetten waarborgt een continu inzicht in de financiële positie van de grondexploitatie. In het onderstaande overzicht blijkt welke resultaten worden verwacht van de 'lopende' complexen, volgens de meest recente prognose. Deze resultaten zijn op basis van de contante waarde. Dit op grond van het uitgangspunt in de beleidsnota grondbeleid Rheden.

- Saldo contante waarde: saldo eindwaarde uitgedrukt in de geldwaarde van vandaag (of een ander nader aan te geven datum);
- Saldo eindwaarde: saldo van kosten en opbrengsten op einddatum van de exploitatie, rekening houdend met alle rentekosten en -opbrengsten en kosten- en opbrengstenstijgingen gedurende de looptijd van het project.

Op grond van de gewijzigde BBV mogen de NIEGG met ingang van 1 januari 2016 geen deel meer uitmaken van de grondexploitatie. Deze worden verantwoord onder de materiële vaste activa op de balans.

Prognose resultaten grondexploitatie (in €; + = winst; - = verlies)

Tabel: Prognose resultaten grondexploitatie

Complex (bedragen x € 1; + = winst; - = verlies)	**Prognose Begroting 2023 Eindwaarde**	**Prognose Begroting 2023 CW**	**Prognose Jaarrekening 2021 CW**	**Resultaat-ontwikkeling Contante Waarde**
Dr Visserstraat	-44.545	-44.354	-44.354	0
Vitatron	-130.818	-130.256	-130.256	0
Totaal verliesgev.	-175.363	-174.610	-174.610	0
Totaal	**-175.363**	**-174.610**	**-174.610**	**0**
Voorziening verliesgevende complexen 1)	175.363			

1) Saldo verliesgevende complexen op eindwaarde wordt afgedekt door een voorziening.

Algemene toelichting

De toelichting op de resultaatontwikkeling vindt zoals hierboven aangegeven plaats op de contante waarde. Er zijn geen wijzigingen ten opzichte van de jaarrekening 2021. Uit het bovengenoemd overzicht op contante waarde blijkt dat volgens de begroting een totaal resultaat op de lopende complexen wordt verwacht van - € 174.610,-. Dit resultaat is gelijk aan de raming volgens de

jaarrekening 2021. Het totaalsaldo op eindwaarde blijft € 174.610,- negatief, waarbij opgemerkt dat het totaalbedrag voor verliesgevende complexen (€ 175.363,-) wordt afgedekt door de voorziening verliesgevende complexen grondexploitatie.

Waarschijnlijk worden de grondexploitaties Dr. Visserstraat en Vitatron per 31 december 2022 (bij vaststelling van de geactualiseerde grondexploitaties) afgesloten. Daarmee zouden er geen grondexploitaties meer zijn. Vooralsnog zijn geen nieuwe grondexploitaties vastgesteld.

Ontwikkeling reserve risicobuffer grondexploitaties

De bufferreserve is in 2010 ingesteld en had per 1-1-2021 een positief saldo van € 1.335.589. Er is geen sprake van tussentijdse winstnemingen. Daarnaast is er wel een afroming van de voorziening à € 13.048,- voor verliesgevende projecten ten gevolge van de risicobuffer.

Ten behoeve van de implementatie van de Omgevingswet wordt in totaal € 1.067.000,- onttrokken aan de reserve risicobuffer grondexploitaties. Daarvan is in 2021 inmiddels € 688.415,- geboekt. In de komende jaren wordt daarmee nog € 378.585,- aan de reserve onttrokken.

Door onttrekkingen en toevoegingen wordt het nieuwe saldo van de risicobuffer € 660.222

Tabel: Ontwikkeling reserve risicobuffer grondexploitaties

Risicobuffer (bedragen x € 1)	
Saldo 1-1-2021	1.335.589
Afroming voorziening verliesgevende projecten t.g.v. risicobuffer	13.048
Onttrekking 2021	688.415
Saldo per 31-12-2021	660.222

Winstgevende en verliesgevende grondexploitatie

De verwachte resultaten zijn in zijn geheel en per complex uiteengezet. Hierbij is sprake van zowel winstgevende als verliesgevende complexen. Dit op basis van de algemeen aanvaarde grondslagen van resultaatbepaling.

Voor alle verliesgevende deelcomplexen die in exploitatie zijn genomen zijn voorzieningen gevormd. Uit onderstaand overzicht blijkt dat voor de verliesgevende complexen in exploitatie een totaal verlies wordt verwacht van ongeveer € 175.363. Voor dit bedrag is een voorziening gevormd conform de voorschriften uit de BBV. Er zijn geen winstgevende complexen.

Tabel: Winstgevende en verliesgevende complexen

Jaar	Deelcomplex	Verwacht resultaat
	Winstgevende complexen	
	Verliesgevende complexen in exploitatie	175.363

Risico's grondexploitatie

Exploitatie van bouwgrond gaat per definitie gepaard met risico's. De volgende risico's kunnen worden genoemd:

- nationale en regionale marktomstandigheden betreffende woningbouw en bedrijventerreinen;
- (verwachte) overheidsmaatregelen (zoals milieuvoorschriften, ruimtelijke ordening, subsidiemogelijkheden);

- prijsontwikkeling in onder andere de bouwsector;
- procedures die moeten worden doorlopen en de resulterende (mogelijk lange) doorlooptijd;
- claimgevoeligheid (onder andere planschade);
- algemene economische ontwikkeling;
- invloed van provincie en rijksoverheid op gewenste woningbouwprogramma's en uitgifte van bedrijventerreinen.

Binnen bepaalde marges zijn de risico's beheersbaar. Inherent aan een bouwgrondexploitatie is altijd het meerjarig karakter. Om dit proces goed te kunnen beheersen is het noodzakelijk voortdurend inzicht te hebben in de ontwikkeling van baten en lasten.

Op grond van een analyse van de risico's zijn de volgende verhoogde risico's te benoemen:
- Als algemeen risico kan worden vermeld dat er tussentijds als gevolg van (inspraak) procedures, wetswijzigingen e.d. plannen inhoudelijk aangepast zullen moeten worden. De financiële effecten hiervan kunnen een negatieve invloed hebben op de zelfvoorzienendheid van de grondexploitatie.
- Wanneer de niet in exploitatie genomen gronden in exploitatie genomen worden kunnen deze verliesgevend zijn. Op dat moment zal een extra voorziening getroffen dienen te worden. Dit hangt af van de uiteindelijke plannen voor deze gronden.

Tenslotte is per 1 januari 2016 de VPB-plicht voor overheidsbedrijven ingevoerd. Dit houdt in dat concurrerende en/of op winst gerichte ondernemingsactiviteiten van overheden vanaf 1 januari 2016 voortaan belastingplichtig kunnen zijn. Hieronder vallen ook de grondexploitaties. In de loop van 2022 wordt getoetst of het totaal van de grondexploitaties van de gemeente Rheden als een (winstgevende) onderneming kan worden gezien. Als dat het geval is wordt een openingsbalans opgesteld en zal een inschatting worden gemaakt van de te betalen VPB. Verwacht wordt dat het effect op de resultaten van de lopende grondexploitaties klein is.

Financiële begroting

Inleiding

Naast de beleidsvoornemens en de hierbij behorende financiële middelen die opgenomen zijn in de programma's en paragrafen bevat deze begroting ook een financiële begroting. In dit hoofdstuk is de financiële begroting 2023 opgenomen conform de eisen die het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten (BBV) hieraan stelt.

In het onderdeel 'Financieel meerjarig perspectief' zijn de uitgangspunten voor deze begroting opgenomen, het totaaloverzicht van de baten en de lasten, de incidentele baten en lasten en de structurele toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves.

In het onderdeel van 'Financiële positie' is de geprognosticeerde balans opgenomen, het verwachte verloop van de activa, de financiering en een beknopt overzicht van de reserves en voorzieningen.

Financieel meerjarig perspectief

In het onderdeel financieel meerjarig perspectief worden de uitgangspunten en de voorgeschreven verplichte overzichten zoals de recapitulatiestaat, de incidentele baten en lasten en de structurele toevoegingen en onttrekkingen reserves beschreven.

Uitgangspunten meerjarig perspectief 2023-2026

In deze begroting zijn de financiële uitgangspunten gehanteerd zoals vastgesteld bij de Kadernota 2023. Deze uitgangspunten zijn bepalend voor het ramen van de baten en lasten en daarmee het begrotingsresultaat en het resultaat van de meerjarenraming.

Financieel beleid

De begroting 2023 is opgebouwd vanuit het bestaande, door de Raad geaccordeerde, beleid. Voor nieuw beleid geldt het uitgangspunt van de integrale afweging, waarbij de Raad, gegeven het zijn toekomende budgetrecht, de besluiten neemt en daarmee de nieuwe middelen beschikbaar stelt.

Lokale heffingen

De jaarlijkse vaststelling van de tarieven, zoals deze in de begroting worden verwerkt, is gebaseerd op het door de Raad vastgestelde tarievenbeleid en hieraan ten grondslag liggende consistente en objectieve uitgangspunten. Voor diverse lokale heffingen gelden wettelijke voorschriften, zoals ter zake van retributies waarvoor geldt dat de opbrengst maximaal 100% van de kosten mag bedragen.

Voor de afvalstoffenheffing en het rioolrecht gelden kostendekkende tarieven.

Voor de opbrengst vanuit de onroerende zaakbelastingen (OZB) wordt ook uitgegaan van een stijging met het inflatiepercentage van 3%. De relatieve stijging van de tarieven wordt nader toegelicht in de paragraaf Lokale heffingen.

Leges

De leges worden in de begroting geraamd op basis van het verwacht aantal verstrekkingen en de tarieven overeenkomstig de geldende verordening. Op basis van de begrote lasten over 2023 worden in het najaar van 2022 de nieuwe kostendekkende tarieven berekend en in een wijziging van de legesverordening aan de raad ter vaststelling voorgelegd.

Algemene uitkering

De berekening van de algemene uitkering voor de begroting en meerjarenraming is gebaseerd op de meicirculaire 2022. In de verwerking van de algemene uitkering zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Voor de jaren 2023 tot en met 2026 worden de accrespercentages van de meicirculaire 2022 verwerkt;
- Voor de raming van de algemene uitkering over het begrotingsjaar 2023 worden de verdeeleenheden, van waaruit de algemene uitkering wordt berekend bij het opstellen van de begroting, geactualiseerd;
- De algemene uitkering is als bate opgenomen onder Algemene dekkingsmiddelen.

Loon- en prijsontwikkelingen

In de begroting 2023 en de meerjarenraming 2024-2026 worden de loon- en prijsontwikkelingen aangehouden zoals deze door het Centraal Planbureau worden geraamd. In de begroting 2023 en de meerjarenraming 2024-2026 zijn stelposten gereserveerd om de verwachte loon en prijsstijgingen op te vangen.

Financieringskosten (rentekosten)

De financieringskosten worden in de begroting 2023 en de meerjarenraming 2023-2026 opgenomen op basis van een geactualiseerde middellange financieringsprognose. Hierbij is de financieringspositie van de gemeente her berekend en over het overschot c.q. tekort rente gecalculeerd.

In de begroting 2023 is voor het financieringstekort een rentekostenvoet gehanteerd van 0% voor zover deze de kasgeldlimiet overschrijdt. Tot de kasgeldlimiet geldt een rentepercentage van 0,59%.

Voor de rentelasten die bij derden in rekening worden gebracht en die onderdeel uitmaken van de kostprijsberekening van de in het verleden gedane investeringen - gelden de destijds vastgestelde rentepercentages.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten worden berekend naar gelang de economische levensduur van het betreffende activum. Hierbij worden de afschrijvingstermijnen gehanteerd, zoals opgenomen in bijlage 1 van de financiële verordening gemeente Rheden 2019. Met het vaststellen van de programmabegroting 2023 stelt de Raad overeenkomstig het bepaalde in de Financiële verordening gemeente Rheden de middelen beschikbaar voor de uitvoering van het investeringsprogramma (investeringslijst 2023-2026) door het college.

Personeelskosten (salariskosten)

De salariskosten zijn in de begroting 2023 geraamd op de toegestane formatieomvang en de hierbij behorende loonkosten van de personeelsleden op basis van de huidige cao afspraken met daarbij een inschatting van een CAO-stijging in 2023 (3,0%).

Rentebeleid reserves en voorzieningen

In de begroting 2023 zullen de ‘rentekosten reserves en voorzieningen’ worden verwerkt overeenkomstig het huidige rentebeleid, zoals dat is verwoord in de nota weerstandsvermogen.

Subsidieverstrekkingen

De hoogte van de subsidieverstrekkingen worden gebaseerd op de van toepassing zijnde subsidieverordeningen en, voor zover hier sprake van is, subsidiecontracten. Indien in deze een indexering is voorzien, geldt voor het jaar 2022 een stijging van maximaal het verwachte inflatiepercentage van 3,0%. Indien een indexering niet is voorzien geldt de nullijn.

Grondexploitatie

De uitgangspunten die bepalend zijn voor de financiële prognoses in de begroting 2023 en de meerjarenraming 2024-2026 zijn opgenomen in de Nota Grondbeleid 2020 gemeente Rheden.

Opbrengst huur en pacht

De opbrengsten van de huur en de pacht worden begroot op basis van de hieraan ten grondslag liggende contracten.

Autonome kostenontwikkeling en budgetaanpassingen op bestaand beleid

Ten aanzien van het opstellen van de begroting 2023 en de budgetaanpassingen ten opzichte van de begroting 2022 gelden de begrotingsrichtlijnen. Deze luiden voor het begrotingsjaar 2023 als volgt:

- Voor elke budgetverhoging geldt dat sprake moet zijn van uitvoering van bestaand beleid en dat in voldoende mate moet worden aangegeven welke oorzaken ten grondslag liggen aan de budgetverhoging;
- Het betreffende budget waarover de budgetverhoging wordt aangevraagd, dient in voldoende mate te zijn onderbouwd in aantallen en prijzen;
- Bij elke budgetverhoging dient te worden aangegeven in hoeverre een budgetverhoging noodzakelijk is en in hoeverre bijsturingmaatregelen een budgetverhoging kunnen voorkomen.

Kosten Regionale samenwerking

De kosten als gevolg van de regionale samenwerking worden in de begroting opgenomen.

Recapitulatiestaat

De recapitulatiestaat, zoals hieronder weergegeven, geeft inzicht in de baten en lasten en toevoegingen en onttrekkingen aan reserves per programma voor de primitieve begroting 2023 en meerjarenraming 2024-2026.
De saldo's per programma zijn hierbij in een afzonderlijke tabel zichtbaar gemaakt. Tot slot is hier nog een overzicht van de algemene dekkingsmiddelen opgenomen.

Deze gegevens zijn afgezet tegen jaarrekeningcijfers van 2021 en de gewijzigde begroting 2022 na Q2-Rapportage 2022.

Tabel: Overzicht baten en lasten

Post (bedragen x € 1.000)	R 2021	GB 2022	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Lasten						
1. Samenleving	78.307	79.929	79.546	79.399	79.596	79.596
2. Leefomgeving	24.969	26.570	27.548	27.555	28.358	28.760
3. Bestuur en organisatie	28.905	26.141	28.651	28.992	30.135	29.681
subtotaal lasten programma's	132.181	132.640	135.745	135.946	138.090	138.037
Toevoegingen aan reserves						
1. Samenleving	467	0	0	0	0	0
2. Leefomgeving	257	250	810	810	810	810
3. Bestuur en organisatie	132	1.634	937	780	0	0
subtotaal toevoegingen	855	1.884	1.747	1.590	810	810
Baten						
1. Samenleving	23.117	17.922	18.278	18.278	18.532	18.538
2. Leefomgeving	14.612	13.222	14.443	14.984	15.558	16.559
3. Bestuur en organisatie	96.894	102.339	104.365	105.609	106.601	99.674
subtotaal baten programma's	134.623	133.483	137.086	138.871	140.690	134.771
Onttrekkingen aan reserves						
1. Samenleving	102	512	219	161	44	44
2. Leefomgeving	1.153	2.577	162	162	162	162
3. Bestuur en organisatie	205	3	554	3	3	3
subtotaal onttrekkingen	1.459	3.093	936	327	210	210
Saldo baten en lasten	**2.442**	**843**	**1.341**	**2.924**	**2.600**	**-3.266**
Saldo onttrekkingen en toevoegingen	**604**	**1.209**	**-811**	**-1.263**	**-600**	**-600**
Totaal saldo	**3.045**	**2.053**	**530**	**1.661**	**2.001**	**-3.866**

Tabel: Overzicht saldo baten en lasten

Programma (bedragen x € 1.000)	R 2021	GB 2022	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
1. Samenleving	-55.555	-61.494	-61.048	-60.960	-61.020	-61.014
2. Leefomgeving	-9.461	-11.021	-13.753	-13.219	-13.448	-12.849
3. Bestuur en organisatie	68.061	74.568	75.331	75.840	76.469	69.996
Totaal	**3.045**	**2.053**	**530**	**1.661**	**2.001**	**-3.866**

Tabel: Overige informatie

Post (bedragen x € 1.000)	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Programma				
1. Samenleving	-61.268	-61.121	-61.065	-61.058
2. Leefomgeving	-13.105	-12.571	-12.800	-12.201
3. Bestuur en organisatie	-8.829	-9.119	-8.923	-8.392
totaal	**-83.202**	**-82.811**	**-82.789**	**-81.652**
Algemene dekkingsmiddelen	102.283	103.516	104.508	97.581
VpB	0	0	0	0
Overhead	-17.695	-17.736	-19.074	-19.151
Onvoorzien	-45	-45	-45	-45
Subtotaal programma's inclusief algemene dekkingsmiddelen, VpB, overhead en onvoorzien	**1.341**	**2.924**	**2.600**	**-3.266**
Saldo van ontrekkingen en toevoegingen aan reserves	-811	-1.263	-600	-600
Geraamd resultaat	**530**	**1.661**	**2.001**	**-3.866**
Incidentele baten en lasten	-1.500	-1.137	-496	90
Structureel begrotingssaldo	**2.030**	**2.798**	**2.496**	**-3.956**

Incidentele baten en lasten

Tabel: Overzicht geraamde incidentele baten en lasten 2023-2026

Programma (bedragen x € 1.000)	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Incidentele lasten				
1. Samenleving	0	0	0	0
2. Leefomgeving	638	574	596	10
3. Bestuur en organisatie	1.688	780	0	0
Totaal incidentele lasten	**2.326**	**1.354**	**596**	**10**
Incidentele baten				
1. Samenleving	175	117	0	0
2. Leefomgeving	100	100	100	100
3. Bestuur en organisatie	551	0	0	0
Totaal incidentele baten	**826**	**217**	**100**	**100**
Saldo incidentele lasten en baten	**-1.500**	**-1.137**	**-496**	**90**

Hieronder worden per programma de incidentele baten en lasten besproken. De Gemeente Rheden hanteert een ondergrensbedrag voor incidentele posten van € 10.000.

In onderstaande toelichting wordt het boekwerk gemeld waarin de incidentele post gemuteerd is, daarbij worden de volgende afkortingen gehanteerd:

- AR21; Actualiteitenrapportage 2021, gepubliceerd in 2020.
- BG20; Bezuinigingen 2020, onderdeel van de Programmabegroting 2020, gepubliceerd in 2019.
- KN19; Kadernota 2019, gepubliceerd in 2018.
- KN22; Kadernota 2022, gepubliceerd in 2021.
- KN23; Kadernota 2023, gepubliceerd in 2022.
- PB23; Programmabegroting 2023, dit document.

Tabel: Programma 1. Samenleving

Programma (bedragen x € 1.000)	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Lasten				
Baten				
Wmo maatwerk voorzieningen rollen en (mobiel) vervoer	175	117		
Totaal incidentele lasten / baten	**175**	**117**	**0**	**0**

Wmo maatwerk voorzieningen rollen en (mobiel) vervoer
Bron: KN23 € 175k (2023) en € 117k (2024).
Wat: Wij verwachten een structurele toename van de begrote lasten op het gebied van (mobiele) vervoersvoorzieningen ter hoogte van € 175 k. Dit heeft te maken met een stijging in de kosten van mobiele vervoersvoorzieningen als gevolg van inwoners met een progressieve aandoening. Voor 2023 kunnen de extra kosten geheel ten laste van de in 2021 gevormde Reserve Hulpmiddelen worden gebracht. Voor 2024 kan dit voor een deel (€ 117 k).
Aard: Reserve-onttrekking, dus in beginsel incidenteel.
Duur: Onttrekkingen in 2023 en 2024.

Tabel: Programma 2. Leefomgeving

Programma (bedragen x € 1.000)	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Lasten				
Reserve SBO landschapsbeleidpl	10	10	10	10
Duurzaamheid/Tijdelijke programma medewerkers	85			
Omgevinswet	500	500	500	
Handhavinsjurist Omgevingswet	43	64	86	
Baten				
Mutaties grondexploitatie	0	0	0	0
Reserve woongebieden	100	100	100	100
Totaal incidentele lasten / baten	**-538**	**-474**	**-496**	**90**

Reserve SBO landschapsbeleidplan
Bron: PB23 € 10k (2023 e.v.).
Wat: De reserve dient ter dekking van toekomstige uitgaven voor de uitvoering van het landschapsbeleidsplan. Deze reserve is in de Programmabegroting 2023 verschoven van structurele toevoeging reserves naar incidentele posten.
Aard: Reserve-toevoeging, dus in beginsel incidenteel.
Duur: Voor onbepaalde tijd.

Duurzaamheid / Tijdelijke programma medewerkers
Bron: KN19, BG20, AR21 € 85k (2023).
Wat: Het bedrag wordt gebruikt voor financiering Burgerberaad: "Hoe wordt Rheden CO2 neutraal in 2040?".
Aard: Eenmalig.
Duur: Kalenderjaar 2023.

Omgevingswet
Bron: KN23, PB23 € 500k (2023-2025).
Wat: Middelen voor de implementatie van de Omgevingswet. Het betreft het extra eenmalige budget bovenop het structureel extra beschikbaar gestelde geld (per saldo € 500k).
Aard: Eenmalig.
Duur: Tot en met kalenderjaar 2025.

Handhavingsjurist Omgevingswet
Bron: PB23 € 43k (2023), € 64k (2024) en € 86k (2025).
Wat: Bekostiging van extra inzet juridische advisering m.b.t. de nieuwe Omgevingswet.
Aard: Eenmalig
Duur: Tot en met kalenderjaar 2025.

Mutaties grondexploitatie
Bron: PB23 € 0k (2023 e.v.).
Wat: Het betreft de inkomsten en uitgaven van de verschillende Grondexploitatie complexen. Op dit moment zijn dat Dr. Visserstraat en Vitatron (zie ook paragraaf Grondbeleid).
Aard: Grondexploitatie, dus in beginsel incidenteel.
Duur: Vitatron wordt in 2022 afgesloten en Dr. Visserstraat wordt waarschijnlijk in 2022 afgesloten. Voor deze twee specifieke complexen worden er in 2023 e.v. dus geen inkomsten en uitgaven gemaakt.

Reserve woongebieden
Bron: PB23 € 100k (2023 e.v.).
Wat: In de Nota heroverweging 2010 is de vorming van de reserve herstructurering woongebieden opgenomen. Uit deze reserve worden diverse uitgaven voor wijkvernieuwing gedekt (jaarlijks € 100.000). Deze reserve is in de Programmabegroting 2023 verschoven van structurele onttrekking reserves naar incidentele posten.
Aard: Reserve-onttrekking, dus in beginsel incidenteel.
Duur: Voor onbepaalde tijd.

Tabel: Programma 3. Bestuur en organisatie

Programma (bedragen x € 1.000)	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Lasten				
Rheden 450 jaar	200			
Reserves-mutatie Nieuwbouw Gemeentehuis	937	780		
Tijdelijke huisvestingslasten	551			
Baten				
Reserves-mutatie Nieuwbouw Gemeentehuis	551			
Totaal incidentele lasten / baten	**-1.137**	**-780**	**0**	**0**

Rheden 450 jaar
Bron: KN22, KN23 € 200k (2023).
Wat: Festiviteiten voor de inwoners om het 450 jarig bestaan van de gemeente Rheden te vieren.
Aard: Een eenmalig jubileumjaar.
Duur: Kalenderjaar 2023.

Reserves-mutatie Nieuwbouw Gemeentehuis
Bron: PB23 € 937k dotatie, € 551k onttrekking (2023) en € 780k dotatie (2024).
Wat: Conform 'Actualisatie dekkingsplan nieuw gemeentehuis d.d. 15 augustus 2022' worden de vrijvallende kapitaallasten in 2023 en 2024 gedoteerd in de Reserve Nieuwbouw Gemeentehuis. In 2023 wordt er € 551k onttrokken voor de tijdelijke huisvesting.
Aard: Eenmalig.
Duur: Tot en met 2024.

Tijdelijke huisvestingslasten
Bron: PB23 € 551k (2023).
Wat: Conform 'Actualisatie dekkingsplan nieuw gemeentehuis d.d. 15 augustus 2022' wordt er in 2023 rekening gehouden met tijdelijke huisvestingslasten a € 551k.
Aard: Eenmalig.
Duur: Kalenderjaar 2023.

Structurele toevoegingen en onttrekkingen reserves

Tabel: Structurele toevoegingen en onttrekkingen reserves

Reserve (bedragen x € 1.000)	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Reserve Openbare Ruimte	800	800	800	800
Totaal structurele toevoegingen	**800**	**800**	**800**	**800**
Reserve onderhoud gebouwen	3	3	3	3
Reserve Dorpsvisie	62	62	62	62
Reserve Carion	5	5	5	5
Reserve Nieuwbouw Zwembad	40	40	40	40
Totaal structurele onttrekkingen	**110**	**110**	**110**	**110**

Reserve Openbare Ruimte
Wat: De bestemmingsreserve Openbare Ruimte is erop gericht om de toekomstige stijgende kapitaallasten Openbare Ruimte te egaliseren. Vanaf 2025 worden alle overschotten in de exploitatiebegroting Openbare Ruimte gestort in deze afzonderlijke bestemmingsreserve.
Aard: Bestedingsfunctie

Reserve onderhoud gebouwen
Wat: Uit deze reserve worden de afschrijvingslasten gedekt van de investeringen zoals die in het SBO gebouwen zijn opgenomen. In de kadernota 2021 (vastgesteld in 2020) is deze jaarlijkse dekking verminderd van circa € 17.000 naar circa € 3.000 vanwege het omzetten van een reserve in een voorziening.
Aard: Bestedingsfunctie

Reserve Dorpsvisie
Wat: De reserve is bestemd voor de stationsomgeving en wordt ingezet ter dekking van de afschrijvingslasten.
Aard: Bestedingsfunctie

Reserve voormalig Carion
Wat: Betreft de dekking van de afschrijvingslasten voor de verbouwing van de OASE in Dieren.
Aard: Bestedingsfunctie

Reserve Nieuwbouw Zwembad
Wat: De reserve is destijds gevormd in verband met het realiseren van een nieuw overdekte zwemvoorziening. In het najaar 2020 is het Biljoenbad opgeleverd. De reserve zal worden ingezet ter dekking van de kapitaallasten nieuwbouw zwembad.
Aard: Bestedingsfunctie

Financiële positie

In het onderdeel financiële positie worden de geprognosticeerde balans, de investeringen, de financiering en de reserves & voorzieningen beschreven.

Geprognosticeerde balans

In de vernieuwde BBV is opgenomen dat in de begroting en meerjarenraming een geprognosticeerde begin- en eindbalans moet worden opgenomen. Deze dient ten minste de posten te bevatten om het EMU-saldo te kunnen berekenen. De geprognosticeerde balans wordt hieronder weergegeven.

Tabel: Uiteenzetting financiële positie

Saldo per 31-12 (bedragen x € 1.000)	R 2021	GB 2022	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
Vaste activa	122.476	132.124	167.527	192.126	218.564	225.162
Vlottende activa						
Voorraden	245	0	0	0	0	0
Uitzettingen < 1 jaar	23.522	23.000	16.000	16.000	16.000	16.000
Totaal activa	**146.243**	**155.124**	**183.527**	**208.126**	**234.564**	**241.162**
Vaste passiva						
Algemene reserve	11.491	12.074	12.074	12.074	12.074	12.074
Bestemmingsreserve	13.611	13.280	14.091	15.354	15.954	16.553
Gerealiseerd resultaat	3.046	2.053	530	1.661	2.001	-3.866
Saldo eigen vermogen	28.148	27.407	26.695	29.089	30.029	24.761
Vaste schulden	90.636	105.500	105.500	120.500	135.500	150.500
Voorzieningen	6.477	7.365	7.913	8.461	9.009	9.557
Vlottende passiva						
Netto vlottende schuld < 1 jaar	11.737	5.852	34.419	41.076	51.026	47.344
Overlopende passiva	9.245	9.000	9.000	9.000	9.000	9.000
Saldo VV	118.095	127.717	156.832	179.037	204.535	216.401
Totaal passiva	**146.243**	**155.124**	**183.527**	**208.126**	**234.564**	**241.162**

Investeringen

In onderstaande tabel zijn onze vaste activa opgenomen. Onder activa verstaan we investeringen die in het verleden zijn gedaan en nu nog tegen een bepaalde waarde op onze balans staan. In de tabel gaan wij er van uit dat de geplande investeringen voor 2023 per 1 januari 2024 zijn afgerond.

Tabel: Mutaties vaste activa

Omschrijving (bedragen x € 1.0000)	Aanvang 2023	Mutaties 2023	Ultimo 2023	Mutaties 24-26	Ultimo 2026
Materiële vaste activa	126.585	35.439	162.024	57.741	219.765
Immateriële vaste activa	310	-32	278	-95	183
Financiële vaste activa	5.229	-4	5.225	-12	5.213
Totaal mutaties	**132.124**	**35.403**	**167.527**	**57.634**	**225.161**

Het saldo van de geraamde investeringen en de afschrijvingen zijn in dit overzicht opgenomen en in het meerjarenperspectief doorgetrokken. Het gaat om investeringsprojecten uit de openbare ruimte (o.a. wegen en riolering), de nieuwbouw van het gemeentehuis en geplande vervangingsinvesteringen.

Reserves en voorzieningen

In de onderstaande tabel hebben we de totalen van de algemene reserve, de bestemmingsreserves en de voorzieningen opgenomen. Voor de stand per 1-1-2023 is uitgegaan van de gegevens conform de gewijzigde begroting 2022 t/m zomerrapportage.

Tabel: Reserves en voorzieningen

Mutaties (bedragen x € 1.000)		Stand	Dotaties	Onttrekkingen	Stand
	2023	1-jan			31-dec
Algemene reserve		12.074	0	0	12.074
Bestemmingsreserves		13.280	1.747	-936	14.091
Voorzieningen		7.365	850	-302	7.913
Totaal mutaties		**32.719**	**2.597**	**-1.238**	**34.078**

Bijlagen

Bijlage 1 Beleidskaders per programma

Samenleving

Jeugdwet
Besluit Jeugdwet
Regeling Jeugdwet
Wet langdurige zorg
Wet maatschappelijke ondersteuning
Uitvoeringsbesluit wet maatschappelijke ondersteuning
Wet publieke gezondheid
Wet gemeentelijke schuldhulpverlening
Wet op het consumentenkrediet
Drank en Horecawet
Winkeltijdenwet

Leefomgeving

Verordening afvoer hemelwater, 2022
Erfgoedverordening, 2022
Toetsingskader vergunningplicht erfgoed Rheden, 2022
Doelgroepenverordening woningbouw, 2022
Zelfbewoningsplicht nieuwbouw, 2022
Masterplan welkom Veluwezoom, 2022
Masterplan IJsseldistrict, 2022
Beleidsnota Buitenspelen, 2022
Biodiversiteitsplan, 2022
Bommenregeling, 2022
Subsidieverordening erfgoed, 2021
Beleidsnotitie Bouwen op achterterreinen in Rheden, 2021
Convenant Veilige School IJsselwaarden, 2021
Beleidsregels afwegingkader voor huisvesting van arbeidsmigranten, 2021
Integraal beheerplan openbare ruimte 2021-2025
Woonvisie 2020-2026, 2020
Visie huisvesting arbeidsmigranten en zorgcliënten, 2020
Gebiedspaspoort Laag-Soeren, 2020
Beheernota Openbare Ruimte, 2020
Structuurvisie Rivierklimaatpark IJsselpoort, 2020
Evaluatie implementatie en uitvoering evenementenbeleid, 2020
Regenboogplan, 2020
Beleidskader Energie en Landschap (E&L), 2020
Beleidskader Samen Energie Opwekken (SEO), 2020
Integraal veiligheidsplan 2021 - 2022, 2020
Wijziging beleidsregel wet Bibob en samenvoeging functies, 2020
Beleidsregels Opiumwet artikel 13b gemeente Rheden 2020, 2020
Convenant regionale samenwerking crisisbeheersing en bevolkingszorg Gelderland Midden, 2020
Wijziging Algemene Plaatselijke verordening 2020, 2020
Nota Grondbeleid 2020-2023, 2020
Visie Rozendaalseveld, 2019
Omgevingsvisie Buitengebied, 2019
Rhedens Vastgoedkader, 2019
Beleidskader klimaataanpak 2019-2022, 2019
Grondstoffenvisie, 2019
Structuurvisie Dieren, 2019
Actualisatie beleidsregels Wet Bibob, 2019
APV 2019 geactualiseerd, 2019
Regioaanpak huiselijk geweld en kindermishandeling, 2019

Aanpak ondermijning: meldpunt en verwerkingsprocedure, 2019
Lokale aanpak radicalisering en polarisatie, 2019
Verbeterde meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, 2019
Samenwerkingsconvenant en Privacy Protocol casusoverleg overlastgevers en personen met verward gedrag, 2019
Beleidsregel Wet aanpak woonoverlast, 2019
Beleidsregel Sluiting van een voor het publiek toegankelijk gebouw, inrichting of ruimte gemeente Rheden, 2019
Samenwerkingsconvenant en privacy protocol aanpak jeugdgroepen 2018-2022, 2018
Watertakenplan Olburgen 2018-2022, 2018
Detailhandelsstructuurvisie Kiezen voor eigen kwaliteit, 2017
Structuurvisie Velp, 2017
Welstandsnota inclusief beeldkwaliteitsplannen, 2017
Evenementenbeleid, 2017
Nota Integrale Veiligheid 2017 - 2020, 2017
Integraal Alcohol- en drugsbeleid 2017-2020, 2017
Erfgoednota 2017-2021
Visie Wonen, Welzijn, Zorg, 2016
Fietsplan Rheden, 2016
Agenda Ruimtelijke Adaptatie Rheden, 2016
Uitgangspunten inrichting openbare ruimte winkelgebied Calluna, 2016
Structuurvisie Kleine Kernen, 2016
Economisch visie en uitvoeringsprogramma 2016-2020, 2016
Visie op flexibilisering / functieverruiming op de bedrijventerreinen in de gemeente Rheden, 2016
Aanwijzingsbesluit Digitaal Opkopersregister, 2016
Regionale aanpak huiselijk geweld + lokale aanpak, 2016
Protocol bijtincidenten honden, 2016
Aanwijzingsbesluit detectieverbod, 2016
Aanwijzingsbesluit gebieden alcoholverbod, 2016
Evaluatie Drank- en horecawet gemeente Rheden, 2015
Nota Uitvoering exploitatie kamerverhuurpanden, 2015
Notitie 'Hogere grenswaarden Wet geluidhinder Rheden', 2015
Gebiedsvisie Landgoed Avegoor, 2015
Nota milieuzonering Rheden, 2015
Nota Standaardmethodiek bestemmingsplannen dorpen Rheden, 2015
Nota parkeernormen Rheden, 2015
Structuurvisie Rheden mijn dorp van morgen, 2014
Beleidsregels Wet Bibob (incl. uitbreiding exploitatie kamerverhuur), 2014
Nota signaleren, corrigeren en activeren (evaluatie aanpak jongerenoverlast), 2013
Visie op digitale dienstverlening, 2013
Notitie Integrale handhaving ruimte, 2013
Parkeerverordening, 2013
Verkeerscirculatieplan Dieren e.o., 2013
Notitie Externe veiligheid, 2012
Convenant Groene Vallei Veluwezoom, 2012
Nota Bodembeheer, 2011
Nota van uitgangspunten Calluna, 2011
Convenant Gelders Arcadië, 2011
Buurtbemiddeling, 2010
Wet Victoria (aanpak woonoverlast), 2010
Convenant burgernet, 2010
Wijkvisie 'Velp Zuid straks', 2009
Uitvoeringsprogramma huishoudelijk afval, 2009
Verordening reinigingsheffingen Rheden, 2009
Verkeerscirculatieplan Velp, 2008
Archeologienota Uitgediept, 2008
Beleidsnota Bomen, 2005
Groenstructuurplan, 2002
Verkeersveiligheidsplan, 2000
Kredietvoorwaarden Monumentenfonds Rheden, 1998

Bestuur en organisatie

Grondwet
Gemeentewet
Burgerlijk wetboek
Algemene wet bestuursrecht
Ambtenarenwet 2017
Sociale verzekeringswetten
Wet op de loonbelasting
Europese richtlijnen aanbesteden
Gids proportionaliteit
Aanbestedingswet 2012/ gewijzigde aanbestedingswet 2016 per juli 2016
Wet gemeenschappelijke regelingen
Wet normering topinkomens
Wet markt en overheid
Wet nadeelcompensatie en schadevergoeding bij onrechtmatige besluiten
Besluit accountantscontrole decentrale overheden
Archiefwet en besluit
Wet basisregistraties adressen en gebouwen (+regeling en besluit)
Wet Bevordering Integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (Wet Bibob)

Paragraaf E. Bedrijfsvoering

Gemeentewet
CAO Gemeenten
SDG lijst VNG
Uniforme Producten en diensten Lijst (UPL)
Besluit begroting en verantwoording (BBV)
Wet financiering decentrale overheden (fido)
Wet houdbare overheidsfinanciën
Besluit financiële verhouding 2001
Financiële verhoudingswet
Uitvoeringsbesluiten en uitvoeringsregeling kostenverrekeningen
Uitvoeringsregeling financiering decentrale overheden (Ufdo)
Regeling schatkistbankieren decentrale overheden
Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden (Ruddo)
Besluit leningvoorwaarden decentrale overheden (Bldo)
Europese richtlijn inzake staatssteun
Regeling verantwoordingsinformatie specifieke uitkeringen
Wet op het BTW Compensatiefonds
Wet op de vennootschapsbelasting
Wet op de omzetbelasting
Algemene verordening gegevensbescherming (AVG)
Baseline informatiebeveiliging Overheid (BIO)

Bijlage 2 Beleidsindicatoren

Tabel: Beleidsindicatoren

Prog.	Beleidsindicatoren (verplicht):	Waarde	Jaar
	Taakveld 0. Bestuur en ondersteuning		
3	1. Formatie (fte per 1.000 inwoners)	8,04	2023
3	2. Bezetting (fte per 1.000 inwoners)	7,97	2023
3	3. Apparaatskosten (kosten per inwoner in €)	1.460	2023
3	4. Externe inhuur (kosten als % van totale loonsom + totale kosten inhuur externen)	6,47%	2023
3	5. Overhead (% van totale lasten)	13,05%	2023
	Taakveld 1. Veiligheid		
3	6. Verwijzingen Halt (aantal per 1.000 jongeren)	7,0	2021
3	8. Winkeldiefstallen (aantal per 1.000 inwoners)	1,1	2021
3	9. Geweldsmisdrijven (aantal per 1.000 inwoners)	3,8	2021
3	10. Diefstallen uit woning (aantal per 1.000 inwoners)	1,0	2021
3	11. Vernielingen en beschadigingen (in de openbare ruimte)(aantal per 1.000 inwoners)	5,9	2021
	Taakveld 3. Economie		
2	14. Functiemenging (%)	45,6%	2021
2	16. Vestiging van bedrijven (aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15 t/m 64 jaar)	153,3	2021
	Taakveld 4. Onderwijs		
1	17. Absoluut verzuim (aantal per 1.000 leerlingen)	1,9	2021
1	18. Relatief verzuim (aantal per 1.000 leerlingen)	30	2021
1	19. Vroegtijdig schoolverlaters zonder startkwalificatie (% deelnemers aan het VO en MBO onderwijs)	2,2%	2021
	Taakveld 5. Sport, cultuur en recreatie		
1	20. Niet sporters (%)	49,8%	2020
	Taakveld 6. Sociaal domein		
1	21. Banen (aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd 15-64 jaar)	684,1	2021
1	22. Jongeren met een delict voor de rechter (% 12 t/m 21 jarigen)	1%	2020
1	23. Kinderen in uitkeringsgezin (% kinderen tot 18 jaar)	7%	2020
1	24. Netto arbeidsparticipatie (% van de werkzame beroepsbevolking ten opzichte van der beroepsbevolking)	65,2%	2020
1	26. Werkloze jongeren (% 16 t/m 22 jarigen)	3%	2020
1	27. Personen met een bijstandsuitkering (aantal per 10.000 inwoners)	377,1	2021
1	28. Lopende re-integratievoorzieningen (aantal per 10.000 inwoners in de leeftijd 15-64 jaar)	231,9	2020
1	29. Jongeren met jeugdhulp (% van alle jongeren tot 18 jaar)	14,9%	2021
1	30. Jongeren met jeugdbescherming (% van alle jongeren tot 18 jaar)	1,5%	2021
1	31. Jongeren met jeugdreclassering (% van alle jongeren van 12 tot 23 jaar)	0,3%	2021
1	32. Cliënten met een maatwerkarrangement WMO (aantal per 10.000 inwoners)	780	2021
	Taakveld 7. Volksgezondheid en milieu		
2	33. Omvang huishoudelijk restafval (kg per inwoner)	162	2020
2	34. Hernieuwbare elektriciteit (%)	9,5%	2020
	Taakveld 8. Volksgezondheid, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing		
2	35. Gemiddelde WOZ-waarde (in € 1.000)	252	2021
2	36. Nieuw gebouwde woningen (aantal per 1.000 woningen)	0,2	2021
2	37. Demografische druk (%)	84,7%	2022
3	38. Gemeentelijke woonlasten eenpersoonshuishouden (in €)	812	2022
3	39. Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishouden (in €)	857	2022

Bijlage 3 Taakvelden

Tabel: Taakvelden

		2023		2024		2025		2026	
Taakveld	Omschrijving taakveld (bedragen x € 1.000)	Lasten	Baten	Lasten	Baten	Lasten	Baten	Lasten	Baten
0.1	Bestuur	2.738	0	2.516	0	2.516	0	2.408	0
0.10	Mutaties reserves	1.747	936	1.590	327	810	210	810	210
0.2	Burgerzaken	1.681	585	1.616	585	1.552	585	1.552	585
0.3	Beheer overige gebouwen en gronden	814	463	788	463	812	463	811	463
0.4	Overhead	17.717	23	17.769	33	19.107	33	19.184	33
0.5	Treasury	186	719	-24	719	-170	719	-326	719
0.61	OZB woningen	730	7.400	730	7.400	730	7.400	730	7.400
0.62	OZB niet-woningen	0	2.549	0	2.549	0	2.549	0	2.549
0.63	Parkeerbelasting	0	4	0	4	0	4	0	4
0.64	Belastingen overig	0	85	0	85	0	85	0	85
0.7	Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	0	92.976	0	94.209	0	95.200	0	88.273
0.8	Overige baten en lasten	1.884	0	2.655	0	2.655	0	2.389	0
1.1	Crisisbeheersing en brandweer	2.838	6	2.838	6	2.836	6	2.836	6
1.2	Openbare orde en veiligheid	876	21	892	21	907	21	907	21
2.1	Verkeer en vervoer	5.536	302	5.551	302	5.640	302	5.711	302
2.2	Parkeren	103	25	103	25	95	25	95	25
2.5	Openbaar vervoer	125	97	125	97	125	97	125	97
3.1	Economische ontwikkeling	437	101	437	101	437	101	387	101
3.3	Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	9	9	9	9	9	9	9	9
3.4	Economische promotie	373	340	379	340	379	340	379	340
4.2	Onderwijshuisvesting	2.533	475	2.512	475	2.697	475	2.868	475
4.3	Onderwijsbeleid en leerlingzaken	2.615	940	2.691	940	2.780	940	2.801	940
5.1	Sportbeleid en activering	458	10	458	10	458	10	458	10
5.2	Sportaccommodaties	3.873	1.412	3.892	1.412	3.925	1.412	3.937	1.412
5.3	Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	694	0	694	0	694	0	694	0
5.5	Cultureel erfgoed	242	45	242	45	242	45	242	45
5.6	Media	887	0	887	0	887	0	887	0
5.7	Openbaar groen en (openlucht) recreatie	3.484	350	3.239	225	3.276	235	3.296	235
6.1	Samenkracht en burgerparticipatie	3.845	234	3.743	234	3.743	234	3.757	234
6.2	Wijkteams	602	0	601	0	602	0	608	0
6.3	Inkomensregelingen	18.878	14.228	18.878	14.228	18.878	14.228	18.878	14.228

6.4	Begeleide participatie	9.758	478	9.499	478	9.229	478	8.985	478
6.6	Maatwerkvoorziening (WMO)	2.640	474	2.770	474	2.863	728	2.878	734
6.71	Maatwerkdienstverlening 18+	14.713	5	14.683	5	14.718	5	14.723	5
6.72	Maatwerkdienstverlening 18-	16.114	22	16.153	22	16.185	22	16.185	22
6.82	Geëscaleerde zorg 18-	200	0	200	0	200	0	200	0
7.1	Volksgezondheid	1.737	0	1.737	0	1.737	0	1.737	0
7.2	Riolering	3.208	4.885	3.612	5.343	3.955	5.694	4.545	6.284
7.3	Afval	4.575	5.588	4.574	5.588	4.573	5.588	4.573	5.588
7.4	Milieubeheer	2.842	835	2.965	1.043	3.178	1.256	3.589	1.667
7.5	Begraafplaatsen en crematoria	563	806	561	806	561	806	559	806
8.1	Ruimtelijke ordening	2.853	10	2.564	10	2.649	10	2.063	10
8.2	Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	31	129	31	129	31	129	31	129
8.3	Wonen en bouwen	2.353	457	2.374	457	2.396	457	2.345	457
Totaal Begroting		**137.493**	**138.022**	**137.537**	**139.198**	**138.900**	**140.900**	**138.847**	**134.981**
Resultaat			**530**		**1.661**		**2.001**		**-3.866**

Bijlage 4 Meerjarig Investeringsplan

Uitgangspunten

Alleen de kredieten 2023 t/m 2026 en de hiermee samenhangende kapitaallasten zijn in het onderstaand overzicht vermeld.
Opgevoerde kredieten in enig jaar worden in principe het jaar N+1 afgeschreven.
Renteberekening vindt plaats op basis van boekwaarde 1 januari van het lopende jaar.
Toegerekende rente 2023 t/m 2026 is 0,59%.

Tabel: Kredieten

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Afsch.	Totaal-Krediet	Krediet 2022	2023	2024	2025	2026	Kapitaallasten 2023	2024	2025	2026
Nieuw Gemeentehuis De Steeg *1	40	28.000	3.000	18.000	7.000	0	0	18	124	866	862
Bedrijfsvoering											
Digitaal Rheden	5	2.500	0	1.200	1.000	300	0	0	247	452	511
Samenleving - Sport in Rheden											
Sporthallen - Vervangen 3 schrobmachines	5	12	0	12	0	0	0	0	2	2	2
Ellecom - Hoofdveld - vervangen toplaag kunstgrasveld	10	200	0	0	0	0	200	0	0	0	0
Nieuwland - Veld 1 - vervangen toplaag kunstgrasveld	10	200	0	0	200	0	0	0	0	21	21
Nieuwland - Veld 4 - vervangen toplaag kunstgrasveld	10	200	0	0	0	0	200	0	0	0	0
Nieuwland - Veld 5 - vervangen toplaag kunstgrasveld	10	200	0	0	0	200	0	0	0	0	21
Pinkenberg - Veld 1 - vervangen toplaag kunstgrasveld	10	200	0	0	0	0	200	0	0	0	0
Pinkenberg - Veld 2 - vervangen toplaag kunstgrasveld	10	200	0	0	200	0	0	0	0	21	21
Pinkenberg - Veld 3 - vervangen toplaag kunstgrasveld	10	200	0	0	200	0	0	0	0	21	21
Pinkenberg - Veld 4 - vervangen toplaag kunstgrasveld	10	200	0	0	0	0	200	0	0	0	0
Reheden - Korfbalveld 1 - vervangen toplaag kunstgrasveld	10	200	0	0	200	0	0	0	0	21	21
Rheden - Veld 2 - vervangen toplaag kunstgrasveld	10	200	0	0	0	200	0	0	0	0	21
Samenleving - Onderwijshuisvesting											
School 1	40	6.208	0	0	6.208	0	0	0	0	192	191
School 2	40	3.390	0	0	0	3.390	0	0	0	0	105
School 3	40	2.411	0	0	0	2.411	0	0	0	0	75

School 4	40	3.417	0	0	0	0	3.417	0	0	0	0
Leefomgeving											
2. Rehabilitatie kosten van de wegen bij vervanging riolering	60	525	525	0	0	0	0	12	12	12	12
3. Rehabilitatie kosten van de wegen bij vervanging riolering	60	525	525	0	0	0	0	12	12	12	12
3. Vervanging lichtmasten openbare verlichting	40	356	356	0	0	0	0	11	11	11	11
4. Rehabilitatie kosten van de wegen bij vervanging riolering	60	525	0	525	0	0	0	0	12	12	12
4. Vervanging lichtmasten openbare verlichting	40	382	0	382	0	0	0	0	12	12	12
5. Rehabilitatie kosten van de wegen bij vervanging riolering	60	525	0	0	525	0	0	0	0	12	12
5. Vervanging lichtmasten openbare verlichting	40	424	0	0	424	0	0	0	0	13	13
6. Rehabilitatie kosten van de wegen bij vervanging riolering	60	525	0	0	0	525	0	0	0	0	12
6. Vervanging lichtmasten openbare verlichting	40	321	0	0	0	321	0	0	0	0	10
7. Rehabilitatie kosten van de wegen bij vervanging riolering	60	525	0	0	0	0	525	0	0	0	0
Investering kunstwerken	40	387	75	78	78	78	78	2	5	7	9
Investering levensverlengend onderhoud	15	856	160	174	174	174	174	12	24	37	49
Investering wegen	60	6.368	1.200	1.292	1.292	1.292	1.292	27	56	85	114
Investeringen meubilair/verkeerstekens	10	495	75	105	105	105	105	8	19	30	41
30 Km zone De Steeg Zuid-Oost	60	50	50	0	0	0	0	1	1	1	1
30 km zone Rheden (ten noorden van Oranjeweg)	60	364	364	0	0	0	0	8	8	8	8
60 Km zone Havikenwaard	60	60	60	0	0	0	0	1	1	1	1
Fietsplan 2016/Harderwijkerweg Dieren	60	500	500	0	0	0	0	11	11	11	11
Fietsplan 2016/Imboslaan Dieren	60	250	250	0	0	0	0	6	6	6	6
Uitvoeringsprogramma Fietspadenplan 2006-2013	15	46	46	0	0	0	0	3	3	3	3
Verbetering kruispunt Orjanjeweg / Laakweg	60	65	65	0	0	0	0	1	1	1	1
Verkeersmaatregelen in combinatie met riolering (5% van reh. SBO Wegen)	15	175	70	26	26	26	26	5	7	9	11
Wegvakken Rozendaalselaan	60	72	0	0	0	72	0	0	0	0	2
Vervanging ANWB bewegwijzering	10	100	100	0	0	0	0	11	11	10	10
2. Renovatie bomen c.a. (incl. areaauitbreiding)	30	340	340	0	0	0	0	13	13	13	13
3. Renovatie bomen c.a. (incl. areaauitbreiding)	30	357	0	357	0	0	0	0	14	14	14
4. Renovatie bomen c.a. (incl. areaauitbreiding)	30	357	0	0	357	0	0	0	0	14	14
5. Renovatie bomen c.a. (incl. areaauitbreiding)	30	357	0	0	0	357	0	0	0	0	14
6. Renovatie bomen c.a. (incl. areaauitbreiding)	30	357	0	0	0	0	357	0	0	0	0
Hittestress	20	800	0	200	200	200	200	0	11	22	33
Investering spelen	20	562	108	113	113	113	113	6	12	19	25
Mastperlan Veluwezoom	60/10	2.285	124	458	520	757	70	1	4	7	11
Leefomgeving - Riolering											

Aanleg drainage systeem Velp-Zuid	80	260	260	0	0	0	0	5	5	5	5
Aanleg drainage systeem Velp-Zuid	30	720	0	0	0	720	0	0	0	0	28
Aanleg riool Kaneelweg-Edyweg	60	22	0	0	0	22	0	0	0	0	0
Aanpak waterprobleem Havelandseweg	30	190	0	190	0	0	0	0	7	7	7
Aanpak waterprobleem Lentsesteeg Noord	30	153	0	0	0	0	153	0	0	0	0
Aanpak waterprobleem omgeving gemeentehuis	15	250	0	0	250	0	0	0	0	18	18
Aanpassen /verwijderen overstorten/-leidingen Talingsingel (2) en Rietganssingel (1)	15	40	0	0	0	40	0	0	0	0	3
Afsluiten gem riool Fazant,patrijs en ind.laaan	15	46	0	0	0	46	0	0	0	0	3
Annastraat Velp	60	1.304	0	1.304	0	0	0	0	29	29	29
Buitensingel afkoppelen, noodvoorziening (Berging)	30	185	0	0	0	185	0	0	0	0	7
Burg willemsstraat	80	250	250	0	0	0	0	5	5	5	5
Cort v/d Lindestraat Dieren	60	4.504	0	0	0	4.504	0	0	0	0	102
Harderwijkerweg Dieren	80	1.000	1.000	0	0	0	0	18	18	18	18
Havelandseweg	80	190	190	0	0	0	0	3	3	3	3
Infiltratie De Steeg Noord	15	500	0	0	500	0	0	0	0	36	36
Kleine rioolvervangingen	60	2.620	0	655	655	655	655	0	15	30	44
Klimaatadaptatie	30	500	0	125	125	125	125	0	5	10	15
Larensteinselaan	60	55	0	0	55	0	0	0	0	1	1
Lentsesteeg	80	428	428	0	0	0	0	8	8	8	8
Meekoppelkansen BRP 2018	60	750	0	750	0	0	0	0	17	17	17
Meekoppelkansen BRP 2019	60	750	0	0	750	0	0	0	0	17	17
Meekoppelkansen BRP 2020	60	750	0	0	0	750	0	0	0	0	17
Meekoppelkansen BRP 2021	60	750	0	0	0	0	750	0	0	0	0
Ombouw VGS De Beemd naar VGS 2.0	15	26	0	0	0	26	0	0	0	0	2
Operatie Steenbreek	15	200	0	50	50	50	50	0	4	7	11
Orjanjeweg Rheden	80	230	230	0	0	0	0	4	4	4	4
Pompcap Dieren NO verlagen	15	3	0	0	0	3	0	0	0	0	0
Reconstructie Oranjebuurt Dieren	60	5.675	0	5.675	0	0	0	0	128	128	127
Relinen	60	1.000	0	250	250	250	250	0	6	11	17
Rioolvervanging Brantsenpark	60	509	0	0	0	0	509	0	0	0	0
Rioolvervanging Buizerdlaan	60	488	0	0	0	488	0	0	0	0	11
Rioolvervanging cluster Bachlaan	60	1.748	0	0	0	0	1.748	0	0	0	0
Rioolvervanging cluster Broekveldseweg	60	1.303	0	0	0	1.303	0	0	0	0	29
Rioolvervanging Cluster Cort v/d Lindestraat	60	4.504	0	0	0	4.504	0	0	0	0	102
Rioolvervanging cluster Nassaustraat	60	621	0	0	0	0	621	0	0	0	0
Rioolvervanging cluster Peter v Anrooylaan	60	1.558	0	0	0	0	1.558	0	0	0	0
Rioolvervanging cluster Thorbeckestraat	60	1.700	0	0	1.700	0	0	0	0	38	38

Rioolvervanging en aanpak waterprobleem Oranjeweg	60	2.550	0	2.550	0	0	0	0	58	57	57
Rioolvervanging en relinen	80	250	250	0	0	0	0	5	5	5	5
Rioolvervanging Haviklaan	60	487	0	0	0	487	0	0	0	0	11
Rioolvervanging Hogeweg	60	277	0	0	277	0	0	0	0	6	6
Rioolvervanging Kastanjelaan	60	694	0	694	0	0	0	0	16	16	16
Rioolvervanging Kerkallee	60	2.134	0	2.134	0	0	0	0	48	48	48
Rioolvervanging Mezenlaan	60	858	0	0	0	858	0	0	0	0	19
Rioolvervanging Oranjebuurt rheden	60	3.289	0	0	3.289	0	0	0	0	74	74
Rioolvervanging Patrijslaan	60	1.427	0	0	0	1.427	0	0	0	0	32
Rioolvervanging Rietganssingel	60	200	0	200	0	0	0	0	5	4	4
Rioolvervanging Spechtlaan	60	488	0	0	0	488	0	0	0	0	11
Rioolvervanging Valkenlaan	60	487	0	0	0	487	0	0	0	0	11
Rioolvervanging Vogelplantsoen	60	1.422	0	0	0	1.422	0	0	0	0	32
Rioolvervanging Wilhelminaweg	60	1.247	0	0	0	1.247	0	0	0	0	28
Sluiten ovs en leiding dichtmaken de Steeg	60	33	0	0	0	33	0	0	0	0	1
SSW Burg. Bloemersstraat	15	567	0	567	0	0	0	0	41	41	41
SSW Doctor de Visserstraat	30	2.250	0	0	2.250	0	0	0	0	88	88
SSW Larensteinselaan-Annastr	30	240	0	240	0	0	0	0	9	9	9
SSW Meester B. Leeuwenplein	30	354	0	0	0	0	354	0	0	0	0
SSW Oranjebuurt, Ijsselsingel	30	637	0	0	637	0	0	0	0	25	25
SSW Parallelweg	30	531	0	0	531	0	0	0	0	21	21
SSW Patrijslaan	30	283	0	0	0	283	0	0	0	0	11
SSW Wilhelminaweg	30	2.067	0	0	0	2.067	0	0	0	0	81
SSW Zilverakkerweg	30	709	0	0	0	709	0	0	0	0	28
Steenbreek 2022	80	100	100	0	0	0	0	2	2	2	2
Tuinstraat Velp	80	196	196	0	0	0	0	4	4	4	4
Zuider Paralelweg Velp	80	1.304	0	1.304	0	0	0	0	24	24	24
Zwanensingel-Gruttostraat Velp	80	34	34	0	0	0	0	1	1	1	1
Leefomgeving - Buurtbeheer											
Auto's (incl. maatregel 96)	6	120	120	0	0	0	0	21	21	20	20
Bedrijfswagens buurtbeheer	8	850	0	850	0	0	0	0	111	111	110
Beluchter/prikrol/rotorkopeg	10	14	14	0	0	0	0	1	1	1	1
Bezander	15	16	16	0	0	0	0	1	1	1	1
Electrotruck	15	48	0	0	48	0	0	0	0	3	3
Grondverdichters	10	16	16	0	0	0	0	2	2	2	2
Kunstmeststrooier	10	6	6	0	0	0	0	1	1	1	1

Totalen		**129.741**	**11.103**	**40.460**	**30.189**	**33.700**	**13.930**	**250**	**1.243**	**2.934**	**3.921**

*1 voor het nieuwe gemeentehuis is in het jaar 2021 al 667k uitgegeven.

Bijlage 5 Reserves en Voorzieningen

Tabel: Reserves

Omschrijving Reserve (bedragen x € 1.000)	1-1-2022	+/-	1-1-2023	+/-	1-1-2024	+/-	1-1-2025	+/-	1-1-2026	+/-	31-12-2026
Reserves											
Algemene reserve											
Algemene reserve ter financiering	8.198	584	8.781	0	8.781	0	8.781	0	8.781	0	8.781
Risico reserve	3.293	0	3.293	0	3.293	0	3.293	0	3.293	0	3.293
Totaal	**11.491**	**584**	**12.074**	**0**	**12.074**	**0**	**12.074**	**0**	**12.074**	**0**	**12.074**
Bestemmingsreserves											
Res.best.2018/Versterking re-integratie	52	0	52	0	52	0	52	0	52	0	52
Doorontwikkeling WABO	55	0	55	0	55	0	55	0	55	0	55
Reserve SBO speelvoorziening	468	0	468	0	468	0	468	0	468	0	468
Reserve SBO gem. gebouwen	973	-3	970	-3	966	-3	963	-3	960	-3	956
Reserve SBO wegen	1.767	200	1.967	800	2.767	800	3.567	800	4.367	800	5.167
Reserve SBO straatverlichting	55	0	55	0	55	0	55	0	55	0	55
Reserve SBO landschapsbeleidpl	24	10	34	10	44	10	54	10	64	10	74
Reserve actalisering bestemmingsplannen	66	0	66	0	66	0	66	0	66	0	66
Reserve nieuwbouw zwembad	1.359	-40	1.319	-40	1.280	-40	1.240	-40	1.201	-40	1.161
Reserve bos en natuurgebieden	104	40	144	0	144	0	144	0	144	0	144
Reserve bestemmingsplan Rheden-Oost	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Reserve risicobuffer grondexploitaties	660	-544	117	0	117	0	117	0	117	0	117
Reserve herstructuring woongebieden	1.532	-100	1.432	-100	1.332	-100	1.232	-100	1.132	-100	1.032
Reserve dorpsvisie Dieren (i.r.t. traverse Dieren)	2.064	-62	2.002	-62	1.940	-62	1.878	-62	1.815	-62	1.753

Reserve onderhoud gebouwen	656	0	656	0	656	0	656	0	656	0	656
Reserve te besteden gemeentelijke budgetten	2.272	617	2.890	-175	2.715	-117	2.598	0	2.598	0	2.598
Reserve Carion	163	-5	158	-5	153	-5	148	-5	143	-5	138
Reserve Armoedebeleid	10	0	10	0	10	0	10	0	10	0	10
Reserve klimaat	200	0	200	0	200	0	200	0	200	0	200
Reserve COVID-19	863	721	1.584	0	1.584	0	1.584	0	1.584	0	1.584
Reserve Beschut werk	187	0	187	0	187	0	187	0	187	0	187
Reserve Wet inburgering	80	0	80	0	80	0	80	0	80	0	80
Reserve project gemeentehuis	0	-1.166	-1.166	386	-780	780	0	0	0	0	0
Totaal bestemmingsreserves	**13.610**	**-332**	**13.280**	**811**	**14.091**	**1.263**	**15.354**	**600**	**15.954**	**600**	**16.553**
Totaal reserves	**25.101**	**252**	**25.354**	**811**	**26.165**	**1.263**	**27.428**	**600**	**28.028**	**600**	**28.627**
	25.101		**25.354**		**26.165**		**27.428**		**28.028**		**28.627**

Tabel: Voorzieningen

Omschrijving Reserve (bedragen x € 1.000)	1-1-2022	+/-	1-1-2023	+/-	1-1-2024	+/-	1-1-2025	+/-	1-1-2026	+/-	31-12-2026
Voorzieningen											
Voorziening frictiekosten en casco	130	0	130	0	130	0	130	0	130	0	130
Voorziening wachtgeld ambtenaren	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorziening pensioen en wachtgeld bestuur	1.522	240	1.762	0	1.762	0	1.762	0	1.762	0	1.762
Totaal	**1.652**	**240**	**1.892**	**0**	**1.892**	**0**	**1.892**	**0**	**1.892**	**0**	**1.892**
Voorzieningen middelen derden											
Voorziening onderhoud riolering	2.036	119	2.154	5	2.159	5	2.165	5	2.170	5	2.175
Voorziening afkoopsom onderhoud graven	2.006	-215	1.792	-215	1.577	-215	1.363	-215	1.148	-215	934

Voorziening ruimen graven	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorziening onderhoud grafrechten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorziening SBO Gebouwen	784	743	1.527	758	2.284	758	3.042	758	3.799	758	4.557
Totaal	**4.826**	**647**	**5.473**	**548**	**6.021**	**548**	**6.569**	**548**	**7.117**	**548**	**7.665**
Totaal Voorzieningen	**6.477**	**887**	**7.365**	**548**	**7.913**	**548**	**8.461**	**548**	**9.009**	**548**	**9.557**

Bijlage 6 Begroting 2022

In deze bijlage wordt de huidige begroting 2022, stand na Q2-Rapportage 2022, getoond. Eerst in de oude programma-indeling en daarna in de nieuwe programma-indeling.

Begroting 2022 (oude programma-indeling)

Programma 1 Economische ontwikkeling

Omschrijving (bedragen x € 1.000)		PB 2022	Mutatie	GB 2022
Lasten				
3.1 Economische ontwikkeling		356	5	361
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen		9	0	9
3.4 Economische promotie		328	2	330
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken		2.486	118	2.604
6.4 Begeleide participatie		9.292	379	9.670
	subtotaal	12.471	504	12.974
Baten				
3.1 Economische ontwikkeling		101	0	101
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen		9	0	9
3.4 Economische promotie		330	0	330
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken		940	0	940
6.4 Begeleide participatie		178	159	337
	subtotaal	1.558	159	1.717
Saldo van baten en lasten		-10.913	-345	-11.257
Reserves				
Toevoeging		0	0	0
Onttrekking		0	141	141
Resultaat		-10.913	-204	-11.116

Programma 2 Welzijn

Omschrijving (bedragen x € 1.000)		PB 2022	Mutatie	GB 2022
Lasten				
5.1 Sportbeleid en activering		469	-65	404
5.2 Sportaccommodaties		3.320	320	3.639
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie		693	1	694
5.5 Cultureel erfgoed		199	685	884
5.6 Media		887	0	887
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie		3.528	115	3.643
6.2 Wijkteams		583	2	585
6.3 Inkomensregelingen		19.860	1.234	21.094
6.6 Maatwerkvoorzieningen (WMO)		2.083	353	2.436
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+		14.440	806	15.246
6.72 Maatwerkdienstverlening 18-		14.441	236	14.678
6.82 Geëscaleerde zorg 18-		200	0	200
7.1 Volksgezondheid		1.660	59	1.719
7.5 Begraafplaatsen en crematoria		601	11	612
	subtotaal	62.964	3.757	66.721

Baten				
5.1 Sportbeleid en activering		21	0	21
5.2 Sportaccommodaties		1.087	236	1.323
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie		0	0	0
5.5 Cultureel erfgoed		0	145	145
5.6 Media		0	0	0
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie		142	0	142
6.2 Wijkteams		0	0	0
6.3 Inkomensregelingen		15.780	-1.552	14.228
6.6 Maatwerkvoorzieningen (WMO)		474	0	474
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+		5	0	5
6.72 Maatwerkdienstverlening 18-		22	0	22
6.82 Geëscaleerde zorg 18-		0	0	0
7.1 Volksgezondheid		0	0	0
7.5 Begraafplaatsen en crematoria		806	0	806
	subtotaal	18.337	-1.170	17.166
Saldo van baten en lasten		-44.627	-4.927	-49.555
Reserves				
Toevoeging		0	0	0
Onttrekking		40	796	835
Resultaat		-44.588	-4.132	-48.719

Programma 3 Gebiedsontwikkeling

Omschrijving (bedragen x € 1.000)		PB 2022	Mutatie	GB 2022
Lasten				
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden		844	11	855
2.1 Verkeer en vervoer		4.728	128	4.856
2.2 Parkeren		62	0	63
2.5 Openbaar vervoer		125	0	125
4.2 Onderwijshuisvesting		2.414	15	2.429
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie		2.150	473	2.623
8.1 Ruimtelijke ordening		1.881	1.501	3.381
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)		30	359	389
8.3 Wonen en bouwen		2.177	49	2.226
	subtotaal	14.412	2.537	16.949
Baten				
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden		427	0	427
2.1 Verkeer en vervoer		206	76	282
2.2 Parkeren		25	0	25
2.5 Openbaar vervoer		97	0	97
4.2 Onderwijshuisvesting		430	0	430
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie		119	55	174
8.1 Ruimtelijke ordening		10	0	10
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)		129	165	294
8.3 Wonen en bouwen		457	0	457
	subtotaal	1.900	296	2.196
Saldo van baten en lasten		-12.511	-2.241	-14.752

Reserves			
Toevoeging	306	-56	250
Onttrekking	420	1.693	2.113
Resultaat	-12.398	-491	-12.889

Programma 4 Duurzaamheid

Omschrijving (bedragen x € 1.000)		PB 2022	Mutatie	GB 2022
Lasten				
7.2 Riolering		3.190	17	3.207
7.3 Afval		4.209	5	4.214
7.4 Milieubeheer		2.009	425	2.434
	subtotaal	9.409	446	9.855
Baten				
7.2 Riolering		4.919	0	4.919
7.3 Afval		5.137	0	5.137
7.4 Milieubeheer		8	0	8
	subtotaal	10.064	0	10.064
Saldo van baten en lasten		656	-446	210
Reserves				
Toevoeging		0	0	0
Onttrekking		0	0	0
Resultaat		656	-446	210

Programma 5 Bestuur en veiligheid

Omschrijving (bedragen x € 1.000)		PB 2022	Mutatie	GB 2022
Lasten				
0.1 Bestuur		2.547	250	2.797
0.2 Burgerzaken		1.638	135	1.773
1.1 Crisisbeheersing en brandweer		2.920	0	2.920
1.2 Openbare orde en veiligheid		858	23	881
	subtotaal	7.962	408	8.371
Baten				
0.1 Bestuur		30	0	30
0.2 Burgerzaken		585	0	585
1.1 Crisisbeheersing en brandweer		6	0	6
1.2 Openbare orde en veiligheid		21	0	21
	subtotaal	641	0	641
Saldo van baten en lasten		-7.321	-408	-7.730
Reserves				
Toevoeging		0	0	0
Onttrekking		0	0	0
Resultaat		-7.321	-408	-7.730

Programma 6 Overhead en algemene dekkingsmiddelen

Omschrijving (bedragen x € 1.000)		PB 2022	Mutatie	GB 2022
Lasten				
0.4 Overhead		15.576	757	16.333
0.5 Treasury		488	0	488
0.61 OZB woningen		730	0	730
0.62 OZB niet-woningen		0	0	0
0.63 Parkeerbelasting		0	0	0
0.64 Belastingen overig		0	0	0
0.7 Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds		0	0	0
0.8 Overige baten en lasten		808	-589	219
0.9 Vennootschapsbelasting (Vpb)		0	0	0
	subtotaal	17.602	169	17.771
Baten				
0.4 Overhead		187	-154	33
0.5 Treasury		719	0	719
0.61 OZB woningen		6.778	0	6.778
0.62 OZB niet-woningen		2.335	0	2.335
0.63 Parkeerbelasting		4	0	4
0.64 Belastingen overig		231	0	231
0.7 Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds		83.542	8.057	91.599
0.8 Overige baten en lasten		0	0	0
0.9 Vennootschapsbelasting (Vpb)		0	0	0
	subtotaal	93.795	7.903	101.698
Saldo van baten en lasten		76.194	7.734	83.928
Reserves				
Toevoeging		0	1.634	1.634
Onttrekking		3	0	3
Resultaat		76.197	6.100	82.297

Begroting 2022 (nieuwe programma-indeling)

Programma 1 Samenleving

Omschrijving (bedragen x € 1.000)		PB 2022	Mutatie	GB 2022
Lasten				
4.2 Onderwijshuisvesting		2.414	15	2.429
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken		2.486	118	2.604
5.1 Sportbeleid en activering		469	-65	404
5.2 Sportaccommodaties		3.320	320	3.639
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie		693	1	694
5.6 Media		887	0	887
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie		3.528	115	3.643
6.2 Wijkteams		583	2	585
6.3 Inkomensregelingen		19.860	1.234	21.094
6.4 Begeleide participatie		9.292	379	9.670
6.6 Maatwerkvoorzieningen (WMO)		2.083	353	2.436
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+		14.440	806	15.246
6.72 Maatwerkdienstverlening 18-		14.441	236	14.678
6.82 Geëscaleerde zorg 18-		200	0	200
7.1 Volksgezondheid		1.660	59	1.719
	subtotaal	76.355	3.573	79.929

Baten			
4.2 Onderwijshuisvesting	430	0	430
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	940	0	940
5.1 Sportbeleid en activering	21	0	21
5.2 Sportaccommodaties	1.087	236	1.323
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	0	0	0
5.6 Media	0	0	0
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	142	0	142
6.2 Wijkteams	0	0	0
6.3 Inkomensregelingen	15.780	-1.552	14.228
6.4 Begeleide participatie	178	159	337
6.6 Maatwerkvoorzieningen (WMO)	474	0	474
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+	5	0	5
6.72 Maatwerkdienstverlening 18-	22	0	22
6.82 Geëscaleerde zorg 18-	0	0	0
7.1 Volksgezondheid	0	0	0
subtotaal	19.078	-1.157	17.922
Saldo van baten en lasten	-57.277	-4.730	-62.007
Reserves			
Toevoeging	0	0	0
Onttrekking	44	468	512
Resultaat	-57.232	-4.262	-61.494

Programma 2 Leefomgeving

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	**PB 2022**	**Mutatie**	**GB 2022**
Lasten			
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	844	11	855
2.1 Verkeer en vervoer	4.728	128	4.856
2.2 Parkeren	62	0	63
2.5 Openbaar vervoer	125	0	125
3.1 Economische ontwikkeling	356	5	361
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	9	0	9
3.4 Economische promotie	328	2	330
5.5 Cultureel erfgoed	199	685	884
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	2.150	473	2.623
7.2 Riolering	3.190	17	3.207
7.3 Afval	4.209	5	4.214
7.4 Milieubeheer	2.009	425	2.434
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	601	11	612
8.1 Ruimtelijke ordening	1.881	1.501	3.381
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	30	359	389
8.3 Wonen en bouwen	2.177	49	2.226
subtotaal	22.900	3.670	26.570
Baten			
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	427	0	427
2.1 Verkeer en vervoer	206	76	282
2.2 Parkeren	25	0	25
2.5 Openbaar vervoer	97	0	97
3.1 Economische ontwikkeling	101	0	101

3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen		9	0	9
3.4 Economische promotie		330	0	330
5.5 Cultureel erfgoed		0	145	145
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie		119	55	174
7.2 Riolering		4.919	0	4.919
7.3 Afval		5.137	0	5.137
7.4 Milieubeheer		8	0	8
7.5 Begraafplaatsen en crematoria		806	0	806
8.1 Ruimtelijke ordening		10	0	10
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)		129	165	294
8.3 Wonen en bouwen		457	0	457
	subtotaal	12.781	441	13.222
Saldo van baten en lasten		-10.119	-3.229	-13.348
Reserves				
Toevoeging		306	-56	250
Onttrekking		415	2.162	2.577
Resultaat		-10.010	-1.011	-11.021

Programma 3 Bestuur en organisatie

Omschrijving (bedragen x € 1.000)		PB 2022	Mutatie	GB 2022
Lasten				
0.1 Bestuur		2.547	250	2.797
0.2 Burgerzaken		1.638	135	1.773
0.4 Overhead		15.576	757	16.333
0.5 Treasury		488	0	488
0.61 OZB woningen		730	0	730
0.62 OZB niet-woningen		0	0	0
0.63 Parkeerbelasting		0	0	0
0.64 Belastingen overig		0	0	0
0.7 Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds		0	0	0
0.8 Overige baten en lasten		808	-589	219
0.9 Vennootschapsbelasting (Vpb)		0	0	0
1.1 Crisisbeheersing en brandweer		2.920	0	2.920
1.2 Openbare orde en veiligheid		858	23	881
	subtotaal	25.564	577	26.141
Baten				
0.1 Bestuur		30	0	30
0.2 Burgerzaken		585	0	585
0.4 Overhead		187	-154	33
0.5 Treasury		719	0	719
0.61 OZB woningen		6.778	0	6.778
0.62 OZB niet-woningen		2.335	0	2.335
0.63 Parkeerbelasting		4	0	4
0.64 Belastingen overig		231	0	231
0.7 Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds		83.542	8.057	91.599
0.8 Overige baten en lasten		0	0	0
0.9 Vennootschapsbelasting (Vpb)		0	0	0
1.1 Crisisbeheersing en brandweer		6	0	6
1.2 Openbare orde en veiligheid		21	0	21
	subtotaal	94.436	7.903	102.339

Saldo van baten en lasten	68.872	7.326	76.198
Reserves			
Toevoeging	0	1.634	1.634
Onttrekking	3	0	3
Resultaat	68.876	5.692	74.568

Bijlage 7 Kerngegevens

Tabel: Kerngegevens

Categorie	Detail	Begroting 2022	Begroting 2023
Sociale structuur			
Inwoners	0-4 jaar	1.804	1.763
	5-19 jaar	6.655	6.548
	20-64 jaar	23.599	23.554
	> 65 jaar	11.471	11.607
	Totaal	43.529	43.472
Uitkeringsgerechtigden	Algemene bijstand	891	866
(cijfers eind juli 2022)	IOAW	45	37
	IOAZ	4	4
	Bbz	10	9
Fysieke structuur			
Oppervlakte	Land (in ha)	8.173	8.173
	Binnenwater (in ha)	266	266
	Openbaar groen (in ha)	157	157
	Wegen: asfalt (in m2)	1.228.290	1.130.018
	Wegen: elementen (in m2)	1.340.421	1.354.545
Lengte	Riolering (in km)	244	244
Aantal	Woningen	21.281	*21.287
	Lantaarnpalen	7.050	7.048
	Bomen	13.159	13.621
	Speelplaatsen	95	80
	Speeltoestellen	424	424
Voorzieningen	(aantallen op teldatum 1 oktober 2021)		
Openbaar basisonderwijs	Aantal scholen	10	10
	Aantal leerlingen	1.498	1.499
Bijzonder basisonderwijs	Aantal scholen	10	10
	Aantal leerlingen	1.734	1.649
Voortgezet onderwijs	Aantal scholen	3	3
	Aantal leerlingen	2.485	2.498

*Het totaal aantal woningen per 31-12-2021 is gebaseerd op de cijfers van het CBS.

Bijlage 8 EMU-saldo

Tabel: EMU-saldo

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	GB 2022	B 2023	B 2024	B 2025	B 2026
1. Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	843	1.341	2.924	2.600	-3.266
2. Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	4.513	4.595	5.068	6.502	7.259
3. Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie	948	849	849	849	849
4. Investeringen in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd	-14.210	-40.002	-29.671	-32.944	-13.860
5.Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4					
6. Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa:					
Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen verkoopprijs), voor zover niet op exploitatie verantwoord					
7.Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie staan)					
8.Baten bouwgrondexploitatie: Baten voor zover transacties niet op exploitatie verantwoord					
9. Lasten op balanspost Voorzieningen voor zover deze transacties met derden betreffen	-302	-302	-302	-302	-302
10. Lasten ivm transacties met derden, die niet via de onder post 1 genoemde exploitatie lopen, maar rechtstreeks ten laste van de reserves (inclusief fondsen en dergelijke) worden gebracht en die nog niet vallen onder één van bovenstaande posten					
Berekend EMU-saldo	**-8.208**	**-33.519**	**-21.132**	**-23.295**	**-9.320**

Bijlage 9 Sustainable Development Goals (SDG)

Deze bijlage bevat een beschrijving van de zogenaamde SDG als onderdeel van de Global Goals waaraan de verschillende thema's in de begroting bijdragen.

	Global Goal (sub)doelen
1.1	Tegen 2030 extreme armoede uitroeien voor alle mensen wereldwijd, die met minder dan $1,25 per dag moeten rondkomen.
1.2	Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen.
1.3	Nationaal toepasbare sociale beschermingssystemen en maatregelen implementeren voor iedereen, met inbegrip van sociale beschermingsvloeren, en tegen 2030 een aanzienlijke dekkingsgraad realiseren van de armen en de kwetsbaren.
1.4	Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering.
1.5	Tegen 2030 de weerbaarheid opbouwen van de armen en van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan en kwetsbaarheid voor met klimaat-gerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken.
1.a	Zorgen voor een aanzienlijke mobilisatie van middelen afkomstig uit verschillende bronnen, ook via versterkte ontwikkelingssamenwerking, om adequate en voorspelbare middelen te voorzien voor ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, om programma's en beleidslijnen te implementeren die een einde moeten maken aan armoede in al haar vormen.
1.b	Solide beleidskaders creëren op nationaal, regionaal en internationaal niveau, die zijn gebaseerd op ontwikkelingsstrategieën ten gunste van de armen en het genderbeleid, om de versnelde investering te ondersteunen in acties die gericht zijn op het uitroeien van de armoede.

	Global Goal (sub)doelen
2.1	Tegen 2030 een einde maken aan honger en voor iedereen, in het bijzonder de armen en de mensen die leven in kwetsbare situaties, met inbegrip van kinderen, toegang garanderen tot veilig, voedzaam en voldoende voedsel en dit het hele jaar lang.
2.2	Tegen 2030 een einde maken aan alle vormen van malnutritie, waarbij ook tegen 2025 voldaan moet kunnen worden aan de internationaal overeengekomen doelstellingen met betrekking tot groeiachterstand en ondergewicht bij kinderen onder de 5 jaar; en eveneens tegemoetkomen aan de voedingsbehoeften van adolescente meisjes, zwangere vrouwen, vrouwen die borstvoeding geven en oudere personen.
2.3	Tegen 2030 de landbouwproductiviteit en de inkomens verdubbelen voor kleinschalige voedselproducenten, in het bijzonder vrouwen, inheemse bevolkingen, familieboeren, veefokkers en vissers, onder meer door een veilige en

	gelijke toegang tot land, andere productieve hulpbronnen en inputs, kennis, financiële diensten, markten en opportuniteiten die toegevoegde waarde bieden en ook buiten de landbouw tewerkstelling genereren.
2.4	Tegen 2030 duurzame voedselproductiesystemen garanderen en veerkrachtige landbouwpraktijken implementeren die de productiviteit en de productie kunnen verhogen, die helpen bij het in stand houden van ecosystemen, die de aanpassingscapaciteit verhogen in de strijd tegen klimaatverandering, extreme weersomstandigheden, droogte, overstromingen en andere rampen en die op een progressieve manier de kwaliteit van het land en de bodem verbeteren.
2.5	Tegen 2020 de genetische diversiteit in stand houden van zaden, cultuurgewassen en gefokte en gedomesticeerde dieren en hun in het wild levende verwanten, ook aan de hand van zaad- en plantenbanken die op een degelijke manier beheerd en gediversifieerd worden op nationaal, regionaal en internationaal niveau; en de toegang bevorderen tot het eerlijk en billijk delen van voordelen afkomstig van het gebruik van genetische hulpbronnen en daaraan gekoppelde traditionele kennis, zoals internationaal overeengekomen.
2.a	Verhogen van de investeringen, door versterkte internationale samenwerking, in landelijke infrastructuur, landbouwkundig onderzoek en uitgebreide diensten, technologische ontwikkeling en genetische databanken voor planten en vee om de landbouwkundige productiecapaciteit in ontwikkelingslanden, in het bijzonder in de minst ontwikkelde landen, te versterken.
2.b	Corrigeren en voorkomen van handelsbeperkingen en scheefgegroeide situaties op de wereldlandbouwmarkten, door onder andere tegelijk alle vormen van landbouwexportsubsidies en alle exportmaatregelen met een gelijkaardig effect af te schaffen, in overeenstemming met het mandaat van de Ontwikkelingsronde in Doha.
2.c	Maatregelen aannemen die de correcte werking moeten garanderen van de voedselgrondstoffenmarkten en hun afgeleiden en een snelle toegang tot marktinformatie bevorderen, met inbegrip van informatie over voedselreserves, om de extreme volatiliteit van de voedselprijzen te helpen beperken.

	Global Goal (sub)doelen
3.1	Tegen 2030 de globale moedersterfte terugdringen tot minder dan 70 per 100.000 levendgeborenen.
3.2	Tegen 2030 een einde maken aan vermijdbare overlijdens van pasgeborenen en kinderen onder de 5 jaar, waarbij alle landen er moeten naar streven om het sterftecijfer van baby's minstens tot 12 per 1000 levendgeborenen te beperken alsook het sterftecijfer van kinderen jonger dan 5 jaar eveneens in te perken tot maximum 25 per 1000 levendgeborenen.
3.3	Tegen 2030 een einde maken aan epidemieën zoals aids, tuberculose, malaria en verwaarloosde tropische ziekten, alsook hepatitis, door water overgebrachte ziekten en andere overdraagbare ziekten bestrijden.
3.4	Tegen 2030 de vroegtijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen.
3.5	3.5 De preventie en behandeling versterken van misbruik van verslavende middelen, met inbegrip van drugsgebruik en het schadelijk gebruik van alcohol.
3.6	Tegen 2020 het aantal doden en gewonden in het verkeer wereldwijd halveren.
3.7	Tegen 2030 universele toegang tot seksuele en reproductieve gezondheidszorgdiensten garanderen, met inbegrip van diensten voor

	gezinsplanning, informatie en opvoeding, en voor de integratie van reproductieve gezondheid in nationale strategieën en programma's
3.8	Zorgen voor een universele ziekteverzekering, met inbegrip van de bescherming tegen financiële risico's, toegang tot kwaliteitsvolle essentiële gezondheidszorgdiensten en toegang tot de veilige, doeltreffende, kwaliteitsvolle en betaalbare essentiële geneesmiddelen en vaccins voor iedereen
3.9	Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aantal sterfgevallen en ziekten verminderen als gevolg van gevaarlijke chemicaliën en de vervuiling en besmetting van lucht, water en bodem.
3.a	Waar nodig de implementatie van de kaderovereenkomst van de Wereldgezondheidsorganisatie over tabakscontrole versterken.
3.b	Het onderzoek en de ontwikkeling ondersteunen van vaccins en geneesmiddelen voor overdraagbare en niet-overdraagbare ziekten voor de overdraagbare en de niet-overdraagbare ziekten die in hoofdzaak ontwikkelingslanden treffen, toegang verschaffen tot betaalbare essentiële geneesmiddelen en vaccins, volgens de richtlijnen van de Verklaring van Doha aangaande het TRIPS-akkoord en Volksgezondheid. De Verklaring bevestigt het recht van ontwikkelingslanden om ten volle gebruik te maken van de bepalingen van de Overeenkomst aangaande de Handelsaspecten van de Intellectuele Eigendom (TRAIPR) die ruimte laat voor de bescherming van de volksgezondheid; en, in het bijzonder, het verschaffen van toegang tot geneesmiddelen voor iedereen.
3.c	De financiering van de gezondheidszorg aanzienlijk opvoeren, net als de aanwerving, de ontwikkeling, de opleiding en het lange tijd in dienst houden van gezondheidswerkers in ontwikkelingslanden, in het bijzonder in de minst ontwikkelde landen en de kleine eilandstaten.
3.d	De capaciteit van alle landen versterken, in het bijzonder die van de ontwikkelingslanden, met betrekking tot systemen voor vroegtijdige waarschuwing, risicovermindering en het beheer van nationale en globale gezondheidsrisico's.

	Global Goal (sub)doelen
4.1	Er tegen 2030 voor zorgen dat alle meisjes en jongens op een vrije, billijke en kwalitatief hoogstaande manier lager en middelbaar onderwijs kunnen afwerken, wat moet kunnen leiden tot relevante en doeltreffende leerresultaten.
4.2	Er tegen 2030 voor zorgen dat alle meisjes en jongens in hun vroege kindertijd toegang hebben tot een kwalitatieve ontwikkeling, zorg en opvoeding voorafgaand aan de lagere school zodat ze klaar zijn voor het basisonderwijs.
4.3	Tegen 2030 gelijke toegang garanderen voor alle vrouwen en mannen tot betaalbaar en kwaliteitsvol technisch, beroeps- en hoger onderwijs, met inbegrip van de universiteit.
4.4	Tegen 2030 het aantal jongeren en volwassenen met relevante vaardigheden, met inbegrip van technische en beroepsvaardigheden, voor tewerkstelling, degelijke jobs en ondernemerschap aanzienlijk opdrijven.
4.5	Tegen 2030 genderongelijkheden wegwerken in het onderwijs en zorgen voor gelijke toegang tot alle niveaus inzake onderwijs en beroepsopleiding voor de kwetsbaren, met inbegrip van mensen met een handicap, inheemse bevolkingen en kinderen in kwetsbare situaties.
4.6	Er tegen 2030 voor zorgen dat alle jongeren en een groot aantal volwassenen, zowel mannen als vrouwen, geletterd en rekenvaardig zijn.

4.7	Er tegen 2030 voor zorgen dat alle leerlingen kennis en vaardigheden verwerven die nodig zijn om duurzame ontwikkeling te bevorderen, onder andere via vorming omtrent duurzame ontwikkeling en duurzame levenswijzen, mensenrechten, gendergelijkheid, de bevordering van een cultuur van vrede en geweldloosheid, wereldburgerschap en de waardering van culturele diversiteit en van de bijdrage van de cultuur tot de duurzame ontwikkeling.
4.a	Bouwen en verbeteren van onderwijsfaciliteiten die aandacht hebben voor kinderen, mensen met een beperking en gendergelijkheid en die een veilige, geweldloze, inclusieve en doeltreffende leeromgeving bieden voor iedereen.
4.b	Tegen 2020 het aantal studiebeurzen wereldwijd en substantieel verhogen dat beschikbaar is voor ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, de kleine eilandstaten en de Afrikaanse landen, voor toegang tot het hoger onderwijs, met inbegrip van beroepsopleiding en programma's omtrent informatie en communicatietechnologie, techniek, ingenieurswezen en wetenschappen, in ontwikkelde landen en andere ontwikkelingslanden.
4.c	Tegen 2030 op aanzienlijke wijze de toevloed verhogen van gekwalificeerde leraren, ook via internationale samenwerking voor lerarenopleidingen in ontwikkelingslanden, in het bijzonder in de minst ontwikkelde landen en de kleine eilandstaten.

	Global Goal (sub)doelen
5.1	Een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, overal.
5.2	Alle vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes in de openbare en de privésfeer uitroeien, ook inzake vrouwenhandel en seksuele en andere soorten uitbuiting.
5.3	Uit de wereld helpen van alle schadelijke praktijken, zoals kind-, vroege en gedwongen huwelijken en vrouwelijke genitale verminking.
5.4	Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en thuiswerk door het voorzien van openbare diensten, infrastructuur en een sociaal beschermingsbeleid en door de bevordering van gedeelde verantwoordelijkheden binnen het gezin en de familie, zoals dat nationaal van toepassing is.
5.5	Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en voor gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven.
5.6	Verzekeren van universele toegang tot seksuele en reproductieve gezondheidszorg en reproductieve rechten zoals overeengekomen in het kader van het Actieprogramma van de Internationale Conferentie over Bevolking en Ontwikkeling en het Peking-Actieplatform en de slotdocumenten van hun desbetreffende conferenties.

	Global Goal (sub)doelen
6.1	Tegen 2030 komen tot een universele en gelijke toegang tot veilig en betaalbaar drinkwater voor iedereen.
6.2	Tegen 2030 komen tot toegang tot gepaste en degelijke sanitaire voorzieningen en hygiëne voor iedereen en een einde maken aan openbare ontlasting, waarbij speciale aandacht wordt besteed aan de behoeften van vrouwen en meisjes en mensen in kwetsbare situaties.
6.3	Tegen 2030 de waterkwaliteit verbeteren door verontreiniging te beperken, de lozing van gevaarlijke chemicaliën en materialen een halt toe te roepen en de uitstoot

	ervan tot een minimum te beperken waarbij ook het aandeel van onbehandeld afvalwater wordt gehalveerd en recyclage en veilige hergebruik wereldwijd aanzienlijk worden verhoogd.
6.4	Tegen 2030 in aanzienlijke mate de efficiëntie van het watergebruik verhogen in alle sectoren en het duurzaam winnen en verschaffen van zoetwater garanderen om een antwoord te bieden op de waterschaarste en om het aantal mensen dat af te rekenen heeft met waterschaarste, aanzienlijk te verminderen.
6.5	Tegen 2030 het geïntegreerde beheer van de waterhulpbronnen implementeren op alle niveaus, ook via gerichte grensoverschrijdende samenwerking.
6.6	Tegen 2020 de op water gebaseerde ecosystemen beschermen en herstellen, met inbegrip van bergen, bossen, moerassen, rivieren, grondwaterlagen en meren.
6.a	Tegen 2030 de internationale samenwerking en de capaciteitsopbouwende ondersteuning uitbreiden voor de ontwikkelingslanden voor activiteiten die betrekking hebben op water en sanitaire voorzieningen en programma's, met inbegrip van technologieën voor waterwinning, ontzilting, waterefficiëntie, afvalwaterzuivering, recyclage en hergebruik.
6.b	De deelname versterken en ondersteunen van plaatselijke gemeenschappen bij de verbetering van het waterbeheer en van de sanitaire voorzieningen.

	Global Goal (sub)doelen
7.1	Tegen 2030 universele toegang tot betaalbare, betrouwbare en moderne energie-diensten garanderen.
7.2	Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aandeel hernieuwbare energie in de globale energiemix verhogen.
7.3	Tegen 2030 de globale snelheid van verbetering in energie-efficiëntie verdubbelen.
7.a	Tegen 2030 de internationale samenwerking verhogen om toegang te vergemakkelijken tot onderzoek en technologie inzake schone energie, met inbegrip van de hernieuwbare energie, de energiedoeltreffendheid en de geavanceerde en schonere fossiele brandstoffentechnologie, en de investering promoten in energie-infrastructuur en schone energietechnologie.
7.b	7.b Tegen 2030 de infrastructuur uitbreiden en de technologie upgraden om moderne en duurzame energiediensten te kunnen aanbieden aan alle ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, de kleine eilandstaten en door land ingesloten ontwikkelingslanden, in overeenstemming met hun respectieve steunprogramma's.

	Global Goal (sub)doelen
8.1	De economische groei per capita in stand houden in overeenstemming met de nationale omstandigheden en, in het bijzonder, minstens 7% aangroei van het bruto binnenlands product per jaar in de minst ontwikkelde landen.
8.2	Tot meer economische productiviteit komen door diversificatie, technologische modernisatie en innovatie, ook door de klemtoon te leggen op sectoren met hoge toegevoegde waarde en arbeidsintensieve sectoren.
8.3	Bevorderen van op ontwikkeling toegespitste beleidslijnen die productieve activiteiten ondersteunen, alsook de creatie van waardige jobs, ondernemerschap, creativiteit en innovatie, en de formalisering en de groei aanmoedigen van micro-, kleine en middelgrote ondernemingen, ook via toegang tot financiële diensten.

8.4	Tegen 2030 geleidelijk aan de wereldwijde efficiëntie, productie en consumptie van hulpbronnen verbeteren en streven naar de ontkoppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, volgens het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen.
8.5	Tegen 2030 komen tot een volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor alle vrouwen en mannen, ook voor jonge mensen en personen met een handicap, alsook een gelijk loon voor werk van gelijke waarde.
8.6	Tegen 2020 het aandeel aanzienlijk terugschroeven van jongeren die niet aan het werk zijn, geen onderwijs volgen en niet met een opleiding bezig zijn.
8.7	Onmiddellijke en effectieve maatregelen nemen om gedwongen arbeid uit de wereld te helpen, een einde te maken aan moderne slavernij en mensensmokkel en het verbod en de afschaffing van de ergste vormen van kinderarbeid veiligstellen, met inbegrip van het rekruteren en inzetten van kindsoldaten, en tegen 2025 een einde stellen aan kinderarbeid in al haar vormen.
8.8	De arbeidsrechten beschermen en veilige en gezonde werkomgevingen bevorderen voor alle werknemers, met inbegrip van migrantenarbeiders, in het bijzonder vrouwelijke migranten, en zij die zich in precaire werkomstandigheden bevinden.
8.9	Tegen 2030 beleidslijnen uitwerken en implementeren ter ondersteuning van het duurzaam toerisme dat jobs creëert en plaatselijke cultuur en producten bevordert.
8.10	Versterken van de mogelijkheden van de plaatselijke financiële instellingen om toegang tot het bankwezen, de verzekeringen en financiële diensten voor allen aan te moedigen.
8.a	Verhogen van de Aid for Trade voor ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, ook via het verbeterde geïntegreerde kader voor handelsgerelateerde bijstand aan de minst ontwikkelde landen.
8.b	Tegen 2020 een globale strategie voor jongerentewerkstelling ontwikkelen en die operationeel maken en het Globale Jobspact van de Internationale Arbeidsorganisatie implementeren.

	Global Goal (sub)doelen
9.1	Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen.
9.2	Bevorderen van inclusieve en duurzame industrialisering en, tegen 2030, het aandeel in de werkgelegenheid en het bruto binnenlands product van de industrie aanzienlijk doen toenemen, in overeenstemming met de nationale omstandigheden, en dat aandeel verdubbelen in de minst ontwikkelde landen.
9.3	De toegang vergroten van kleinschalige industriële en andere ondernemingen, in het bijzonder in de ontwikkelingslanden, tot financiële diensten, inclusief betaalbare kredietverlening, alsook hun integratie in waarde-ketens en markten.
9.4	Tegen 2030 de infrastructuur moderniseren en industrieën aanpassen om hen duurzaam te maken, waarbij de focus ligt op een grotere doeltreffendheid bij het gebruik van hulpbronnen en van schonere en milieuvriendelijke technologieën en industriële processen, waarbij alle landen de nodige actie ondernemen volgens hun eigen respectieve mogelijkheden.
9.5	Verbeteren van het wetenschappelijk onderzoek, moderniseren van de technologische capaciteiten van industriesectoren in alle landen, in het bijzonder in ontwikkelingslanden, waarbij ook tegen 2030 innovatie wordt aangemoedigd en op aanzienlijke wijze het aantal onderzoeks- en ontwikkelingswerkers per miljoen inwoners wordt verhoogd en waarbij ook meer wordt uitgegeven aan publiek en privaat onderzoek en ontwikkeling.

9.a	De duurzame en veerkrachtige ontwikkeling van infrastructuur mogelijk maken in ontwikkelingslanden aan de hand van extra financiële, technologische en technische steun aan Afrikaanse landen, de minst ontwikkelde landen, de door land ingesloten ontwikkelingslanden en de kleine eilandstaten.
9.b	Ondersteunen van de binnenlandse technologische ontwikkeling, onderzoek en innovatie in ontwikkelingslanden, ook door een gunstig beleidsklimaat te garanderen voor, onder andere, industriële diversificatie en waarde-toevoeging aan handelsproducten.
9.c	In aanzienlijke mate de toegang verhogen tot informatie- en communicatietechnologie en streven naar het verschaffen van universele en betaalbare toegang tot internet in de minst ontwikkelde landen tegen 2020.

	Global Goal (sub)doelen
10.1	Tegen 2030 geleidelijk tot een inkomenstoename van de onderste 40% van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die toename ook in stand houden.
10.2	Tegen 2030 de sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst of economische of andere status.
10.3	Gelijke kansen verzekeren en ongelijkheden wegwerken, ook door het afvoeren van discriminerende wetten, beleidslijnen en praktijken en door het bevorderen van de geschikte wetgeving, beleidslijnen en acties in dit opzicht.
10.4	Beleid voeren dat geleidelijk tot een grotere gelijkheid leidt, in het bijzonder inzake fiscaliteit, lonen en sociale bescherming.
10.5	De regulering en monitoring verbeteren van de globale financiële markten en instellingen en de implementatie versterken van dergelijke reguleringen.
10.6	Een verbeterde vertegenwoordiging verzekeren en een beter gehoor geven aan de ontwikkelingslanden bij de besluitvorming in mondiale, internationale economische en financiële instellingen om te komen tot meer doeltreffende, geloofwaardige, verantwoordelijke en legitieme instellingen.
10.7	Een ordelijke, veilige, regelmatige en verantwoordelijke migratie en mobiliteit van mensen mogelijk maken, ook via de implementatie van geplande en degelijk beheerde migratiebeleidslijnen.
10.a	Het beginsel implementeren van speciale en gedifferentieerde behandeling voor ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, in overeenstemming met de overeenkomsten van de Wereldhandelsorganisatie.
10.b	Officiële ontwikkelingsbijstand en financiële stromen aanmoedigen, met inbegrip van directe buitenlandse investeringen, voor staten waar de behoefte het grootst is, in het bijzonder in de minst ontwikkelde landen, de Afrikaanse landen, de kleine eilandstaten en de door land ingesloten ontwikkelingslanden, in overeenstemming met hun nationale plannen en programma's.
10.c	Tegen 2030 de transactiekosten van overschrijvingen van migranten reduceren tot minder dan 3% en transfer vanuit landen met kosten hoger dan 5% elimineren.

	Global Goal (sub)doelen
11.1	Tegen 2030 voor iedereen toegang voorzien tot adequate, veilige en betaalbare huisvesting en basisdiensten, en sloppenwijken verbeteren.

11.2	Tegen 2030 toegang bieden tot veilige, betaalbare, toegankelijke en duurzame vervoerssystemen voor iedereen, verbetering van de verkeersveiligheid, met name door uitbreiding van het openbaar vervoer, met speciale aandacht voor de behoeften van mensen in kwetsbare situaties, vrouwen, kinderen, personen met handicaps en ouderen
11.3	Tegen 2030 inclusieve en duurzame stadsontwikkeling en capaciteit opbouwen voor participatieve, geïntegreerde en duurzame planning en beheer van menselijke nederzettingen in alle landen.
11.4	De inspanningen verhogen om het culturele en natuurlijke erfgoed van de wereld te beschermen en veilig te stellen.
11.5	Tegen 2030 het aantal doden en getroffenen aanzienlijk verminderen en in aanzienlijke mate de rechtstreekse economische impact op het bruto binnenlands product terugschroeven dat veroorzaakt wordt door rampen, met inbegrip van rampen die met water verband houden, waarbij de klemtoon ligt op het beschermen van de armen en van mensen in kwetsbare situaties.
11.6	Tegen 2030 de nadelige milieu-impact van steden per capita reduceren, ook door bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit en aan het gemeentelijk en ander afvalbeheer.
11.7	Tegen 2030 universele toegang voorzien tot veilige, inclusieve en toegankelijke, groene en openbare ruimtes, in het bijzonder voor vrouwen en kinderen, ouderen en personen met een handicap.
11.a	Positieve economische, sociale en ecologische verbanden ondersteunen tussen stedelijke, voorstedelijke en landelijke gebieden door de nationale en regionale ontwikkelingsplanning te versterken.
11.b	Tegen 2020 het aantal steden en menselijke nederzettingen aanzienlijk verhogen die geïntegreerde beleidslijnen en plannen goedkeuren en implementeren inzake inclusie, doeltreffendheid van hulpbronnengebruik, mitigatie en adaptatie aan klimaatverandering, weerbaarheid tegen rampen, en in overeenstemming met het kader van Sendai voor rampen-risicovermindering 2015-2030 een holistisch ramprisicobeheer ontwikkelen en implementeren op alle niveaus.
11.c	De minst ontwikkelde landen steunen, ook via financiële en technische bijstand, in het opbouwen van duurzame en veerkrachtige gebouwen waarbij gebruik wordt gemaakt van lokale materialen.

	Global Goal (sub)doelen
12.1	Het 10-jarig Programmakader inzake Duurzame Consumptie- en Productiepatronen implementeren, waarbij alle landen actie ondernemen, en waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen, rekening houdend met de ontwikkeling en de mogelijkheden van de ontwikkelingslanden.
12.2	Tegen 2030 het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen realiseren.
12.3	Tegen 2030 de voedselverspilling in winkels en bij consumenten per capita halveren en voedselverlies reduceren in de productie- en bevoorradingsketens, met inbegrip van verliezen na de oogst.
12.4	Tegen 2020 komen tot een vanuit milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en van alle afval gedurende hun hele levenscyclus, in overeenstemming met afgesproken nationale kaderovereenkomsten, en de uitstoot aanzienlijk beperken in lucht, water en bodem om hun negatieve invloeden op de menselijke gezondheid en het milieu zoveel mogelijk te beperken.
12.5	Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik.

12.6	Bedrijven aanmoedigen, in het bijzonder grote en transnationale bedrijven, om duurzame praktijken aan te nemen en duurzaamheidsinformatie te integreren in hun rapporteringscyclus.
12.7	Duurzame praktijken bij overheidsopdrachten bevorderen in overeenstemming met nationale beleidslijnen en prioriteiten.
12.8	Tegen 2030 garanderen dat mensen overal beschikken over relevantie informatie over en zich bewust zijn van duurzame ontwikkeling en levensstijlen die in harmonie zijn met de natuur.
12.a	Ondersteunen van ontwikkelingslanden ter versterking van hun wetenschappelijke en technologische mogelijkheden om de richting uit te gaan van meer duurzame consumptie- en productiepatronen.
12.b	Ontwikkelen en implementeren van instrumenten om de impact te monitoren van duurzame ontwikkeling op duurzaam toerisme dat werkgelegenheid creëert en de plaatselijke cultuur en producten promoot.
12.c	Inefficiënte subsidies voor fossiele brandstoffen die afval producerende consumptie aanmoedigen rationaliseren, door storende marktinvloeden uit de wereld te helpen, in overeenstemming met de nationale omstandigheden, ook door het belastingsysteem te herstructureren en deze schadelijke subsidies te laten uitdoven, waar deze bestaan, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke noden en omstandigheden in de ontwikkelingslanden en waarbij de mogelijke negatieve invloeden worden geminimaliseerd op hun ontwikkeling op een manier die de armen en de getroffen gemeenschappen beschermt.

	Global Goal (sub)doelen
13.1	De veerkracht en het aanpassingsvermogen versterken van met klimaat in verband te brengen gevaren en natuurrampen in alle landen.
13.2	Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning.
13.3	De opvoeding, bewustwording en de menselijke en institutionele capaciteit verbeteren met betrekking tot mitigatie, adaptatie, impactvermindering en vroegtijdige waarschuwing inzake klimaatverandering.
13.a	De verbintenis uitvoeren die door de ontwikkelde landen in het kader van het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering genomen werd omtrent de doelstelling om tegen 2020 gezamenlijk jaarlijks $ 100 miljard bijeen te brengen uit allerlei bronnen, om tegemoet te komen aan de behoeften van de ontwikkelingslanden in de context van aanzienlijke mitigatieacties en van transparantie inzake implementatie, en om door deze kapitalisatie het Groene Klimaatfonds zo snel mogelijk volledig operationeel te maken.
13.b	Mechanismen promoten om de capaciteit te vergroten in het kader van doeltreffende aan klimaatverandering gekoppelde planning en beheer in de minst ontwikkelde landen en de kleine eilandstaten, waarbij ook wordt gefocust op vrouwen, jongeren en lokale en gemarginaliseerde gemeenschappen.

	Global Goal (sub)doelen
14.1	Tegen 2025 de vervuiling van de zee voorkomen en in aanzienlijke mate verminderen, in het bijzonder als gevolg van activiteiten op het land, met inbegrip van vervuiling door ronddrijvend afval en voedingsstoffen.

14.2	Tegen 2020 op een duurzame manier zee- en kustecosystemen beheren en beschermen om aanzienlijke negatieve gevolgen te vermijden, ook door het versterken van hun veerkracht, en actie ondernemen om deze te herstellen en om te komen tot gezonde en productieve oceanen.
14.3	De impact van de verzuring van de oceanen minimaliseren en aanpakken, ook via verhoogde wetenschappelijke samenwerking op alle niveaus.
14.4	Tegen 2020 op een doeltreffende manier de visvangst reguleren en een einde maken aan overbevissing, aan illegale, niet-aangegeven en ongereguleerde visserij en aan destructieve visserijpraktijken, en op wetenschap gebaseerde beheerplannen implementeren, om de visvoorraden zo snel mogelijk te herstellen, op zijn minst op niveaus die een maximale duurzame opbrengst kunnen garanderen zoals bepaald door hun biologische kenmerken.
14.5	Tegen 2020 minstens 10% van de kust- en zeegebieden behouden, in overeenstemming met het nationale en internationale recht en gebaseerd op de beste beschikbare wetenschappelijke informatie.
14.6	Tegen 2020 bepaalde vormen van visserijsubsidies afschaffen die bijdragen tot overcapaciteit en overbevissing, komaf maken met subsidies die bijdragen tot illegale, niet-aangegeven en ongereguleerde visserij en geen nieuwe vergelijkbare subsidies invoeren, erkennen dat een passende en doeltreffende speciale en gedifferentieerde behandeling van de ontwikkelingslanden en van de minst ontwikkelde landen integraal deel zou moeten uitmaken van de onderhandelingen inzake visserijsubsidies van de Wereldhandelsorganisatie.
14.7	Tegen 2030 de economische voordelen vergroten voor kleine eilandstaten en voor de minst ontwikkelde landen van het duurzaam gebruik van mariene rijkdommen, ook via het duurzaam beheer van visserij, aquacultuur en toerisme.
14.a	De wetenschappelijke kennis vergroten, onderzoekscapaciteit ontwikkelen en mariene technologie overdragen, waarbij rekening wordt gehouden met de criteria en richtlijnen van de Intergouvernementele Oceanografische Commissie inzake de overdracht van mariene technologie, om de gezondheid van de oceaan te verbeteren en de bijdrage te verruimen van de mariene biodiversiteit tot de ontwikkeling van ontwikkelingslanden, in het bijzonder kleine eilandstaten en de minst ontwikkelde landen.
14.b	Toegang verschaffen aan kleinschalige ambachtelijke vissers tot mariene hulpbronnen en markten.
14.c	Het behoud en het duurzaam gebruik van oceanen en hulpbronnen versterken door het implementeren van internationaal recht zoals dat wordt weerspiegeld in het VN-Zeerechtverdrag, dat een wettelijk kader voorziet voor het behoud en het duurzaam gebruik van oceanen en hun hulpbronnen, zoals ook wordt vermeld in paragraaf 158 van 'De toekomst die wij willen'.

	Global Goal (sub)doelen
15.1	Tegen 2020 het behoud, herstel en het duurzaam gebruik van terrestrische en inlandse zoetwaterecosystemen en hun diensten waarborgen, in het bijzonder bossen, moeraslanden, bergen en droge gebieden, in lijn met de verplichtingen van de internationale overeenkomsten.
15.2	Tegen 2020 de implementatie bevorderen van het duurzaam beheer van alle soorten bossen, de ontbossing een halt toeroepen, verloederde bossen herstellen en op duurzame manier bebossing en herbebossing mondiaal opvoeren.
15.3	Tegen 2030 de woestijnvorming tegengaan, aangetast land en gedegradeerde bodem herstellen, ook land dat wordt aangetast door woestijnvorming, droogte en overstromingen, en streven naar een wereld die qua landdegradatie neutraal is.

15.4	Tegen 2030 het behoud garanderen van de ecosystemen in de bergen, met inbegrip van hun biodiversiteit, om hun vermogen te versterken voordelen te genereren die essentieel zijn voor duurzame ontwikkeling.
15.5	Dringende en doortastende actie ondernemen om de aftakeling in te perken van natuurlijke leefgebieden, het verlies van biodiversiteit een halt toe te roepen en, tegen 2020, de met uitsterven bedreigde soorten te beschermen en hun uitsterven te voorkomen.
15.6	Bevorderen van het eerlijk en billijk verdelen van de voordelen die voortvloeien uit het gebruik van genetische hulpbronnen en bevorderen van gepaste toegang tot dergelijke hulpbronnen, zoals internationaal overeengekomen.
15.7	Dringende maatregelen nemen om een einde te maken aan stroperij en handel in beschermde flora- en faunasoorten en zowel de vraag als het aanbod van illegale wilde dieren aan te pakken
15.8	Tegen 2020 maatregelen nemen om de introductie te voorkomen en de impact van invasieve uitheemse soorten op land- en waterecosystemen aanzienlijk te verminderen en de prioritaire soorten te bestrijden of uit te roeien
15.9	Integreer tegen 2020 de waarde van ecosystemen en biodiversiteit in nationale en lokale planning, ontwikkelingsprocessen, armoedebestrijdingsstrategieën en -rekeningen
15.a	Mobiliseer en verhoog de financiële middelen uit alle bronnen om biodiversiteit en ecosystemen te behouden en duurzaam te gebruiken
15.b	Aanzienlijke middelen uit alle bronnen en op alle niveaus mobiliseren om duurzaam bosbeheer te financieren en ontwikkelingslanden voldoende stimulansen te bieden om dit beheer te bevorderen, ook voor instandhouding en herbebossing
15.c	Wereldwijde steun voor de bestrijding van stroperij en de handel in beschermde soorten te vergroten, onder meer door het vermogen van lokale gemeenschappen om duurzame mogelijkheden voor levensonderhoud na te streven

	Global Goal (sub)doelen
16.1	Alle vormen van geweld en de daaraan gekoppelde sterftecijfers wereldwijd aanzienlijk terugschroeven.
16.2	Een einde maken aan het misbruik, de exploitatie, de handel en van alle vormen van geweld tegen en het martelen van kinderen.
16.3	De rechtsregels bevorderen op nationaal en internationaal niveau en gelijke toegang tot het rechtssysteem voor iedereen garanderen.
16.4	Tegen 2030 ongewettigde financiële en wapenstromen aanzienlijk indijken, het herstel en de teruggave van gestolen goederen versterken en alle vormen van georganiseerde misdaad bestrijden.
16.5	Op duurzame wijze komaf maken met corruptie en omkoperij in al hun vormen.
16.6	Doeltreffende, verantwoordelijke en transparante instellingen ontwikkelen op alle niveaus.
16.7	Ontvankelijke, inclusieve, participatieve en representatieve besluitvorming op alle niveaus garanderen.
16.8	Verruimen en versterken van de participatie van de ontwikkelingslanden in de instellingen van mondiaal bestuur.
16.9	Tegen 2030 een wettelijke identiteit voorzien voor iedereen, met inbegrip van geboorteregistratie.
16.10	Publieke toegang tot informatie en beschermen van fundamentele vrijheden, volgens de nationale wetgeving en internationale overeenkomsten garanderen.
16.a	Versterken van de relevante nationale instellingen, ook via internationale samenwerking, voor het opbouwen van capaciteit op alle niveaus, in het bijzonder

	in de ontwikkelingslanden, om geweld te voorkomen en terrorisme en misdaad te bestrijden.
16.b	Bevorderen en afdwingen van niet-discriminerende wetten en beleidslijnen voor duurzame ontwikkeling.

	Global Goal (sub)doelen
17.1	Versterken van de binnenlandse middelenmobilisatie (DRM), ook via internationale steun aan ontwikkelingslanden, om de binnenlandse capaciteit te verbeteren voor het innen van belastingen en andere inkomsten.
17.2	Ontwikkelde landen dienen ten volle hun verbintenissen aangaande officiële ontwikkelingshulp te implementeren, waaronder ook de verbintenis van vele ontwikkelde landen om 0,7% van het bruto nationaal inkomen te besteden aan officiële ontwikkelingshulp voor ontwikkelingslanden (ODA/GNI) en 0,15% tot 0,20% ontwikkelingshulp aan de minst ontwikkelde landen; ODA-donoren worden aangemoedigd om voor zichzelf een doelstelling te bepalen om minstens 0,2% van de ODA te besteden aan de minst ontwikkelde landen.
17.3	Bijkomende financiële middelen voor ontwikkelingslanden mobiliseren vanuit verschillende bronnen.
17.4	Ontwikkelingslanden bijstaan in hun streven naar schuldhoudbaarheid op lange termijn via gecoördineerde beleidslijnen waarbij aandacht wordt besteed aan het aanmoedigen van de schuldfinanciering, de schuldverlichting en de schuldherstructurering, indien van toepassing, en de externe schuld aanpakken van arme landen met een grote schuldenlast om hun schuldencrisis in te perken.
17.5	Regelingen goedkeuren en uitvoeren die investeringen in de minst ontwikkelde landen moeten bevorderen.
17.6	Versterken van de Noord-Zuid-, de Zuid-Zuid- en de regionale en internationale trilaterale samenwerking inzake wetenschap, technologie en innovatie en vergemakkelijken van de toegang daartoe; en het delen van kennis uitbreiden volgens voorwaarden die wederzijds worden bepaald, ook via de verbeterde coördinatie tussen bestaande mechanismen, in het bijzonder op het niveau van de Verenigde Naties, en via een mondiaal mechanisme voor de facilitering van technologie.
17.7	De ontwikkeling, overdracht, verspreiding en verdeling van ecologische technologieën aan ontwikkelingslanden volgens gunstige voorwaarden, ook inzake gunstige en preferentiële bepalingen, zoals wederzijds overeengekomen.
17.8	De technologiebank en het mechanisme voor het opbouwen van wetenschappelijke, technologische en innoverende capaciteit voor de minst ontwikkelde landen volledig operationeel maken tegen 2017 en het gebruik opdrijven van de technologie die dit mogelijk moet maken, in het bijzonder de informatie- en communicatietechnologie.
17.9	De internationale steun verhogen voor het implementeren van doeltreffende en doelgerichte capaciteitsopbouw in ontwikkelingslanden ter ondersteuning van nationale plannen die erop gericht zijn om alle Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen te implementeren, ook via de Noord-Zuid-, Zuid-Zuid- en trilaterale samenwerking.
17.10	Een universeel, op regels gebaseerd, open, niet-discriminerend en billijk multilateraal handelssysteem bevorderen onder de Wereldhandelsorganisatie, ook via het volbrengen van de onderhandelingen onder de Ontwikkelingsagenda van Doha van deze organisatie.

17.11	De export van ontwikkelingslanden aanzienlijk doen toenemen, in het bijzonder met de bedoeling om het aandeel van de minst ontwikkelde landen in de mondiale export tegen 2020 te verdubbelen.
17.12	Tijdige uitvoering van belastingvrije en quotavrije markttoegang op duurzame basis voor alle minst ontwikkelde landen, in overeenstemming met besluiten van de Wereldhandelsorganisatie, onder meer door ervoor te zorgen dat preferentiële oorsprong regels die van toepassing zijn op invoer uit de minst ontwikkelde landen transparant en eenvoudig zijn en bijdragen tot het vergemakkelijken van de markttoegang.
17.13	De globale macro-economische stabiliteit versterken, ook via beleidscoördinatie en beleidscoherentie.
17.14	Beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling versterken.
17.15	De beleidsruimte en het leiderschap van elke land respecteren om beleidslijnen uit te werken en om duurzame ontwikkeling te implementeren om een einde te maken aan armoede.
17.16	Het Globaal Partnerschap voor duurzame ontwikkeling versterken, aangevuld door partnerschappen met meerdere belanghebbenden (multi-stakeholder-partnerschappen) en kennis, expertise, technologie en financiële hulpmiddelen mobiliseren en delen met het oog op het bereiken van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in alle landen, in het bijzonder in de ontwikkelingslanden.
17.17	Doeltreffende openbare, publiek-private en maatschappelijke partnerschappen aanmoedigen en bevorderen, voortbouwend op de ervaring en het netwerk van partnerschappen.
17.18	Tegen 2020 de steun voor capaciteitsopbouw verhogen aan ontwikkelingslanden, inclusief de minst ontwikkelde landen en de kleine eilandstaten, om de beschikbaarheid van hoogwaardige, actuele en betrouwbare gegevens opgedeeld naar inkomen, gender, leeftijd, ras, etnische afkomst, migratiestatus, handicap, geografische locatie en andere kenmerken relevant in een nationale context, aanzienlijk op te drijven.
17.19	Tegen 2030 voortbouwen op bestaande initiatieven om metingen te ontwikkelen met betrekking tot de vooruitgang van duurzame ontwikkeling die kunnen dienen als aanvulling op het bruto binnenlands product, en de statistische capaciteitsopbouw ondersteunen in ontwikkelingslanden.

	Global Goal (sub)doelen
18.1	Werken vanuit rollen
18.2	Toegevoegde waarde is leidend
18.3	Gelijkwaardigheid in samenwerking
18.4	Regionale samenwerking
18.5	Werken vanuit eigen verantwoordelijkheid
18.6	Formeel en informeel handelen